

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

1986/420

FORTID OG NUTID

TIDSSKRIFT FOR KULTURHISTORIE
OG LOKALHISTORIE

UDGIVET AF

DANSK HISTORISK FÆLLESFORENING

VED

R. L. BALSLEV

FORENINGENS SEKRETÆR

UNDER MEDVIRKNING AF

GUNNAR KNUDSEN OG **CHR. AXEL JENSEN**

SYVENDE BINDS 2^{DET} HÆFTE

FOR 1928

KØBENHAVN
H. HAGERUP'S FORLAG

TRYKT HOS NIELSEN & LYDICHE (AXEL SIMMELKÆR)

1928—29

BIBLIOGRAFISK VEJLEDNING FOR HISTORISKE LOKALSAMLINGER.

Udarbejdet paa Foranledning af D. H. F.'s Museumsudvalg.

Den Museumsmand, som ude i Provinsen vil have en Oversigt over Danmarks forhistoriske Arkæologi, har ikke vanskeligt ved at finde den Litteratur, han skal bruge. Den er let tilgængelig og relativ fuldstændig. Sophus Müllers udmærkede Oversigtsværker, først og fremmest »Ordningen af Danmarks Oldsager« I—II (Kbh. 1888—95) og »Vor Oldtid« (Kbh. 1897) behøver knap nok at nævnes, lige saa lidt som Oldskriftselskabets Publikationer, »Aarbøger for nordisk Oldkyndighed og Historie« samt »Nordiske Fortidsminder«, der er de store Skatkamre for arkæologisk Viden. Suppleres disse Enkeltværker og Serier med senere Publikationer som Sophus Müllers Pragtværker »Stenalderens Kunst« og »Bronzealderens Kunst« samt med de nyeste Populærarbejder af Hans Kjær (i Daniel Bruuns Danmark Bd. I samt Vor Oldtids Mindesmærker Kbh. 1925) og »Nationalmuseets Bog om sjældne Fund« (Kbh. 1925) kan der herigennem vindes en paalidelig Oversigt over vor Oldtidsarkæologi, som let kan forøges med tilsvarende svenske og norske Værker, f. Ex. A. V. Brøgers idérige »Det norske Folk i Oldtiden«, Oslo 1925. Af stor Betydning er ogsaa det under Redaktion af Prof. K. Friis Johansen udgivne Arbejde »De forhistoriske Tider i Europa I—II« (Kbh. 1927), hvis lødige Afhandlinger af en hel Række nordiske Arkæologer tillader os at se vor hjemlige Oldtidskultur paa europæisk Baggrund.

Langt vanskeligere er det at skaffe sig litterære Oplysninger om den historiske Tids Arkæologi. Selve Æmnet er mangfoldigere, spændende over Fag som Kunsthistorie, Kunstarkæologi,

Kulturhistorie, Haandværk og Teknik. Ikke blot Videnskabsmænd, men ogsaa Praktikere af mange Fag yder ud fra vidt forskellige Forudsætninger deres Bidrag. Og Studiet af disse Omraader er saa nyt, at Litteraturen ikke blot er spredt, men ogsaa saare mangelfuld. Visse Enkeltheder kan være grundigt belyste, andre henligger fremdeles i Mørke, eller ialfald kun kendte af enkelte Specialister, hvis Studier endnu ikke er modne til Publikation. Vejledende Oversigter mangler i aller højeste Grad. I adskillige Tilfælde maa man ty til Lexikonsartikler for at blive indført i et Æmne, og selv de mere indgaaende Arbejder savner den forhistoriske Arkæologis Helstøbthed og System.

Under disse Forhold har D. H. F.s Museumssektion anset det for en nyttig Opgave at udarbejde en kort, bibliografisk Vejledning, særligt afpasset efter Provinsmuseernes Krav, som Støtte for enhver, der uden videnskabelige Forudsætninger vil arbejde med Museumssager af kulturhistorisk Art.

For at Litteraturfortegnelsen ikke skal svulme over alle Bredder, er det nødvendigt at udelukke adskilligt Stof. Topografisk Litteratur er selvsagt uundværligt for et kulturhistorisk Museum, og i dets Haandbibliotek kan Byens, Oplandets, Amtets eller Stiftets hist.-top. Arbejder ikke savnes. Men det er lige saa indlysende, at det her vilde være ganske urimeligt at behandle denne Del af Æmnet, saa meget mere som allerede Traps Danmark (sammenholdt med Tidsskriftindex og Dansk historisk Bibliografi) bringer fyldige bibliografiske Henvisninger. Hovedvægten maa lægges paa de Omraader, der i snævraste Forstand vedkommer de egentlige Museumsgenstande. Af almindelig kulturhistorisk Litteratur kan kun fremhæves Værker, som har særlig Betydning i saa Henseende, og Udvalget er derfor meget begrænset. Sproghistorie, Litteraturhistorie, sproglige og litterære Folkeminder medtages ikke, og hvad Stilhistorie og Kunsthistorie angaar, nævnes ikke Litteratur, som kan siges kun at vedkomme de egentlige Kunstsamlinger.

At træffe det rette Udvalg er en vanskelig Sag, og adskillige vil sikkert savne Oplysninger om det, han just har Brug for. Nogle vil maaske finde, at der er medtaget for faa udenlandske

Værker, og, at der ofte er nævnt for mange populære Smaa-afhandlinger. Begge Dele er dog gjort med velberaad Hu, dels for ikke at tynde Fortegnelsen med udenlandske Bogtitler udover enkelte, der har ganske særlig praktisk Betydning for Museums-virksomhed, dels for at henlede Opmærksomheden paa korte, let læselige Opsatser, der kan give et lille Indblik i et Æmne.

Stjerne * foran en Bogtitel angiver, at den har speciel Museums-interesse, Klamme [betegner Del af Tidsskrift eller større Værk, der dog stundom ogsaa kan faas i Særtryk.

Vejledningen er delt i følgende Grupper:

1. Tidsskrifter.
2. Museumshistorie, Kataloger og Aarsberetninger.
3. Almindelig Kulturhistorie.
4. Almindelig Kunsthistorie. og Stilhistorie.
5. Kirkelig Arkitektur og Arkæologi (under Rubriken Gravminder nævnes Runesten).
6. Verdslige Bygninger.
7. Møbler, Møbelkunst.
8. Varme og Lys.
9. Mindre Bohave (Sølv og andet Metal, Keramik, Glas, Ure).
10. Redskaber og Værktøj.
11. Søfart.
12. Ridetøj, Hestetøj.
13. Vaaben.
14. Klædedragt, Textilier (herunder: Smykker).
15. Musik, Spil, Tobak.
16. Maal og Vægt. Lavsvæsen m. m.
17. Heraldik og Sfragistik (Seglkundskab).
18. Numismatik.
19. Historiske og topografiske Blade.

1. Tidsskrifter.

* Tidsskrift for Kunstindustri 1885—1899. — Register, ordnet efter Forfatternavne, findes i Aarg. 1899, S. 204.

Tidsskrift for Industri, 1900 f. — Fortsættelse af Tidsskrift for Kunstindustri, men efter 1914 kun behandlende moderne Forhold.

Nyt Tidsskrift for Kunstindustri, 1928 f. — Behandler ganske overvejende vor egen Tid.

* Aarbøger for nordisk Oldkyndighed, fra 1866 til Dato. — Registre, ordnede efter Forfatternavne, findes i Aarg. 1885 og 1910.

* Fortid og Nutid I f. 1914 f. — Udgivet af Dansk historisk Fællesforening.

Fra Arkiv og Museum. I Række I—V (1899—1916), II Række I (fra 1916), udg. af Østifternes historisk-topografiske Selskab. — * Særlig II Række indeholder jævnlige Smaaafhandlinger vedr. Museumsgenstande.

Samlinger til jydsk Historie og Topografi I Række I—X (1866—85, med særligt Register), II R. I—IV (1886—95), III R. I—VI (1896—1910), IV R. I f. 1911 f.

Rig. Tidsskrift for Föreningen for svensk Kulturhistoria, Stockholm 1918 f. (et Bind om Aaret).

Fataburen. Kulturhistorisk Tidsskrift, udg. af Nordiska Museet, Stockholm 1906 f. (et Bind om Aaret).

2. Museumshistorie, Kataloger og Aarsberetninger.

K u n s t k a m m e r e t :

Bering Liisberg: Kunstammeret, Kbh. 1897. — Fra vore Museers Barndomstid i 17de Aarh.

N a t i o n a l m u s e e t s 2. A f d e l i n g .

Vejledning for Besøgende, Middelalder og Renæssance. Tredje Udgave 1920. Kortfattet Fører 1928.

Redegørelse for Virksomheden siden 1892. Kbh. 1908.

Nationalmuseet. Fortid og Nutid, Kbh. 1925. — Pjese med kort Oversigt over Museets Historie.

Aarsberetninger for 1911—13, udkom i Fra Arkiv og Museum, for 1914 f. i Fortid og Nutid. Ogsaa som Særtryk, hvoraf enkelte Aargange endnu kan faas ved direkte Henvendelse til Nationalmuseet.

* Fra Nationalmuseets Arbejdsmark 1928 f.

Nationalmuseet. 2. Afdeling Sagregister. Fortid og Nutid VI S. 220.

D a n s k F o l k e m u s e u m (Nationalmuseets 3. Afdeling).

Katalog, ved Bernhard Olsen. Fjerde Udg. ved Jørgen Olrik

1910. — Nu udsolgt og forældet, men af Interesse ved sin systematiske Inddeling.

Vejleder i Museerne ved Folevad. Sjette Udgave 1925. — Heri ogsaa om Dansk Landbrugsmuseum.

Billedbog for Frilandsmuseet ved Lyngby. Andet Oplag 1917.

Aarsberetninger fra 1920, Fortid og Nutid IV f. Ogsaa som Særtryk, der kan faas ved direkte Henvendelse til Museet.

Kun st in d u s t r i m u s e e t.

Aarsberetninger 1906—1922 samt »Det danske Kunstindustri-museum i de første 25 Aar 1895—1920«. — Indeholder mange Oplysninger om Museets Erhvervelser af dansk Kunsthaandværk fra de senere Aarhundreder. Flere af de ældre Aargange er nu meget sjældne.

P r o v i n s m u s e e r.

Alfred Sørensen: Køge Museum gennem 25 Aar. Køge 1921. Amager-Museet. Festskrift 1922 (med Vejledn.).

P. Eliassen: Museet paa Koldinghus. 25 Aars Udvikling. Kolding 1915.

P. Holm: Den gamle Borgmestergaard i Aarhus 1909—19.

P. Holm: Den gamle By i Aarhus. Kbh. 1926. Prøvehæfte af Danmarks nationale Skatte.

Købstadmuseet Den gamle By. Aarvog 1927 f.

Trykte Vejledere er i de senere Aar udgivne af Hillerød (Nord-sjællandsk Folkemuseum, 1925), Holbæk (1928), Kallundborg (1915), Køge (1922), Samsø Museumsgaard (1918), Kaleko Mølle (ved Faaborg, uden Aar), Købstadmuseet Den gamle By i Aarhus (1928), Herning (1924).

U d e n l a n d s k e M u s e e r.

Lunds Universitets historiske Museum. Indbydelsesskrift til Museets Genaabning 1910.

Malmö Museum. Aarsredegørelser (mest Malerier og Kunst-industri). Katalog över Dräktsamling 1927.

Kulturhistoriska Museet i Lund. Handbok för Besök. Lund 1918. — Usædvanlig fyldig Vejleder, med mange Oplysninger om Brugsgenstande. — Kulturhistoriska Föreningen för Södra Sve-rige. Aarsredegørelser fra 1909.

Flensburg. Kunstgewerbe Museum. Führer 1903. Verwaltungsbericht 1901—05. Festschrift (25 Aar) 1928.

Museumsteknik og Konservering.

Hans Aal: Arbejde og Ordning i kulturhistoriske Museer. Kort Vejledning. Oslo 1925.

Sune Ambrosiani: Museivård. Kortfattede Anvisningar och Råd vid Vården af mindre Museer. Stockholm 1917.

[Konservering. Fortid og Nutid IV, S. 83.

A. Neuburger: Echt oder Fälschung. Leipzig 1924.

3. Almindelig Kulturhistorie.

Det snævre Udvalg nævner kun Værker, der i ret stort Omfang omtaler den ydre Kultur. Alene en Fortegnelse over de af Foreningen Danmarks Folkeminder udgivne Skrifter vilde i høj Grad forøge Exemplernes Tal.

* Troels Lund: Dagligt Liv i Norden I—XIV. Første Udgave 1879—1901. Illustreret Udgave.

* H. F. Feilberg: Dansk Bondeliv, navnlig i Vestjylland. I—II. Kbh. 1889—99.

* Fr. L. Grundtvig: Livet i Klokkergaarden. Gammeldags faldersk Bondeliv. Kbh. 1909. (Danmarks Folkeminder Nr. 2).

A. Uhrskov: Dagligt Liv i Nordsjælland. Hillerød 1924.

Marie Christophersen: Fra Hedeboegnen. Kbh. 1923. (Danmarks Folkeminder Nr. 26).

Reimers: Nordfyensk Bondeliv i Mands Minde. I—V. Odense 1910 f.

Evald Tang-Kristensen: Gamle folks fortællinger om det jydsk almueliv. 1.—6. Afdeling. Kolding 1891—94. Tillægsbind I—II. Aarhus 1900—1902.

Lønborg Friis: Vendsyssels Nationaldragter og Vendelboerne. Hjørring 1902.

I. C. Stockholm: Det, som forsvinder. Et Billedværk. Kbh. 1923 f. — Kun de gode Billeder har Interesse.

N. C. Rom: Den danske Husflid. Andet Oplag. Kbh. 1898.

[Bernhard Olsen: Kærestegaver. Festschrift til H. F. Feilberg 1911 S. 121.

[Bernhard Olsen: Bryllup i fordums Tid. Tidsskrift for Kunstindustri 1892, S. 77.

* J. S. Møller: Fester og Højtider i gamle Dage. Skildringer fra Nordvestsjælland. 1928 f. Udg. af Hist. Samf. for Holbæk Amt.

4. Almindelig Kunsthistorie og Stilhistorie.

* Fr. Beckett: Danmarks Kunst. I. Oldtiden og den ældre Middelalder. II. Gotiken. Kbh. 1924 og 1927. — Den eneste Oversigt over dansk Middelalders Kunst, omfattende baade Arkitektur, Skulptur og Malerkunst (Kalkmaleri), og særlig betydningsfuld, fordi den, ikke mindst for Billedkunstens Vedkommende, behandler hidtil af dansk Kunsthistorie ret udyrkede Omraader.

* Chr. Axel Jensen og E. Rondahl: Stilarternes Historie. Kbh. 1912. — Oversigt over Ornamentikkens Historie med særligt Henblik paa danske Forhold.

[Chr. Axel Jensen: Ornamentik, i Salmonsens Lexikon.

E. Lexow: Stilfølelse og Stilformer. 2. Udg. Oslo 1928. — Kort Oversigt, med særligt Henblik paa norske Forhold, kan nævnes, da det noget udførligere danske Arbejde er udsolgt.

Francis Beckett og Chr. Axel Jensen: Gammel dansk Kunst. Kbh. 1921. — Billedbog med meget kortfattet Tekst til fotografiske Gengivelser af Bygninger og noget Kunsthaandværk.

. Ebbe Berner: Fortegnelse over offentliggjorte danske Opmaalinger. Kbh. 1926. — Ved Hjælp af denne Fortegnelse er det nu let at finde, om en Bygning (samt Genstande til Kirkens og Boligens Udstyr) er afbildet i Opmaaling. Til Vejledning i Opmaalingsværker som Ældre nordisk Architektur, Blade, udgivne af Foreningen af 3. Decbr. 1892 og Opmaalinger af Kunstakademiets Elever er Fortegnelsen uundværlig.

5. Kirkelig Arkitektur og Arkæologi (sml. 4).

Oversigter.

L. Dietrichson: Omrids af den kirkelige Kunstarkæologi, med særligt Hensyn paa den norske Kirke. Kristiania. 1902. — Fra første Færd ret mangelfuld og nu forældet, men en tilsvarende Oversigt findes ikke paa Dansk.

Bergner: Handbuch der kirchlichen Kunstaltertümer. Leipzig 1905. — Den mest praktiske tyske Haandbog.

Harry Fett: Norges Kirker i Middelalderen. Kristiania 1909, og samme: Norges Kirker i 16. og 17. Aarh. Kristiania 1911. — Begge de af Norsk Folkemuseum udgivne Værker indeholder mange Oplysninger om Kirkeinventaret og dets Historie.

Arkitektur.

* M. Mackeprang: Vore Landsbykirker. Kbh. 1920 (med Litteraturhenvisninger).

J. B. Løffler: Danmarks Kirkebygninger fra den tidligere Middelalder. Kbh. 1883. — Nu ret forældet.

P. Købke: De danske Kirkebygninger. Kortfattet Oversigt. (Udvalget for Folkeoplysningens Fremme). 2. Opl. Kbh. 1908. — Nu meget forældet.

[M. Mackeprang: Kortfattede Oversigter over hele Æmnet i Daniel Bruuns Danmark I og i Tidsskriftet Nær og Fjærn Decbr. 1923.

Vilh. Lorenzen: De danske Klostres Bygningshistorie I f. Kbh. 1913 f. Indtil nu udkommet 7 Hæfter, hver om sin Munkeorden.

[Mogens Clemmensen: Longobardisk Indflydelse. Aarb. for nord. Oldkynd. 1922, S. 267. — Om romansk Teglstensarkitektur og Mursten.

Kalkmalerier (sml. 4).

Magnus Petersen: Kalkmalerier i danske Kirker. Kbh. 1895. — Plancheværk med 42 Tavler. Trods Becketts Kunsthistorie savnes en ny og bedre Publikation over Emnet.

Magnus Petersen: De gamle Kalkmalerier i vore Kirker. Kbh. 1900. (Folkeoplysningens Fremme). — Nu meget forældet.

Kirkeinventar.

[Chr. Axel Jensen: Artikler om Altertavle, Døbefont, Gravmæle og Prædikestol i Salmonsens Lexikon.

O. Rydbeck og E. Wrangel: Äldre kyrklig Konst i Skåne. Studier utgivna med Anledning av kyrkliga Utställningen i Malmö 1914. Lund 1921. — Indeholder meget af Betydning for middelalderligt dansk Kirkeinventar.

[Chr. Axel Jensen: Katolsk Kirkeinventars Skæbne efter Reformationen. Aarb. f. nord. Oldkynd. 1921, S. 167.

* Chr. Axel Jensen: Danmarks Snedkere og Billedsnidere 1536—60. K. 1911. (Særtryk af Tidsskrift for Industri 1909—10). — Som Indledning til de kunsthistoriske Studier gives bl. a. en Oversigt over Kirkeinventarets Historie efter Reformationen.

Poul Nørlund: Gyldne Altre. Jysk Metalkunst fra Valdemars-tiden. Kbh. 1926.

Beckett: Danmarks middelalderlige Altertavler. Kbh. 1895. Stort Plancheværk og et Textbind med udførlig Beskrivelse af enkelte Tavler.

Thorlacius Ussing: Billedskæreren Claus Berg. Kbh. 1922.

[M. Mackeprang: Vore ældste Alterkalke. Aarb. for nordisk Oldkyndighed 1906, S. 75.

J. Rooswal: Die Steinmeister Gottlands. Stockholm 1922. — Om gullandske Døbefonte, der ogsaa exporteredes til Danmark i ret stort Tal.

F. Uldall: Danmarks middelalderlige Kirkeklokker. Kbh. 1906.

C. Nyrop: Om Danmarks Kirkeklokker og deres Støbere. Kirkehistoriske Samlinger 3. Række IV S. 157. — For Middelalderens Vedkommende overflødiggjort af Uldalls Værk, men endnu af Betydning som den første Oversigt over de senere Tidens Klokketøbere.

P. Severinsen: De rette Messeklæder. Bidrag til Kirkeklædernes Historie. Kbh. 1924. — Sml. Anm. i F. og N. VI S. 332.

[E. Mygdal: Kirkelig Textilkunst. --- Skønvirke IV Aarg. 1918 S. 1.

Gravminder (herunder Runesten).

Ludv. Wimmer: De danske Runemindesmærker I—IV. Kbh. 1895—1904.

Ludv. Wimmer: De danske Runemindesmærker. Haandudgave ved Lis Jacobsen. Kbh. 1914. — Den lille, let handlelige Bog erstatte til en vis Grad Wimmers store Hovedværk.

[Lis Jacobsen: Dansk Sprog. Kbh. 1927. — Exempel paa den begyndende Kritik af Wimmers Læsninger.

P. Købke: Om Runerne i Norden. Kbh. 1897. — Populær Oversigt, nu forældet.

J. B. Løffler: Danske Gravstene fra Middelalderen. Kbh. 1889.

[S. Knudsen: Om de gamle haandsmedede Gravkors. Vejle Amts Aarbog 1919, S. 82 f.

Helgener og Helgenbilleder.

Th. Hoepfner: Die Heiligen in der christl. Kunst Leipzig.

R. Pfleiderer: Die Attribute der Heiligen. Ulm. — Nævnes som Exempler paa smaa alfabetisk ordnede Haandbøger.

Ellen Jørgensen: Helgendyrkelse i Danmark. Kbh. 1909.

6. Verdslige Bygninger.

* Hugo Matthiessen: Torv og Hærstræde. Kbh. 1922. — Indledning i Studiet af de danske Købstæders middelalderlige Grundplaner.

* R. Mejborg: Gamle danske Hjem. Kbh. 1888. — Endnu ved Siden af Troels Lunds Bog et grundlæggende Værk, omend forældet paa mange Punkter.

V. Lorenzen: Det danske Hus I. Kbh. 1920. — Populær Fremstilling af den verdslige Bygningskunsts Udvikling indtil c. 1650.

* Foreningen til gamle Bygningers Bevaring. Meddelelser I. Række I—IV (1908—12) og II. Række 1914 f. — Seriens I. Række indeholdt foruden Foreningsmeddelelser Monografier over enkelte Købstæders borgerlige Arkitektur. II. Række bringer selvstændige Arbejder af V. Lorenzen: Landgaarde og Lyststeder, københavnske Palæer og Herregaardsarkitektur fra Baroktiden.

Danske Herregaarde ved 1920. I—III. Kbh. 1923. — Kostbar, rigt illustreret Samling af Monografier over enkelte Herregaarde, med talrige bygningshistoriske Oplysninger, skønt Ejernes Personalhistorie dominerer Værket.

V. Lorenzen: Studier i dansk Herregaards Arkitektur i 16.—17. Aarh. Kbh. 1921. — Doktordisputats, kun illustreret med enkelte Planer.

[Chr. Axel Jensen: Voldsteder, Herregaarde og Slotte. Daniel Bruuns Danmark I, S. 338. — Heri bl. a. en kort Oversigt over

Hovedtyperne af Middelalderens Voldsteder, der ellers er meget lidt behandlede i Litteraturen.

Chr. Elling: Slotte og Herregaarde i Barok og Rokoko. Kbh. 1928. — Billedbog med kortfattet Tekst.

[Chr. Axel Jensen: Bremerholms Admirals Gaard. Fra Arkiv og Museum I, S. 191. Første Oversigt (se S. 207) over Bindingsværkets Udvikling i danske Købstæder (jfr. supplerende Monografier i Tidsskriftet Architekten VIII S. 281 og XI S. 509).

* H. Zangenberg: Danske Bøndergaarde. Grundplaner og Konstruktioner (Danmarks Folkeminder Nr. 31). Kbh. 1925. — Udmærket Oversigt med gode Litteraturhenvisninger.

[H. Zangenberg: Landbrugsbygninger. Landbrugets Historie IV. Kbh. 1926. — Supplerer paa flere Omraader Forf.s første Oversigt og indeholder bl. a. Oversigter over Herregaardenes Avlsbygninger og Præstegaarde.

[J. Olrik: Anmeldelse af K. Rhamm: Etnografische Beiträge zur germanisch-slavischen Altertumskunde (Braunschweig 1905—8). Danske Studier 1910 S. 113. — Fremsætter nye Teorier om Bøndergaardenes Grundplaner.

[Chr. Axel Jensen: Stolper og Suler. F. og N. I S. 60. — Første Forsøg paa at give en Oversigt over Trækonstruktionernes Udvikling i danske Bøndergaarde.

[J. Olrik: De gamle danske Landsbyer og Bøndergaarde. Daniel Bruuns Danmark I S. 305.

[J. Olrik: Vore gamle Bøndergaarde. Nær og Fjært, Januar 1924 S. 34. — Ligesom foregaaende kortfattet, populær Oversigt.

[J. S. Møller: Boligskik i Kallundborgegnen. Holbæk Amts Aarb. 1916.

[H. Zangenberg: Artikler om Bøndergaarde paa Sydfyn, Bornholm og i Vendsyssel i Turistforen. Aarvog 1925--27, om Lolland i Loll.-Falsters Aarb. 1927, om Aarhuseggen i Aarb. Stifts Aarb. 1927.

R. Mejborg: Nordiske Bøndergaarde. I. Slesvig. Kbh. 1892. Tillæg til samme. Kbh. 1893. — Det smukke Værk, af hvis Fortsættelse der kun udkom et Par Hæfter, er nu ret forældet.

[P. Lauridsen: Om dansk og tysk Bygningsskik i Sønderjyl-

land. Historisk Tidsskrift 6. Række VI S. 43. — Supplerende Kritik af Mejborgs Værk.

Gamle Bygninger paa Landet, udgivet af Foreningen af 3. Decbr. 1892. Hæfte 1 (1911); Hæfte 2 (1916). — Det udkomne, der hidtil kun er naaet at behandle Sønderjylland og Fanø, bringer Opmaalinger af enkelte Bygninger med oplysende Tekster.

7. Møbler. Møbelkunst.

Fr. Poulsen: Møbelkunstens Historie I—II. Kbh. 1918—22. — Underholdende Oversigt over europæisk Møbelkunst Historie med meget kort Omtale af danske Forhold.

R. Schmidt: Möbel. Handbuch für Sammler und Liebhaber. Berlin, 5. Udg., 1922. — Lille praktisk Oversigt over Møbelstilarter.

H. Schmitz: Das Möbelwerk. Berlin 1927.

[Artikel: Møbelkunst i Salmonsens Konversationslexikon.

Harry Fett: Gamle norske Hjem. Kristiania 1906. — Foruden Bygninger omtales Møbler ganske udførligt.

Gustaf Upmark: Möbler i nordiska Museet. Stockholm 1912. — Trods Forskel mellem svenske og danske »Højerestandsmøbler« en lærerig Oversigt.

Sigurd Erixon: Möbler och Hemindredning i svenska Bygder I—II. Stockholm 1925—26. — Grundig Oversigt over svenske Bondemøbler, med værdifulde Redegørelser for de enkelte Møbeltypers Udvikling.

Det danske Kunstindustrimuseum. Bibliotekets Bogfortegnelser I. Møbler. 1928. — Pjesen indleder en Serie Bibliografier, der vil være meget nyttigt til videregaaende Studier.

Middelalder og Renæssance.

* Chr. Axel Jensen: Snedkere og Billedsnidere 1536—1660. Kbh. 1911. (Sml. S. 6). — Grundlæggende Oversigt.

18.—19. Aarh. (Rokoko, Nyklassicisme).

[Rokoko. Tidsskrift for Kunstindustri 1891, S. 101.

[E. Hannover: Fransk Møbelkunst. Tidsskrift for Kunstindustri 1886, S. 16.

[E. Hannover: Ludvig XVI's Stil og dens Møbelkunst. Tidsskrift for Kunstindustri 1887, S. 129.

[Ole Wanscher: Engelske Møbler. Frem III Aarg. II (1927) S. 25.

G. M. Ellwood: Möbel und Raumkunst in England 1680—1800 Stuttgart 1909: (Bauformen-Bibliothek II).

M. Jourdain: English decoration and furniture 1760—1820. London 1922. — Exempler paa Bøger om engelsk Møbelkunst, der i 18. Aarh. paavirkede Danmark saa stærkt.

[Empire. Tidsskrift for Kunstindustri. 1890, S. 37.

Danske Empiremøbler. 16 Tavler med Opmaalingsstegninger af Ebbe Berner. Tekst af C. A. Jensen og Kai Uldall. Ældre nordisk Architektur, Hæfte V. Kbh. 1924. — Udvalget omfatter kun Siddemøbler. Teksten er meget kortfattet.

[Emil Hannover: P. C. Damborg. Tidsskrift for Kunstindustri 1893, S. 117. — Heri om Empiretidens Billedrammer.

C. W. Schnitler: Slegten fra 1814. Kristiania 1911. — Heri Oplysninger om dansk-norske Empiremøbler.

Ph. Weilbach: Træk af Bohavets Historie i Danmark c. 1800—1860. Tidsskrift for Kunstindustri 1885, S. 174.

[A. Bauer: Dansk Empire. Museum 1890, S. 218.

Enkelt e M ø b e l t y p e r.

[V. Hermansen: Kisten. Frem III, Aarg. I (1926), S. 347.

[Chr. Axel Jensen: Skabet. Frem III, Aarg. I, S. 475.

[Chr. Axel Jensen: Dragkisten og Chatollet. Sammesteds S. 667.

[V. Hermansen: Stolen. Frem III, Aarg. II, S. 411 og IV Aarg. I, S. 29. — De nævnte Smaaafhandlinger korrigerer og supplerer paa adskillige Punkter Troels Lunds Fremstilling.

[Emil Hannover: Omrids af Stolens Historie. Tidsskrift for Kunstindustri 1886, S. 1.

H. Fett: Bænk og Stol i Norge. Norsk Folkemuseums Særudstilling Nr. 1. Kristiania 1907. — Lille, rigt illustreret Katalog.

(P. Holm:) 25 Stole i den gamle Borgmestergaard i Aarhus 1922.

[Bernhard Olsen: Senge og Sengekamre. Tidsskrift for Kunstindustri 1895, S. 8 og 35.

[Bernhard Olsen: Eremitager og Servanter. Tidsskrift for Kunstindustri 1891, S. 156.

8. Varme og Lys.

Ildsteder.

Bering Liisberg: Blade af Ildens og Opvarmningens Historie, i C. M. Hess gennem 50 Aar 1876—1926. Kbh. 1926. — Populær, underholdende Oversigt.

[H. M. Schirmer: Aare, Røgovn, Pejs. Aarsberetn. for norske Fortidsminders Bevaring 1904, S. 1.

Kakler.

Sune Ambrosiani: Zur Typologie der älteren Kacheln. Stockholm 1910. — Tungt læselig, men nyttig Oversigt over Kakeltyper i Middelalder og Renæssancetid.

Jernovne.

* J. Olrik: Gamle Jernovne fra Tiden 1550—1800. Særtryk af Tidsskrift for Industri 1912.

[S. Ambrosiani: Ugnshällar af 1500-tals typ i skandinaviske museer. Rig. 1928 S. 23.

Harry Fett: Gamle norske Ovne. Katalog over Norsk Folkemuseums Særudstilling Nr. 3. Kristiania 1905.

Belysning.

Fr. B. Wallem: Lys og Lysestel i norske Kirker og Hjem. Udgivet af Norsk Folkemuseum. Kristiania 1907.

N. Lithberg: Till almogekulturens geografi (om Lerlysestager). Tidsskriftet Rig (Stockholm) 1918 p. 12.

[Keyland: Primitive éldgörningsmetoder. Fataburen 1916.

[J. W. Frohne: Lysesakse. Tidsskrift for Industri 1905, S. 204.

9. Mindre Bohave. Husgeraad, Metalsager, Keramik, Glas etc.

Sølv og andet Metal.

* J. Olrik: Drikkehorn og Sølvtoj. Kbh. 1909. — Rigt illustreret, beskrivende Katalog, med fyldige kulturhistoriske Indledninger, over Nationalmuseets Samlinger fra Middelalder og Renæssancetid.

* J. Olrik: Danske Sølvmedearbejder. Kbh. 1915. — Tilsva-

rende Arbejde over Genstandene paa Guldsmedelaugets Jubilæumsudstilling. — Instruktiv Oversigt over danske Sølvmedarbejder c. 1660—1850.

* Bernhard Olsen og J. Olrik: Danske Guldsmedemærker. Anden Udg. Kbh. 1919. — Første Udgave fremkom i Tidsskrift for Kunstindustri 1891. Anden meget forøgede Udgave medtager ogsaa Provinsmærker.

C. Nyrop: Meddelelser om dansk Guldsmedekunst. Kbh. 1885. — Grundlæggende, men nu paa mange Punkter forældet.

Marc Rosenberg: Der Goldschmiede Merkzeichen. 3. Udgave I—IV. Frankfurt-Berlin 1922—28. — Stor Fortegnelse over europæiske Sølvmærker. Bd. IV behandler Landene udenfor Tyskland.

J. Olrik: Gammelt Tintøj. Tidsskr. f. Industri 1906 (ogsaa i Særtryk).

E. Hintze: Die deutschen Zinngiesser und ihre Marken. I—III. Leipzig 1921—23. — Meget stort og udførligt Mærkekatalog, hvoraf Bd. III indeholder de nordtyske.

K. Berling: Altes Zinn. Berlin 1920. (Bibl. für Kunst- und Antiquitätensamler). — Populær Oversigt.

[Helge Kjellin: Ornerade Mässingfat og deres Inskrifter. Äldre kyrklig Konst i Skåne. Lund 1921, S. 201. — En meget grundig Studie over de som Pyntefade og Daabsfade saa almindelige Nürnbergerarbejder med gaadefulde Indskrifter.

Bernhard Olsen: Gaflens Historie. Tidsskr. f. Kunstindustri 1897, S. 52.

Keramik.

* E. Hannover: Keramisk Haandbog. Bd. I. Fayance, Majolika, Stentøj. Bd. II. Porcellæn. Kina, Korea, Japan. Bd. III. Europæisk Porcellæn. Kbh. 1919 f. — Stor og kostbar Oversigt over hele Keramikens Historie, med værdifulde nye Oplysninger ogsaa om dansk Keramik.

* Graesse: Führer für Samler von Porzellän, Fayance etc. Leipzig. 16. Aufl. 1922. — Katalog over Mærker.

[J. Karlin: Medeltida Keramik i Norden. Berättelse om det 2. nordiska Arkæologmödet i Stockholm. 1922. — Lille, foreløbig

* Andreas G. Jensen: Jydepotten. Kbh. 1924. Meget fyldig og omhyggelig.

F. Sehested: Jydepotteindustrien. Kbh. 1881. — Pjese. For sin Tid grundlæggende, men nu noget forældet.

C. Nyrop: Dansk Pottemageri. Kbh. 1882. Som foregaaende.
[Niels Asbæk: Pottemageriet paa Sorringegnen. Aarhus Stifts Aarvog XVII (1924). S. 146.

[J. Olrik: Gammelt dansk Lertøj i Folkemuseet. Fra Nationalmuseets Arbejdsmark 1928. S. 61.

O. v. Falke: Das rheinische Steinzeug. I—II. Berlin 1908. — Kostbart, tysk Hovedværk over det tyske Stentøj, der dominerede i Danmark i 16.—17. Aarh.

[M. Mackeprang: Rhinsk Stentøj, fund. i Kbh. Tidsskrift for Industri 1905, S. 57.

[J. W. S. Johnsson: Terra sigillata. Danske Studier 1921, S. 3. — Om de (meget sjældent forekommende) Lerkar af »medicinske« Jordarter.

Neurdenberg and Rackam: Old dutch Pottery and Tiles. London 1923. — Hollandske Fajancer importeredes til Danmark fra c. 1600 indtil ind i 18. Aarh.

Bremer: Delft Aardewerk. I—II. Amsterdam 1906—07.

Konrad Hüseler: Die Hamburger Fayencen des 17. Jahrh. Verlag des Kunstgewerbemuseums der Stadt Flensburg. Sonderabdruck aus Nordelbingen IV. Flensburg 1925.

Riesebieter: Die deutschen Fayencen des 17. u. 18. Jahrh. Leipzig 1921.

Aug. Stoehr: Deutsche Fayencen und deutsches Steingut. Berlin (Bibl. f. Kunst- und Antiquitätensammler).

Thor B. Kielland: Utländska Fajancen i nordiska Museet. Stockholm 1917. (Udstillingskatalog med Indledning). — Kortfattet, instruktiv Oversigt.

* J. W. Frohne: Danske Fajancer. Kbh. 1911. Forældet paa visse Punkter, endnu et Hovedværk om danske Fabriker i 18. Aarhundrede.

G l a s.

R. Schmidt: Das Glas. Berlin 1912. (Handbücher der Museen zu Berlin).

[A. Øigaard: Fajancefabrikken St. Kongensgade. Frem III, Aarg. II, S. 536 (1927).

[Thor B. Kielland: Østerbrofabrikken 1764—69. Kunst og Haandværk. Festskrift til Johan Bøgh 1918, S. 103.

J. Olrik: Kastrup eller Kellinghusen. Fra Arkiv og Museum. II Serie I, S. 374.

[J. Olrik: Kastrup eller Kellinghusen. Fra Arkiv og Museum. II Serie, I, S. 419.

[Kai C. Uldall: Smaanyt vedrørende Provinsfajencer. Fra Arkiv og Museum. II Serie II, S. 42.

J. Warnecke: Die Stockelsdorfer Fayencemanufaktur. Sonderdruck aus Nordelbingen III. Flensburg 1924.

Konrad Hüseler: Die Kieler Fayence-Manufacturen. Mittheilungen der Gesellschaft für Kieler Stadtgeschichte Nr. 32. Flensburg 1923.

[Karl Madsen: Kinesisk Porcellæn. Tidsskrift for Kunstindustri 1888, S. 6.

Johan Bøgh: Kinesisk norsk Familieporcellæn i Vestlandske Kunstindustrimuseet. Tidsskriftet Kunst Kultur VII 1918. Bergen. — Afhjælper i nogen Grad Mangelen af en dansk Skildring af det saakaldte »ostindiske« Porcellæn.

C. Nyrop: Den danske Porcellænsfabrikations Tilbliven. Kbh. 1878. (Udvidet Særtryk af Industriforeningens Maanedsskrift). — For sin Tid grundlæggende.

[Karl Madsen: Den kgl. Porcellænsfabrik i 18. Aarh. Tidsskrift for Kunstindustri 1893. S. 37.

A. Hayden: Royal Copenhagen Porcelain. London 1921. — Kostbart ill Værk, ved Siden af Hannovers Haandbog et Hovedværk over den kgl. københavnske Porcellænsfabrik.

E. Hannover: Nogle Forfalskninger af gammelt københavnsk Porcellæn. Tilskueren 1912, S. 579.

A. Hayden: Chats on english Earthenware. London 1909. — Kortfattet Oversigt over engelsk Fajance, der c. 1800 og senere var meget udbredt i Danmark.

[Pazaurek: Wedgwood. Tidsskrift for Industri 1905, S. 101.

C. Nyrop: Danmarks Glasindustri til 1750. Historisk Tidsskrift Række 5. Bd. I (1876), ogsaa i Særtryk.

Christiania Glasmagasins Udstilling. Christiania 1899. — Indledning om den norske Glasfabrikation.

Bernhard Olsen: Bly og Glas i Vinduer. Tidsskrift for Kunstindustri 189, S. 54 og 129.

Ure.

Bering Liisberg: Urmagere og Ure i Danmark. Udgivet af Urmagerlavet i København. 1908. — Kort Oversigt over Urets Udvikling samt Lavshistorie. S. 259: Navnefortegnelse over Urmagere i Danmark efter 1755. — Sml. ogsaa Tidsskrift for Industri 1905, S. 225 og 267.

K. Thorsen: Bornholmer-Uhrets Historie 1745—1923. Rønne 1923.

10. Redskaber og Værktøj.

Paa dette lidet studerede Omraade mangler Oversigtsarbejder fuldstændigt. Enkeltoplysning om Landbrugsredskaber og Husflidsredskaber maa søges spredt i Museumskataloger (især Nordsjællands Folkemuseum, Hillerød, og Herning) samt i flere af de Gruppe 3 nævnte Værker og i Lavshistorier.

K. Hansen: Det danske Landbrugs Historie. 1924 ff.

Afbildninger af Genstande i Dansk Landbrugsmuseum. Kolding 1907. Sml. ogsaa Artikler i Hardsyssels Aarbog 1914 samt i Loll.-Falsters Aarbog 1916 S. 102, 1928 S. 88 samt 1920 ff.

[Sophus Müller: Oldtidens Plov. Vognaag til Trækdyr. Aarb. f. nord. Oldkynd. 1900 S. 203 og 223.

[Niels Nielsen: Jærnudvindingen i Nørrejylland i Oldtid og Middelalder. Aarb. f. nord. Oldkynd. 1922 S. 1.

[Niels Sørensen: Knusesten og Stenkugler. Fortid og Nutid I, S. 248.

11. Søfart og Fiskeri.

Danmarks Søfart og Handel fra de ældste Tider. I—II. Kbh. 1919. — Heri ogsaa noget om ældre Skibstyper.

Jens Kusk Jensen: Haandbog i praktisk Sømandsskab. 3. Udg. Kbh. 1916.

C. F. Drechsel: Oversigt over vore Saltvandsfiskerier. Kbh. 1890.

Arthur Feddersen: Havet. Kbh. 1903. — S. 219 f. Fiskeriets Udvikling.

T. Klinting: Fiskerne ved Nymindesøen. N. Nebel 1927. — Oplysende Tekst, desværre uden Billeder.

12. Ridetøj, Hestetøj.

M. Jahn: Der Reitersporn. Würzburg 1921 (Mannus Bibliothek Nr. 21).

R. Zschille & R. Forrer: Der Sporn in seiner Formen-Entwicklung. I—II. Berlin 1891—99.

R. Zschille & R. Forrer: Die Steigbügel in ihrer Formen-Entwicklung. Berlin 1896.

R. Zschille & R. Forrer: Die Pferdetrense. Berlin 1893.

[P. Grundt: Blade af Beslagkunstens ældre Historie. — Kgl. Veterinær- og Landbohøjskoles Aarsskrift 1923. — Instrukтив lille Oversigt over danske Hesteskotyper i Middelalderen.

13. Vaaben.

Katalog over den historiske Vaabensamling paa Københavns Tøjhus. Kbh. 1877. — Nu meget forældet.

Demmin: Die Kriegswaffen. Leipzig.

W. Boheim: Handbuch der Waffenkunde. Leipzig. — Nævnes som Exempler paa de almindeligste tyske Haandbøger.

14. Klædedragt og Textilier.

Klædedragt.

[Bernhard Olsen: Artikler i Salmonsens Konversationslexikon. Anden Udgave, især »Klædedragt«. I Mangel af et større dansk Oversigtsværk den bedste Introduktion i Æmnet. Sml. Troels Lund: Dagligt Liv i Norden. Bd. IV (16. Aarh.).

Brugelige Haandbøger over europæiske Dragtmøder:

H. Weiss: Kostümkunde (5. Bind). Stuttgart 1860—72.

Quicherat: Histoire du costume en France. Paris 1877.

H. Müntz: Kostümkunde für Sammler. Berlin 1921 (Bibl. f. Kunst- und Antiquitätensammler).

Max Boehm: *Mode und Tracht*. Berlin. — Smaa Bind for Middelalder, XVI, XVII, XVIII. og 3 for XIX Aahr., med gode Billeder.

Poul Nørlund: *Buried Norsemen at Heryolfsnes*. Meddelelser om Grønland. Bind YXVII. — Oplysninger om de enestaaende Fund af Dragter fra 14—15. Aarh. paa Kirkegaarden i Ikigait.

F. C. Lund: *Danske Nationaldragter*. 1854—62. — Billederne er daarligere gengivne i 2. Udg. (1890, med Text af Vilh. Bergsøe) og 3. Udg. (1915).

Louise Ottesen: *Danske Folkedragter*. Kbh. 1923. — For Folkedansere, uden videnskabelige Formaal.

[Elna Mygdal: *Nationaldragter*. *Salmonsens Konversationslexikon*. — God kort Oversigt over danske Dragter.

[Elna Mygdal: *Danske Folkedragter*. Nær og Fjærn. Marts 1924.

* J. S. Møller: *Folkedragter i Nordvestsjælland*. Kbh. 1926. — Den første virkelige Monografi over en dansk Egns Folkedragter, af Betydning langt ud over sit specielle Æmne.

[Elna Mygdal: Artikler om Dragter paa Sydfyn, Bornholm og i Hardsyssel i *Turistforeningens Aarbog* 1925—26—27, om Falster i Loll.-Falst. Aarb. 1926.

[R. Bording: *Fra Træskoegnen*. Aarhus Stifts Aarb. VIII S. 85. — Om Tilvirkning af Træsko.

[Spørgeskema om Folkedragter. *Fortid og Nutid* V, S. 37.
Smykker, Vifter, Brillier.

Bassermann-Jordan: *Der Schmuck*. Leipzig 1909. — Almindelig Oversigt.

C. H. Sommer: *Aglaia eller Kundskab om Smykkestene*. Kbh. 1830. — Meget udførlige Oplysninger om Ædelsten og Halvædelsten.

Johan Bøgh: *Om Vifter*. Vestlandske Kunstindustrimuseums Aarbog. Bergen 1906.

E. Hannover: *Viften*. *Tidsskrift for Industri* 1903, S. 105.

K. K. Lundsgaard: *Brillernes Historie*. Kbh. 1913.

Textilier.

Burmann Becker: *Forsøg til en Beskrivelse af vævede Tapeter*

i Danmark. Anden Udg. Kbh. 1878. — Pjese om danske Gobeli-
ner, nu meget forældet.

Sauermann: Schleswigsche Beiderwand-Webereien. Frankfurt
am Main 1909. — Plancheværk med meget kort Tekst om de
sønderjydske Rylagen.

[Elna Mygdal: Dansk Vævning. Nyt Tidsskrift for Kunst-
industri I (1928), S. 109. — Om bondevævede Tøjer.

[Elna Mygdal: Af Dækketøjets Historie. Tidsskrift for Indu-
stri 1913. — Om billedvævede Damaskduge, især fra 17. Aarh.

Gammelt Dækketøj av Damask og Dreil 1550—1850. Katalog
over Norsk Folkemuseums Særutstilling Nr. 17. Oslo 1926.

Emil Hannover: Tønderske Kniplinger. Det danske Kunstin-
dustrimuseums Udstilling 1908. — Udmærket Oversigt, rigt illu-
streret.

[Elna Mygdal: Dansk Hvidsøm. Tidsskrift for Kunstindustri
1898, S. 81.

[Elna Mygdal: Om HedeboSyning. Tidsskrift for Industri 1909.
S. 153.

Lehman-Filliés: Die isländische Brettchenweberei. 1897. — Om
Spjæld og Spjældvævning.

H. P. Hansen: Midtjyllands ældste Handelshus. Holstebro
1927. — Heri om den jyske Bindeindustri.

15. Musik, Spil, Tobak.

Angul Hammerich: Musikhistorisk Museum. Beskrivende Ka-
talog 1909.

Skak. A. v. d. Linde: Geschichte und Litteratur des Schach-
spiels. Berlin 1874.

[Daldøs: H. Billeskov Jansen: Daldøs. Danske Studier 1927,
S. 97 (om et Thybo-Spil).

Spillekort. Artikel af J. Olrik i Salmonsens Konversations-
lexikon.

Boldspil. Sml. Fortid og Nutid VI S. 58 og 63.

Om Tobak. En Samling Nicotiana. (Pios Vignetbøger). Kbh.
1918. — Indeholder bl. a. Afhandlinger af Hugo Matthiessen om
Tobakkens Historie og af J. Olrik om Tobaks-Sager.

[C. Nyrop: Danmarks Kridtpibefabrikation. Nationaløkonomisk Tidsskrift. Bd. XVII. 1881. Ogsaa i Særtryk, med Forord og Register.

[Chr. Christensen: Om Jyllands første Kridtpibefabrik, J. A. Rømer i Nørresundby. — Samlinger til jydsk Hist. og Top. 4. Række, I Bd. S. 342.

16. Maal og Vægt. Lavsvæsen m. m.

A. W. Brøgger: Ertog og Øre. Den gamle norske Vegt. Kristiania 1921. — Om Oldtid og ældre Middelalder.

Arent Berntsen: Danmarckis oc Norges Fructbar Herlighed. Kbh. 1656. III Part, S. 487 og 542. — Om danske Maal før Christian 5.

[Kirstine Meyer: Dansk Maal og Vægt fra Ole Rømers Tid til Meterloven. Bilag C. til Beretn. fra Meterudvalget. Kbh. 1915. Lavssager.

[Bernhard Olsen: Danske Lavssager. Tidsskrift for Kunstindustri 1888, S. 37 og 1889, S. 65 og 173.

[C. Nyrop: Lavsgenstande. Tidsskrift for Industri 1901, S. 113, C. Nyrop: Haandværksskik i Danmark. Kbh. 1903.

Laurits Pedersen: Haandværksskik i helsingørske Lav. Helsingør 1927.

V. Bergsøe: Danske Foreningstegn. Kbh. 1888.

[Hugo Matthiessen: Tiggertegn. Fra Arkiv og Museum. II Serie I, S. 111.

[O. Rydbeck: Medeltida kontrolmärken av bly (fra Skanør). Fornvännen 1928, S. 150.

17. Heraldik og Sfragistik (Seglkundskab).

P. B. Grandjean: Det danske Rigsvaaben. Kbh. 1926. Meget udførlig Redegørelse for Rigsvaabnets enkelte Mærker og Historie.

[A. Thiset: Det danske Rigsvaaben. Tidsskrift for Kunstindustri. 1895, S. 75.

A. Thiset: Danske kongelige Sigiller 1085—1559. Kbh. 1917. — Værket bringer smukke Gengivelser ogsaa af de sønderjydske Hertugers og andre til Danmark knyttede Fyrsters Sigiller.

P. B. Grandjean: Dansk Heraldik. Kbh. 1919. Udførlig Frem-

stilling. S. 64 en praktisk Oversigt over Skjoldfigurer, som kan lette Bestemmelsen af et ukendt Adelsvaaben.

Thiset og Wittrup: Nyt dansk Adelslexikon. Kbh. 1904. — Alfabetisk Register over alle danske adelige Vaaben, med Beskrivelser.

H. Storck: Dansk Vaabenbog. Afbildninger til Nyt dansk Adelslexikon. Kbh. 1910. — Tilsammen erstatter de to Værker det nu forældede Adels-Lexikon I—II, 1787.

Henry Petersen: Danske gejstlige Sigiller fra Middelalderen. Kbh. 1886. — Beskrivelse og Gengivelse af alle gejstlige Segl, ældre end Reformationen.

Henry Petersen: Danske adelige Sigiller fra det XIII. og XIV. Aarhundrede. Kbh. 1897. — Lignende Værk over adelige Segl.

Thiset: Danske adelige Sigiller fra det XV., XVI. og XVII. Aarhundrede. Kbh. 1905. — Fortsættelse af foregaaende, men mere praktisk ordnet efter Vaabenmærker.

[Thiset: Danske By- og Herredsvaaben. Tidsskrift for Kunstindustri. 1893, S. 16, 128, 155 og 1894, S. 71, 183.

[Chr. Axel Jensen: Heraldik og Sfragistik. Festskrift i Kr. Erslev 1927. — Om middelalderlige Bysigillers Naturgengivelser.

[C. Nyrop: Danske middelalderlige Gildesegl. Tidsskrift for Kunstindustri 1899. Ogsaa i Særtryk.

[C. Nyrop: Danske Haandværkerlavs Segl. Tidsskrift for Kunstindustri 1897. Ogsaa i Særtryk. — De to Afhandlinger indeholder Billeder af alle dengang kendte Gilde- og Lavssegel. Enkelte senere Fund er publicerede i Tidsskrift for Industri 1902 p. 37.

Bomærker.

[Fr. B. Wallem: En Indledning til Studiet af nordiske Bomærker. Aarsberetn. fra Foreningen til norske Fortidsminde-mærkers Bevaring. 1902, S. 58.

Bomærker fra St. Magleby. Københavns Amts Aarb. 1916 S. 119.

Bomærker fra Nordby. Aarhus Stifts Aarbog XIV, S. 146.

18. Numismatik.

Beskrivelse over Danske Monter og Medailler. Kbh. 1791. —

Det gamle Folioværk med kobberstukne Tavler er nu for Mønternes Vedkommende afløst af Haubergs og Schous Arbejder, men giver vedblivende den eneste Fortegnelse over danske Medailler indtil 1789.

P. Hauberg: Myntforhold og Udmyntninger i Danmark indtil 1146. Videnskabernes Selskabs Skrifter 6 Række, V Bd. Nr. 1 (1900).

P. Hauberg: Danmarks Myntvæsen i Tidsrummet 1146—1241. Smstds. Nr. 3 (1906).

[P. Hauberg: Danmarks Myntvæsen 1241—1377. Aarb. for nord. Oldkynd. 1884, S. 217.

[P. Hauberg: Danmarks Myntvæsen 1377—1481. Smstds. 1886, S. 135.

[P. Hauberg: Bidrag 1241—1377. Smstds. 1899, S. 217.

[G. Galster: De fredløses Falskmøntnerværksted paa Hjelm. Fra Nationalmuseets Arbejdsmark. 1928, S. 38.

H. H. Schou: Beskrivelse af danske og norske Mønter 1448—1814 og danske Mønter 1815—1923. 2. Bind (Tekst og Lystryktavler). Udg. af Numismatisk Forening. Kbh. 1926.

V. Bergsøe: Danske Medailler og Jetons 1789—1891. Kbh. 1893.

V. Bergsøe: Fortsættelse af D. M. og J. indtil 1893 (Hæfte uden Titelblad).

V. Bergsøe: Danske Medailler 1789—1892. XV Tavler i Lystryk. Kbh. 1897.

V. Bergsøe: Krigsminder fra Felttogene i vore første Frihedsaar. Kbh. 1890.

Numismatisk Forenings Medlemsblad I f. 1918 f.

J. Wilcke: Christian IV's Møntpolitik 1588—1625. Kbh. 1919 (Særtryk af Numismatisk Forenings Medlems-Blad).

J. Wilcke: Møntvæsenet under Chr. IV og Fr. III 1625—70. Kbh. 1924 (do.).

Axel Nielsen: Specier, Kroner, Kurant. Studie over den fallende Rigsdalerværdi 1671—1726. Kbh. 1907.

J. Wilcke: Kurantmønten 1726—1788. Kbh. 1927 (ikke publ. i Numism. F. Medlemsblad).

H. Scharling: Pengenes synkende Værdi. Kbh. 1869. — Forsøg paa Behandling af det vanskelige Problem vedr. Pengenes Købeevne.

Marcus Rubin: 1807—14 (Kbh. 1892) og samme Forf.s: Frederik VI's Tid (Kbh. 1895). — De to historiske Værker redegør udførligt for Pengeforholdene før og efter Statsbankerotten 1813.

[Marcus Rubin: Statsbankerotten 1813. Vort Folk, udg. af Vilh. Østergaard (1897) I p. 198. — Populær, meget instruktiv Fremstilling af samme Æmne.

19. Historiske og topografiske Blade (Kobberstik, Raderinger o. lign.).

F. C. Krohn: Samlinger til en beskrivende Fortegnelse om danske Kobberstik, Raderinger etc. I. Kbh. 1889. — Ordnet efter Kobberstikkernes og Raderernes Navne.

A. Strunk: Beskrivende Catalog over Portraiter af det danske Kongehus. Kbh. 1882.

A. Strunk: Samlinger til en beskrivende Catalog over Portraiter af Danske, Norske og Holstenere. Kbh. 1865.

P. B. C. Westergaard: Danske Portrætter i Kobberstik, Litografi og Træsnit. Beskrivende Fortegnelse. Kbh. 1927 ff. — Ordnet alfabetisk efter de portrætteredes Navne, ligesom Strunks nu forældede Arbejde.

[Otto Smith: Oversigt over topografiske Kort- og Billedsamlinger. Fortid og Nutid VI S. 227.

[C. Heilskov: Topografiske Museer. Et Forslag. Fortid og Nutid V S. 181.

INFANTERI-REGLEMENTETS STAMBØGER OG JUSTITSPROTOKOLLER.

Af Cand. juris Kaptajn H. E. E. KOCH.

En af Glæderne ved Arbejdet i Hærens Arkiv bestaar i under Forskerens Besøg at kunne række ham *den* hjælpende Haand, der fører ham til en tilfredsstillende Løsning af hans Opgave. Men ofte tillader Forholdene ikke at yde denne Haandsrækning, tit er begge Hænder allerede fulde, naar den Besøgende stiller sit Spørgsmaal, og man maa da indskrænke sig til at levere ham Fortegnelsen over det paagældende Arkiv og bede ham indgive sine Rekvisitioner efter bedste Skøn, hvorefter han maa se at klare sig selv saa godt som muligt. Heldigvis findes der adskillige Personalhistorikere, der ved Besked med Regimentsarkivernes Bestanddele og Benyttelse, men man træffer ogsaa, selv hos viderekomne Forskere, en vis Skyhed for den militære Bogføring, vel sagtens fordi Adgangen til ad Læsningens Vej at gøre sig bekendt med dens Grundsætninger synes forholdsvis vanskelig. Jeg er derfor bleven opfordret til at give nogle Oplysninger om den Del af Regimentsarkiverne, der i særlig Grad har Interesse for Personalhistorikerne, samt meddele nogle Erfaringer fra min Tjeneste i Hærens Arkiv, hvilket jeg herved skal søge at gøre, idet jeg samtidig beder om Plads for enkelte illustrerende karakteristiske Eksempler.

Regimenternes Bogføring for Hovedparten af den Tid, Beholdningerne i Hærens Arkiv omfatter, grunder sig paa Infanteri-Reglementets (Des Reglements für Unsere Geworbene und National-Infanterie) III Del, der udstedtes af Frederik V den 19. April 1747 og forblev i Kraft til den 11. September 1866, da Krigsministeriet udsendte Tjenestereglements-Udkastet af samme Aar. Det kan ikke noksom anbefales den Slægtsforsker, der ikke kender »Das Vierte Buch von den Regiments- und Compagnie-Büchern, Protocollen, Journalen, Rollen, Listen, Attesten, Pässen, Abschieden, Quitungen und Berechnungen, &c.«, at laane Bogen hjem (Garnisonsbiblioteket i Amaliegade 5 modtager gerne Besøg af Civile) og ofre dette Afsnit en Gennemlæsning; det vil give

Forstaaelse af meget. Og selv om nok en Del af Forskrifterne ændredes af og til i Løbet af de omtrent 120 Aar, er dog Hovedsynspunkterne omtrent de samme den Dag i Dag. I det følgende skal jeg gennemgaa Stambøgerne og saadanne Bøger og Lister, der kan tjene til at erstatte dem, hvor de mangler. Det, der i første Linie interesserer Slægtsforskeren, er at faa at vide, hvor han finder Fødselsdag og -sted samt mulig Oplysning om Bryllup og Børn; men det, hvorpaa det i første Række kommer an, er paa et eller andet Tidspunkt at faa fat i Manden paa et Sted indenfor Regimentets Arkiv; fra dette Udgangspunkt kan man saa altid senere udvide Undersøgelsen. — Den i Tidsskriftets Bind 2 S. 170—76 optagne Afhandling med Supplement i Personalhistorisk Tidsskrift for Maj 1928 S. 73 forudsættes bekendt. Derhos maa det indskærpes Forskeren nøje at agte paa, at det er *det rette Regiment*, den paagældende søges under; at søge en Mand ved et forkert Regiment er mindst lige saa irriterende, som at søge ham i et forkert Sogn.

Hvorledes Regimenternes Bogføring har været før 19. April 1747, skal ikke her omhandles af den Grund, at der i Hærens Arkiv ikke findes Arkivsager af nævneværdigt Omfang fra før den Tid, ligesom iøvrigt Beholdningerne fra før ca. 1765 er ret sparsomme. Hvorledes den har været efter 11. Septbr. 1866, skal ejheller beskrives, fordi Undersøgelserne efter den Tid ingen Vanskeligheder volder.

»Zufördest musz bey einer jeden Compagnie ein ordentlich- und zuverläsziges *Stambuch* gehalten, . . .« (Lib. IV. Cap. II. § 1).

I Stambogen skal føres paa Side 1—2 Compagnichefen, 3—4 Premierlieutenanten, 5—6 Secondlieutenanten, 7—8 Fændriken. Derefter kommer 12—16 Sider til Underofficererne, umiddelbart efter dem Spillemændene og sluttelig de Gemeene. Mellem- og Understab (Regimentskvartermester, Auditor, Feltskærere, Spillemænd etc.) føres oftest i Livkompagniets (som Regel 1ste Musketerkompagnis) Stambog. Det er værd at mærke sig, at Underofficererne og Spillemændene ordentligvis sattes i Nr. 1—13, thi

veed man, at en Mand har været Underofficer, sparer man Tid ved først at søge ham der

Stambogen skal for Gemeene oplyse: 1° No. 2° Nahmen. 3° *Vaterland*. 4° Religion. 5° Profession. 6° Ob er verheyrathet, und Kinder habe. 7° Ob er noch Eltern im Leben habe, auch wo, und was sie sind. 8° Ob, wo, und wie lange er vorhin in Unsern Diensten gestanden. 9° Ob, und welchen andern Herren er sonsten, und wie lange gedient. 10° Wo, und von wem er angeworben worden, oder wie er zur Compagnie gekommen. 11° *In welchem Alter*. 12° Wo und wann er enrolliret worden. 13° Wann er im General-Commissariate presentiert worden. 14° Wann er zur Fahne geschworen. 15° Datum und Zeit seiner Capitulation. 16° Wie oft, und wie lange er recapituliret. 17° Wann, wie, und weswegen er von der Compagnie wieder abgegangen. 18° Wie lange er Uns der Zeit gedienet gehabt. 19° In welcher No. der Zahl-Rolle derselbe zuletzt gestanden. — Hinten kann, um alles desto leichter nachschlagen zu können, ein Alphabetisches Register von den Nahmen, und der No. wo derselbe im Stamm-Buch zu finden, heygefüget werden (jeg har desværre i Periodens første Aarhundrede kun set dette i et eller to Tilfælde!).

»Vaterland« er jo et stort Omraade. Hvor Fødestedet er en større Købstad, har man dog som oftest anført denne. Og hvor der er flere Stambøger (eller Surrogat derfor), og Manden ved Hjælp af Rubrik 10° og 17° kan følges fra Stambog til Stambog eller fra Sted til Sted indenfor samme Stambog, bør man gøre dette, thi man kan godt f. Eks. de fire Gange finde »Holstein«, men den femte: Preetz eller Haderslev (idet ogsaa Slesvig benævnes Holsten). Er det saa heldigt, at der er overgaaet Manden en Krigsretsdom, findes som Regel »ad generalia« i Justitsprotokollen det nøjagtige Fødested. — »In welchem Alter« skulde jo referere sig til Rubrik 10°, men man finder undertiden i Stedet Alderen ved Anlæggelsen af Stambogen, saa her maa vises nogen Kritik ved Benyttelsen.

»Nicht weniger musz von denen in Eyd und Pflicht genommenen Leuten ein zuverläsziges *Beyydigungs-Protocoll* gehalten,

und darinnen nicht nur der Tag, wann ein jeder in Eyd genommen, sondern auch 1° Bey welcher Compagnie er stehet. 2° Die No. 3° Desselben Nahme. 4° *Geburths-Ort*. 5° *Alter*. . . . 8° Ob er verheyraethet. . . . accurat eingeführet werden« (Lib. IV. Cap. I. § 13). Rubra 6 — 7 — 9 — 10 — 11 — 12 — 13 — 14/15 svarer til Stambogens Rubra henholdsvis 4 — 5 — 15 — 10 — 12 — 13 — 8 — 9. Denne Bog, der forekommer ret sparsomt, førtes af Auditøren og er derfor ofte registreret i Regimentets Justits-Arkiv, ikke i det Kommando-Arkiv.

Jævnside Stambogen løber *Af- og Tilgangsbogen* (Lib. IV. Cap. I. § 4), der for Afgaaende giver Oplysning om Stambogens Rubra 1—3 samt: 4° *Alter*. 5° *Wie lange sie gedienet*. 6° *Datum, Art und Ursache des Abgangs* (Udløben *Capitulation, Christians Plejehus, Befordring til civil Bestilling, Pension, Krigsretsdom p. p.*). 7° *Aus welcher No. der Zahl-Rolle*. — For Tilgaaende gives Oplysninger om Stambogens Rubra 1 — 2 — 3 — 11 — 4 — 5 — 6 — 15 — 13 — 12.

Ofte findes i Kommando-Arkivernes »Forskellige Personalialia« forud for den Tid, hvor Stambøgenes Række begynder, eller paa Tidspunkter, hvor de mangler, Mønster-Ruller saavel som *Commissions-Ruller* (Lib. IV. Cap. V. Art. 4), udfærdigede i Anledning af Chefskifte ved Kompagniet og indeholdende bl. a.: No. der Zahl-Rolle — Nahmen — Vaterland — Alter — Datum und Zeit der *Capitulation* — Ob und was für Documenten er abgeliefert.

En Bog, der efter min Mening ikke altid skænkes tilstrækkelig Opmærksomhed, er Regimentets *Listebog* (Lib. IV. Cap. I. § 7). I denne Bog indførtes de forskellige Lister, der periodisk indsendtes til højere Myndigheder (Maanedslister, Femten Dages-Lister o. s. v.). Her skal navnlig peges paa *Af- og Tilgangslisten*, som strengt taget skulde indeholde det samme som *Af- og Tilgangsbogen*, og undertiden virkelig ogsaa gør det. Nogle Steder føres »Vaterland« kun for Tilgaaende, ikke for Afgaaende; men af disses Tjenestetid kan man finde Tilgangsdagen og dermed »Vaterland«.

General Commissariats Collegiets Ordre til Regimenterne af 12. Jan. 1790 bestemte, at der med Maanedslisterne skulde indsendes en Liste paa *Fricorporalernes* (Officersaspiranternes) Navn, Alder, Tjeneste og Opførsel. Som Eksempel skal anføres fra Gardehusarregimentets Listebog 31. Dec. 1792: 5. Esc. No. 4. Fricorporal Georg Hellesen, 23 Aar, engageret den 1. April 1791, er af god Conduite og viser Lyst i Tjenesten; hans Fader er (eller har været) Selvejer paa Fyen.

Her skal indskydes en Bemærkning om Muligheden af at finde Fødestedet for de Officerer, for hvilke der ikke i Hirsch's Samlinger paa det kgl. Bibliotek er anført et saadant (Om »Officers-Adel og »von« har Kaptajn H. F. Bilsted skrevet en instruktiv Artikel i Militært Tidsskrift 1904. Sp. 354—56). Man tager Datoen for Mandens Udnævnelse til Officer og rekvirerer derefter i Rigsarkivet den kgl. Resol., hvorved han er udnævnt. Ofte giver Forestillingen eller Indlæg til denne Oplysning om Fødestedet. I hvert Fald giver en Udskrift af Hirsch Oplysning om de Afdelinger, ved hvilke den paagældende har tjent til de forskellige Tider, og dermed er givet Muligheden for at finde ham i Stam-bogen. — For Landværnsofficererne, der udnævntes 1801—08, og for de talrige Officerer ved de annekterede Batailloner, der udnævntes 1808—14, findes ret gode Personalialia i en Samling Conduitelister 1807, 08, 09 og 14 i Hærens Arkiv. Mange af Officererne ved de annekterede Batailloner, der blev udnævnt direkte fra civil (eller fra Livjæger), blev forinden prøvede ved Landkadetakademiet; deres originale Ansøgninger (med Personalialia) findes derfor ofte i Indgaaede Sager fra dette til Generaladjutantstaben (i Rigsarkivet). Eksempelvis fandtes ad denne Vej Secondlieutenant under 9. Novbr. 1813 Theodor v. Hansens Fader: Biskop Peder Hansen i Odense.

Som bekendt medtages Officererne ved Københavns Borgercompagnier ikke hos Hirsch. Men de findes i den militære Centralstyrelses Officersfortegnelser, Etaterne (og Navneregistrene til disse), saa man kan ofte i de kgl. Resolutioner, navnlig i Tiden lige efter 1776, finde Oplysning om deres Fødsel. Ad denne Vej blev saaledes i Forbindelse med Dødsannoncen den under 14.

Oktbr. 1799 afdøde Borgercaptajn Siverd Thorstensens Fødsel bestemt til: Island ca. 26. Aug. 1714.

Som Supplement til Richters og Carøes Værker kan anføres, at der for Auditører i Generalauditørens Arkiv findes en Samling »Auditørexaminer« med Vitæ fra Tiden efter 1798, og for Militærlæger i »Stabslægens Archiv« en Samling Autobiografier fra 1832—62 (og Navnefortegnelse for Militærlæger 1807—62). Begge Arkiver opbevares i Hærens Arkiv.

Omkring Aarhundredskiftet kommer *Rapportbogen* op ved Siden af *Listebogen* og indtager snart en fremtrædende Plads. Nogle Enheder, f. Eks. Batterierne, fører til Tider i *Rapportbogen* hele den tjenstgørende Styrke ved Navn, Garden til Fods endog med vedføjet Fødested, saa dens *Rapportbøger* bliver veritable smaa *Stambøger*.

Ifølge Lib. IV. Cap. I. § 14 skulde Auditøren føre en *Verhey-rathungs-Protocoll*, der ved Udgangen af hvert Aar skulde confereres med Lister fra Kompagnierne over de Gifte og deres Hustruer. Ligeledes skulde Kompagnierne (Lib. IV. Cap. VI. Art. 10 § 4) føre Bog over *Børnene* af begge Køn ved Kompagniet. Jeg har aldrig set nogen af disse Bøger, men af og til støder man i *Listebøgerne* paa Lister af begge Slags, ligesom der i enkelte *Stambøger* findes optegnet Navnene paa Hustruer og Børn.

Der paahvilede i det hele taget, som rimeligt var, Regimentsauditøren en betydelig Bogføring. Foruden de alt nævnte Beeydigungs- og Verhey-rathungs-Protocoller skal endnu nævnes Skifteprotokollen (Lib. IV. Cap. I. § 11) og fremfor alle *Justitz-Protocollen* (ibid. § 10), »in welchem alle zur *Justitz* gehörige Sachen, wie auch der *Actus*, wann Leute, welche sich verhey-rathen wollen, den Eyd wegen ihres annoch ledigen Standes abschwören, imgleichen alle *Zeugen* Verhöre eingeführet, und unter keinerley Vorwand auf losen Blättern geschrieben, und anderweitig beygeleget werden müssen«. Der omhandles altsaa i Justitsprotokollen to stik modsatte Kategorier, de hæderlige Mennesker, der fik Lov til at gifte sig, og de, der blev dømt. Adskillige, om end

langtfra alle, Auditører har forfattet Registre fra Slutningen af det 18de og første Halvdel af det 19de Aarhundrede over dem, der har været for Forhør e. Ign. Artilleriet har ført alfabetisk Register over de ved Vaabnet krigsretlig domfældte 1765—1911. Hovedlinierne i Generalia-Førhøret er omtrent uforandrede fra 9. Marts 1683 til 8. Jan. 1920, og her skal derfor kun til Illustration anføres den smukkeste Generalia-Rapport, jeg har set i min Praksis, optaget den 26. Septbr 1809 for Københavns Infanteri Regiments Krigsførhør i Anledning af et provokeret Drabsforsøg:

»— Arrestanten forklarer dernæst ad generalia at hedde som tilført Georg Baron von Barraaskowitz, født i Wien, af Forældrene Anastasius Barraaskowitz og Moderen Elisabeth Barraaskowitz født Baronesse Zuscheckien. Arrestanten er som hans Forældre af gammel græsk chatholsk Religion, han er i sit 49 eller 50 Aar, begge hans Forældre ere døde; men hans Broder lever og er Professor i Wien. I Aaret 1782 forlod Arrestanten som ungt Menneske Wien for at studere ved Universiteterne Chirurgie og Theologie; men i Hamborg kom han under danske Hværvere og kom til Dannemark 1782 eller 83 og har tient her 10 Aar, til hans Capitulation var ude, saavidt han erindrer 1796, da han fik Afskeed fra Kongens Regiment. Han gik derpaa igen til Hamborg, hvor han lod sig engagere til det Tyrolske Jæger Corps, hvor han var Underofficer til 1797, da han ved Belejringen af Verona blev Lieutenant, fordi han med sine Folk var den første, som kom over Palisaderne ind i Castellet St. George. 3 Maaneder derefter blev Arrestanten fangen af de Franske og af disse solgt til Spanien, hvor han har tient 10 Aar som Sergeant Major og er med de Spanske Tropper kommet her til Dannemark for 2 Aar siden; men fik sin Afsked med de øvrige, som ikke vilde tiene imod de Franske. Arrestanten kom her til Byen som Tolk for General Don Pedro; han meldte sig hos Kongen og blev da henviist til Grev Schulenburg, som engagerede ham til Regimentet. Han har svoret til Fanen, er ugift, er ikke tilforn straffet hværken efter Dom eller arbitrair. — Førhøret skønner tydelig, at Arrestanten har den Alder, han angiver. — Arrestanten udbejder sig som en Naade af Hans Majestæt, at hans Execution efter

hans Religions Skik maae skee Kl. 10 om Formid: og at han maatte skydes med aabne Øjne, samt at hans døde Legeme ikke maa blive begravet ved Slaver. —« (Den 16. Jan. 1810 blev han dømt til at halshugges. Dommen formildedes ved kgl. Resol. af 22. s. M. til Slaveri paa Livstid under stræng Bevogtning; men allerede den 26. April 1811 blev han frigiven og udsendt af Landet).

Allerede den 6te Krigs-Artikel (9. Marts 1683) forbyder Præsten at »ægtevie nogen Soldat, med mindre at Soldaten dertil har sin Compagniechefs skriftlige Tilladelse p. p.« Denne skriftlige Tilladelse kaldtes *Frisedlen*, og Formularen for den findes i Infanteri Reglementets Lib. IV. Cap. IX. Art. 3. § 2. — Iøvrigt foreskrev allerede Forordningen af 17. Oct. 1731 (ibid. § 1), at ingen Officer fra Fænrik til Kaptajn maatte gifte sig uden Regimentschefs Samtykke, der meddeltes ved en Verheyrathungs-Attest. Først under 1. Dec. 1756 krævedes der indhentet kongel. Consens til Officerernes Giftermaal, hvilket derefter holdt sig til 31. Dec. 1922. — Antallet af Kvinder, der maatte have pr. Kompagni, fastsatte Infanteri Reglementet Lib. III. Cap. XXX. Art. 2. § 6 overensstemmende med Frdn. af 13. April 1733 til 30 pr. 100 Mand. Det var alene for de *Geworbne*, at denne Indskrænkning var fastsat.

De til Regimenterne hvervede *udskrevne* Nationalrekrutter maatte Giftermaalstilladelse allerede efter Collegiets Skrivelse af 27. Jan. 1770 ikke nægtes, naar Godsejeren gav sit Samtykke dertil, »sondern *der Freyzettel* für den Recruten sogleich gratis ausgefertigt, jedoch dieser Freyzettel für dem Recruten, solange derselbe bey den Geworbenen stehet, von dem beykommenden Comp. Chef mit Consens des Obristen oder höchstcommandirenden Officiers mitgetheilet werden solle«. Og Frdn. af 14. Sept. 1774 § 15 fastslaar yderligere: »Det skal staa enhver Landsoldat eller Rytter frit for at indlade sig i Ægteskab uden dertil at behøve nogen Tilladelse enten fra Regimentet eller andre.« I Realiteten kunde den Udskevne altsaa gifte sig, naar han havde Lyst; men Formaliteten med *Frisedlen* bibeholdtes alligevel

længe efter, at Hvervningen i 1803(-08) var ophørt, formentlig paa Grund af dens nøje Sammenhæng med Copulationseden (se nedenfor). Til Gengæld maatte efter Frdn. 1774 den Udskrevne »ej tage sin Hustru med sig ved Regimentet eller den aarlige Mønstring«, medens Regimentet derimod ydede de Hvervedes Hustruer og Børn Kvarter efter Principet: i en Dobbeltseeng enten en Underofficer eller to Gemeene eller et Ægtepar eller tre Børn.

Noget yngre end Frisedlen er den dermed i Forbindelse staaende *Copulations-Eed*, om hvilken Frdn. af 8. Febr. 1724 (Reglement om Tvistigheder imellem Sognepræsterne i Kjøbenhavn og Garnisonspræsterne sammesteds) § 5 forklarede: »De af den Militaire Stand, som staae virkelig under noget Regiment, og ville lade sig copulere, skulle for deres Chef af Compagniet, og Regiments-Auditeuren, aflægge deres Corporlig Eed om, at de ere frie for Egterskab, og skal da samme Eed skrives paa den dennem af Officererne givne Seddel og for Præsten fremvises«.

Væsentlig det samme udsiger Infanteri Reglementet III. Lib. III. Cap. XXX. Art. 2. Endnu i Vinteren 1869—70 fremstaar Underofficerer og Menige for Protokollen; men da det alt i nogen Tid jævnsides med denne Undtagelsesordning og i dens Sted havde været i Brug at stille sædvanlige Forlovare, resolverede Kongen den 15. Marts 1870, at »den saakaldte Copulationsed skal fremtidig ikke fordres aflagt, hvorimod der, naar den Paagjældende selv derom fremsætter Begjæring, skal gives ham Lejlighed til at aflægge denne Ed.« Optegnelsen om dette juramentum coram protocollo ser saaledes ud:

»Copenhagen, den 7tem Septbr. 1748.

Hat der Grenadier Nicolai Christian Heyve v. dHr. Cap. von Diethardts Comp. auf producirt Freyzettel sich mit Sophia Elisabeth Stattnauen zu verheyrathen, den Eyd abgeschworen, dasz er nie sich verlobt, oder copulirt sey.

... v. Rickers.

I. H. von Zülow«.

eller:

»Kiøbenhavn den 26de October 1816. For Protocollen fremstod Reservegarder af 4de Compagnie Ditlef Christoffer Lamp, som

aflagde Copulations Eed paa Friseddel til at ægte Pigen Mette af Kiøbenhavn, hvorom Attest blev ham meddelt, og han derefter dimitteret.

/ Gyldenfeldt«.

Disse Optegnelser (der i Hærens Arkiv for Kortheds Skyld populært kaldes »Frisedlen«) er paa Grund af deres særlige Fremtræden med kun een eller to Underskrifter i Stedet for de sædvanlige tre ret lette at oplede i Justitsprotokollerne; der er desuden den Fordel ved dem, at hvis man kender den omtrentlige Bryllupsdag og Regimentet, men ikke Kompagniet, kan man hurtigt finde dette af Optegnelsen og saaledes indskrænke Omraadet for Efterforskningen i Stambøgerne.

ARKÆOLOGISK-TOPOGRAFISKE BYGDESTUDIER.

Af VILH. la COUR.

Naar jeg ønsker at knytte nogle Bemærkninger til Hr. Museumsinspektør *Hans Kjær*s Anmeldelse af min Bog »*Sjællands ældste Bygder*« (Fortid og Nutid VII, 104 ff.), er det naturligvis ikke for at drøfte en Kritikers Bedømmelse af mit Arbejde — den maa i enhver Henseende staa for *hans*, som Arbejdet for *min* Regning; men Hr. Kjær giver paa flere Steder en Fremstilling af selve *Studiegrundlaget*, hvis Rigtighed jeg ikke kan anerkende, og den rette Vurdering af dette maa utvivlsomt siges at have principiel Betydning, fordi arkæologisk-topografiske Undersøgelser som de over Sjælland gennemførte meget let kan tænkes udstrakte til andre Dele af Landet. Overalt føler Lokalforskeren sig jo stillet overfor Spørgsmaalet om Bebyggelsens tidligste Udformning, og det er da af afgørende Interesse for ham, at han

klart og objektivt kan bedømme de Hjælpemidler, der staar til hans Raadighed.

Hvor Talen er om den ældste Bebyggelse af Landet, maa Hovedgrundlaget ubetinget være de Herredsindberetninger, som gemmes i Nationalmuseets I Afdelings Arkiv. Hvad disse angaar, har Hr. Kjær Ret i, at de ældre blandt dem er meget mangelfulde, for saa vidt de skal bruges til *Specialundersøgelser*. Jeg har selv understreget dette med mindst samme Styrke som min Kritiker (S. æ. B.,39). Men Forholdet bliver et ganske andet, hvis Lokalforskeren — som jeg — sætter sig det Maal at paavise »Bebyggelsen som *Helhed*«. Det forholder sig nemlig nøjagtigt som af mig meddelt: »Hvor gammelt og nyt [Kortmateriale] kan lægges Side om Side, forsvinder . . . Indtrykket af Forskellens Betydning. *Helhedsbilledet er og bliver det samme*. De højrige og de højtomme Strækninger, Højgrupper og Højrækker fordeler sig i store Træk ens, og kun hvor der rejses et Problem af speciel Art, kan den ældre Undersøgelse siges at være utilstrækkelig«.

Hr. Kjær kalder i sin Anmeldelse dette for et »Postulat, som i mange Tilfælde vil vise sig uholdbart«. Han nævner dog ikke et eneste Tilfælde, hvor »Postulaterne« svigter, og det vilde ikke heller være ham muligt. Han vil i saa godt som samtlige Sogne, fra hvilke Museet gemmer ældre og yngre Kort, finde denne Helhedsbilledets Regel bekræftet, og hvis han medtager Matrikulararkivets Kortmateriale, vil Bekræftelsen fornyes. Begge disse Ting nævner jeg (39, 41), ligesom jeg henviser til, at lignende Erfaringer er gjort paa tysk Omraade. En Opfattelse, som paa denne Maade er vundet ved udstrakt Sammenligning mellem Kort fra højst forskellige Tider, kan ikke kaldes et »Postulat«, hvis ikke al videnskabelig, paa Erfaring bygget Erkendelse skal affejes paa samme Vis. At det foreliggende Materiale »i alt væsentligt [giver os et] rigtigt *Helhedsbillede* af Gravmindernes Fordeling over Sjælland«, nærer da heller ikke en Kender som Prof. Friis Johansen Tvivl om (Hist. Tidsskr. 9. V. 500), og naar Hr. Kjær »tør tilføje«, at Forfatteren ikke »har manglet Advarsler om Materialets [det sjællandskes] Karakter«, tør jeg yderligere tilføje, at han ikke heller har manglet kraftige Til-

skyndelser fra arkæologisk Hold, hvis Vurderingsevne han har Grund til at værdsætte. Med Hensyn til de ganske bestemte Krav, som Bygdeproblemerne stiller, » er der i Virkeligheden næppe nogen anden dansk Landsdel, som bedre opfylder alle disse Krav, end netop Sjælland« (Prof. Friis Johansen, smstds. 499). Det er denne Erkendelse, som har afgjort Valget.

Er vort Materiale da tilstrækkeligt til at fastslaa de sjællandske Stenaldersbygders Omfang?

Hr. Kjærs Bemærkninger er paa dette Punkt temmelig uklare. Hvad vil det sige, at en Jættestue, hvori c. 100 Mennesker kan ligge begravet, »maa have en langt større Radius for sin Betydning« end en Dysse med adskilligt færre Begravelser? Skal de 100 Mennesker, som i Tidens lange Løb har fundet deres Lejested i Jættestuen, nødvendigvis i levende Live have boet mere spredt end de 5—6, der er begravet i Dyssen? Det turde virkelig afhænge af Forhold, som vi slet ikke kan skønne det allermindste om, og en saadan Opfattelse er i hvert Tilfælde i direkte Strid med Hr. Kjærs egen, senere Bemærkning, at »navnlig Jættestuerne« »har ligget i ret nær Relation til Bostedet«, med andre Ord: den store »Radius« er klogeligt bortelimineret.

Men dermed er jo ikke Kortets Brugbarhed godtgjort. Der kunde i Egne, hvorfra vi ikke kender Megalithgrave (eller dog kun ganske faa), alligevel have boet Mennesker. De var da blevet jordfæstede paa anden Vis. Desværre kommer Hr. Kjær ogsaa paa dette Punkt til at modsige sig selv. Megalithgravene er, siger han, »overhovedet ikke noget sandt Udtryk for Stenaldersbygdens Omfang og Størrelse. En Del af Befolkningen kan være gravlagt i de Jordgrave under aaben Mark, som er fundne hist og her«. Meget vel, det har utvivlsomt været Tilfældet; men skal det have nogen Betydning for vor Opfattelse af Megalithbyggerne som *Helhed*, maatte disse Grave jo være talrige nok til i væsentlig Grad at ændre Billedet af Bygderne. Hvor forbavset bliver man derfor ikke, naar man straks efter læser: »At der virkelig skulde kunne blive Tale om et stort Antal Jordgrave, synes mig ret usandsynligt«. Mon vi saa ikke skulde kunne se bort fra dem?

Der er dog eet Punkt, hvor Museets Materiale næppe slaar til: det er i en Del af Østsjælland, hvad jeg selv har fremhævet (S. æ. B. 104, 107, 114). I særlig Grad gælder det Stevns. Man kan forklare Forholdet mellem de strøgvis talrige Fund her og de faa Stenaldersmindesmærker ud fra den Opfattelse, at vi paa disse Egne befinder os i Megalithkulturens Yderzone og til Gen-gæld indenfor den østdanske Enkeltgravskulturs Omraade (saaledes Prof. Friis Johansen, a. St. 503). Jeg skal paa ingen Maade nægte Muligheden heraf, og under alle Omstændigheder er den fremsatte Tanke af ikke ringe Interesse. Alligevel, Svagheden i Kortbilledet fra dette baade begrænsede og stærkt afgrænsede Omraade er uden fjerneste Betydning for, hvad Kortene fra den øvrige Del af Sjælland viser os, og det er derfor saare langt fra at være »tilstrækkeligt«, som Hr. Kjær skriver, at henvise til Stevns, naar Spørgsmaalet er, hvorvidt vi som *Regel* kan danne os et paalideligt Billede af Stenaldersbebyggelsen ved at frem-skaffe arkæologiske Kort over Megalithgravene paa Sjælland.

Som nævnt i Begyndelsen skal jeg ikke modsige min Kritiker paa de Punkter, hvor hans Anker ikke er af principiel Betydning; men jeg har ikke ment det rigtigt at tilbageholde en Protest mod en Fremstilling af selve det arkæologisk-topografiske Studiegrundlag som i alt væsentligt svigtende. Hr. Kjær kan nemlig ved sine Udtalelser paa dette Punkt bibringe den interesserede Almenhed et fuldkommen skævt Indtryk af den Værdi Nationalmuseets Herredsindberetninger har for Undersøgelsen af vor ældste Bebyggelseshistorie. Det fejler ikke, at der ude omkring i Landet sidder adskillige lokalhistorisk Interesserede, som før eller senere vil finde Vej til disse værdifulde Arkivalier, og de skulde nødig paa Forhaand faa den Tanke, at de derved bare vilde »forløfte« sig paa uløselige Opgaver. De skal gøre sig klart, at det foreløbig kun undtagelsesvis kan nytte noget at give sig i Kast med *Specialundersøgelser*; men *Bygdeproblemerne*, al Bebyggelseshistories egentlige, store Problemkærne, kan ad arkæologisk Vej belyses fra mange Sider, og der er mere end Arbejdsstof nok for enhver, som sysler med disse Spørgsmaal.

Tillige skal de — for at slutte, hvor Hr. Kjær slutter — ikke

tro, at kun den, som paa Museets Vegne udgraver en Høj eller opmaaler en Boplads, faar Lejlighed til at se »primært« paa Tingene, mens Resten »skriver Bøger paa andres Iagttagelser«. Enhver Forsker gør sine Iagttagelser »primært«, naar han arbejder ude i Terrænet paa Grundlag af sine Forgængeres Erfaringer, eller naar han samler det Stof, de har tilrettelagt, og belyser det selvstændigt ved at stille sine egne Spørgsmaal og give sine egne Svar.

VORE AARBØGERS RETNINGSLINIE.

Nogle Betragtninger af C. KLITGAARD.

Efter at Digteren Jeppe Aakjær har fratraadt Redaktionen af »Historisk Aarbog for Skive og Omegn«, har Dr. phil. Gudmund Schütte overtaget dette Hverv, og dermed vil denne Aarbog, der indtil Aargangen 1927 har haft et udpræget Aakjærsk Tilsnit med dets Fordele — og man tør vel ogsaa paa dette Omraade sige Mangler — sikkert faa et andet Præg, selv om den ansete Filolog og Folklorist i et Forord til Aarbog 1928 udtaler, at Læserne ikke skal være rædde for, at den vante Kurs altfor brat og voldsomt skal blive forladt. Disse »beroligende« Ord efterfølges nemlig af en Redegørelse for den nye Redaktions Syn paa Aarbogs-Virksomhederne i det hele og en Bebudelse af, hvilken ny Kurs, der vil blive styret.

Doktoren kan ikke love at holde sig »indenfor Salling Sysseles snævert afstukne Grænser: jeg maa udvide Sigtet til at omfatte hele Jylland«. Og saa følger en lille elskværdig Reprimande til vore historiske Lokaltidsskrifter, der hidtil har arbejdet i spredt Fægtning, og til »Dansk historisk Fællesforening«, der hidtil ikke har evnet at organisere de lokale Samfund til fælles Retningslinier, men har ladet dem selv afgøre, hvilket Stof de ønskede at bringe til deres Medlemmers Kundskab. Dernæst følger Slagordet, der for det organiserede Arbejde bør være Kulturgeografi, derunder indbefattet alt muligt som Ordforraad, Lydformer, Sagn,

Skikke, sociale Indretninger og Handelsvirksomhed. Og Doktoren rider frem paa sin »Kæphest«: Indbyggernavne, Sagn og Folkeminder, Artikelbrug, Byggeskik, Faganlæg o. a., alt rubriceret efter et ensartet Skema. Ja, det er Hovedindholdet af Programtalen. Forfatteren Thorkild Gravlund var ogsaa for nogle Aar siden ude med et Angreb paa de lokale Aarbøgers Retningslinie eller maaske rettere Mangel paa Retningslinie; han vilde, at Kursen skulde sættes efter det folketyperiske, og han er jo nok paa en Vis enig med Dr. Schütte; men Gravlund er udpræget »Typolog«, medens Dr. Schütte tillige er Filolog og vil have sine Interesser paa dette Omraade plejet — og hvad er Læserne? Undertegnede, der i en lang Aarrække har deltaget i Ledelsen af forskellige lokalhistoriske Tidsskrifter, nærer ingen Tvivl om, at man ved at følge den af Gravlund eller Dr. Schütte angivne Retningslinie vilde opnaa at køre Vognen i Grøften i Løbet af kort Tid.

Det, der holder de historiske Amtssamfund »paa Benene«, dvs. holder Medlemstallet saa højt oppe, at Samfundene kan bestaa, er den Omstændighed, at Aarbøgerne bringer noget for enhver Smag, snart tung Kost for de stærke Maver og snart letfordøjelige Ting for de svage. Det skal indrømmes, at Aarbøgerne ikke sjældent har bragt Ting frem, der ikke var Trykning værd, eller som blev forelagt Læserne i en for ubearbejdet Form, og dette skal ikke forsvares; men Aarbøgerne maa kunne bringe Stof fra alle den historiske Forsknings Felter og søge at undgaa »Retningslinier«. Naar man har redigeret populær-historiske Tidsskrifter i en længere Aarrække, vil man have en Række Udtalelser angaaende Retningslinien at søge Raad hos. Anmelderen har en saadan liggende for sig. Et Medlem vil træde ud, hvis Aarbogen bringer mere Mythologi, et andet Medlem spotter over Stednavneforskningen, som han og »flere Medlemmer her paa Egnen« ikke skøtter om; een vil have Artikler vedrørende Kirkeliv og Trosliv og ikke Afhandlinger om Forbrydelser og andre ukristelige Gerninger; een vil have noget om Strandinger, en anden om Krig og en tredje om Fred osv. Det gaar, som Jacob Poet (Digteren Jacob Knudsen Schandrup, den fordrukne Herredsfoged i Sønderlyng og Middelsom Herred, død 1720) skrev ca. 1705 i en

Vise om Skagens Tolderen Anders Poulsens uheldige Frierfærd: »Een svarer: Jeg er altfor ung — kan Leflen ej fordrage, en anden er af Leflen tung, vil dermed sig aarsage (undskyldte)«

Skal Aarbøgerne vedblive at bestaa, er der næppe anden Udvej end at søge at variere Stoffet og Forfatterne i saa høj Grad, som Omstændighederne tillader det. I en saadan »cocktail« vil der kunne findes noget for enhver Smag, selv om den ikke helt tilfredsstiller nogen af Nyderne.

TINGBØGER SOM KILDER TIL LOKALHISTORIE.

Af C. KLITGAARD.

I »Fortid og Nutid« 1. Bind S. 141 udtalte afdøde Underarkivar Thomas B. Bang, »at Flertallet af vore Lokalhistorikere uforholdsmæssig meget benytter en enkelt Art Kilder, medens en anden formentlig *betydelig interessanter*¹⁾ og i hvert Fald langt mere lærerig Klasse kun spiller en forsvindende Rolle som Kilde. Der tænkes her paa Tingbøger og Lensregnskaber, for hvilke sidste jeg gerne vil lægge et godt Ord ind. Det skal villigt indrømmes, at Tingbøgerne er en fristende Kilde med deres ofte livfulde Skildringer af dramatiske Begivenheder; men det Stof, de meddeler os, er ifølge Sagens Natur af en saa *egenartet Beskaffenhed, at de næsten udelukkende viser os Skyggesiderne af Livet*²⁾; at de giver os Bidrag til Sædernes Historie er i Virkeligheden kun rigtigt, naar vi taler om de daarlige Sæder, og dette kan vel være godt til at vise os, hvor langt vi nu er naaet frem, men noget sandt historisk Billede faar vi ikke derved« — og Forfatteren gør sig saa til Talsmand for Lensregnskaberne.

Jeg skal ikke komme ind paa nogen Vurdering af Lensregnskaberne som Kilde til Lokalhistorie og Topografi; deres Værd tør være hævet over enhver Modsigelse, hvad Bang jo saa fortræffeligt har vist; kun vil jeg ikke anerkende, at de giver bedre Bidrag

¹⁾ Fremhævet af mig.

til Lokalhistorien end Tingbøgerne, og jeg skal paapege, at en stor Del af det, Lensregnskaberne giver Oplysning om, ogsaa findes i Tingbøgerne, idet der erhvervedes Tingsvidner desangaaende som Bilag til Lensregnskabet (øde Gods, Sandflugt, Uformuenhed, Oldentaksation m. v.).

Hvad jeg særlig vil protestere imod, er Bangs Udtalelse om, at Tingbogsstoffet er af en saa »egenartet Beskaffenhed, at det næsten udelukkende viser os Skyggesiderne af Livet«, thi denne Udtalelse viser formentlig, at Bang, der havde et indgaaende Kendskab til Lensregnskabernes historiske Stof, kun har haft et mere overfladisk Kendskab til Tingbogsstoffet.

Blandt nulevende danske Lokalhistorikere er der vel næppe nogen, der i videre Udstrækning end jeg har benyttet Tingbøgerne som Kilde ved topografiske, kulturhistoriske og personalhistoriske Arbejder og nu og da ogsaa ved andre Arbejder, og der er vel derfor næppe heller nogen, der har mere Anledning end jeg til at tage Tingbøgerne i Forsvar, dels overfor Bangs tilsyneladende Underkendelse af Stoffet og dels overfor de Udtalelser, der ret ofte fremsættes i Anmeldelser (endda fra ret autoritativ Side) om, at Tingbøgerne fortrinsvis viser Livets Vrangside, hvilke Udtalelser i nogen Grad kan bidrage til at bringe Tingbogsstudiet i Miskredit hos dem, der ikke i Forvejen er fortrolig med det og kender dets Værd.

Jeg indrømmer, at Tingbogsstoffet maa uddrages med Skønsomhed; man bør ikke i for høj Grad hefte sig ved Slagsmaal, Skænderi, Drik og Dobbel, Drab o. l.; heller ikke ved det 18. Aarh.s Prokuratorvrøvl med alle dets Spidsfindigheder; — det er, hvad Bang kalder »Livets Skyggesider«.

Men lad os se paa, hvad Tingbøgerne f. Eks. for det 17. Aarh. indeholder, og lad os erindre, at medens Lensregnskaberne væsentligst indeholder Stof vedrørende Lenets Fæstere, Retsbetjente og jordegne Bønder samt Sagefald, altsaa Personer, der hørte under Kronens Ressort, indeholder Tingbøgerne Stof vedrørende alle det paagældende Herreds eller vedkommende Købstads Beboere.

Jeg har for mig liggende en Bunke Tingbogsuddrag fra det

tidligere Jerslev Herred i Vendsyssel, og heri findes Stof vedrørende følgende Emner: Overtro (Trolddom, Tyvefinger m. v.), Røverbander, Ting og Tingsteder, Galge, Skovenes Tilstand, Sandflugt, øde Gods, Landgildeafigifter, Kreaturhold, Uvejr, Misvækst, Ildebrand, Krigene i det 17. Aarh., Kvægpest, Kirkesyn, Skattevæsen, Hoveri, Plantning, Skøder paa ufrit Jordegods, Indførselsforretninger, Retsbetjente, Lovbud af jordegent Gods, af hvilke erfares Familieforhold, Veje og Broer, Fiskeri, Sejlads paa Aerne, Krohold, Folkevæbning, Bavnevagt, Skolehold, Mord og Manddrab, Bygningssyn, Skifteregistreringer, Arveafkald, Lejermaalsager, Syn angaaende Fortidens talrige Vandmøller, Oldentaksationer, Militærvæsen, selskabelige Sammenkomster (ofte med specificerede Regninger, der viser Levemaaden), Klædedragt, Købstadborgeres Handelsoplag paa Landet, Præstekaldelse, Markskel, Ejerforhold (Indholdet af adskillige Dokumenter fra Middelalderen gengives), Ulve, Tiendeydelser, Degnevæsen, Brændevinsbrænding, Familieforhold, Teglværker, Skansearbejde, kgl. Brevdragere og meget andet; ja, man kan vel sige, at man i Tingbøgerne kan finde alle lokale Forhold omtalt, og i Virkeligheden indtager de Sager, der, om man saa maa sige, belyser Livets Vrangsider, dem, vi i vor Tid vilde kalde Politisager, kun en forholdsvis ringe Plads i de gamle Tingbøger. Men naar f. Eks. disse Sager har saa meget større Omfang i Nibe end i Hjøring, og naar der blev saa mange flere Tyve hængt i Jerslev Herred end i Hvetbo Herred, tager man næppe fejl i at gaa ud fra, at Samfundsforholdene i Fiskerbyen Nibe var mere urolige end i Bondebyen Hjøring, og at Tyveri grasserede mere i det indre Vendsyssel end ude i de fattigere Kystsogne, og derfor kan der ogsaa høstes Viden ved at betragte »Skyggesiderne«.

Saa være Tingbøgerne da anbefalet i Særdeleshed; men Arbejdet med dem kræver megen Tid og Taalmodighed.

GANGDAGENE OG BEDEDAGENE.

I dette Tidsskrift har først P. K. Thorsen (V 176) og derefter G. M. Vøhtz (VI 226) skrevet om Bededage og Gangdage. Navnlig det sidste Bidrag trænger til Rettelse og Supplering for at være virkelig vejledende. Jeg har tænkt, at jeg engang skulde faa skrevet en grundig Fremstilling af denne Sag. Her bliver det kun en lille Oversigt.

Gangdage er det danske Navn for Processionsdage eller Litani-dage. Det at gaa i Optog under stadig gentagne Bederaab (Kyrie eleison) var en hedensk Fromhedsform, som omvendte Hedninger beholdt som Kristne (F. J. Dölger: *Sol salutis*). Dette er blevet anvendt ved alle mulige Tider og Lejligheder, og Kyrie i Højmessens Begyndelse er maaske et Rudiment af, at man begyndte med, at Gejstligheden under Litani gik op gennem Kirken. »De galliske Gangdage« (Litania gallicana) er Navnet paa en særlig tre Dages Form for saadanne Bede-Optog. Hvordan Biskop Mamertus af Vienne omkring 470 kom til at begynde dem, kan man bekvemt læse i J. P. Jacobsens Oversættelse af Gregor af Tours Frankerkronike S. 142 (II. 34). Naturligvis var de ikke »processionsløse«. Disse tre Rogationsdage før Kristi Himmelfartsdag vedtoges for Frankerriget 511 og fik aabenbart hurtig stor Udbredelse i dette Rige. At de Aarhundreder senere i Aaret efter Karl den Stores Kroning ogsaa indførtes i Rom af Pave Leo III, er for saa vidt af underordnet Betydning. Da var man jo modtagelig i Rom for frankiske Skikke.

Fra deres første Begyndelse omtales det (af den samtidige Sidonius Apollinaris, *Breve* V. 14), at egentlig var disse Rogationer en fastlagt Form for tidligere mere formløse »Supplikationer« om at faa Regn eller Tørvejr. Og saa gjorde han Dagene til Fastedage, hvad Rom ikke tillod i Tiden mellem Paaske og Pintse.

Men de kristne Skikke gik aabenbart tilbage til hedenske. Man omtaler ofte et saadant Forhold som en »Snildhed« fra Kirkens Side. Det er næppe nogen historisk rigtig Karakteristik. Der forelaa simpelthen Situationer, hvori en religiøs Søgen Hjælp føl-

tes nødvendig. Ganske naturligt fjerner man da de hedenske Elementer og sætter kristelige i Stedet. Men visse Udvortesheder staar som Vidner om Sammenhængen med Fortiden, og nogle overtroiske (d. v. s. hedenske) Forestillinger kan hænge ved og vidne om det samme.

Her gælder det Optog omkring Markerne for at sikre dem mod Uvætter. Saadanne Skikke synes brugt i hele Evropa. De latinske Forfattere kalder dem Ambarvalia efter den tilsvarende Skik i Rom, der foregik tre Dage i Træk sidst i Maj.

I Sydfrankrig er Tiden omkring Himmelfartsdag den Tid, da Sæden sætter Kærne. I de nordligere Lande er det noget efter Saatiden, da Sæden er løbet op. Begge Tidspunkter kan vel være lige egnede til Forbøn og til Beskyttelses-Foranstaltninger. Endnu er disse Optog i Brug i Frankrig, i Schweiz, i Sydtyskland, i Polen. Med Kors og Kirkefaner og Vievand, stundom med Sakramentet, omkredser man Bymarken, under Litani og Sang. Nogle Steder i Tyskland rider man, hvad maaske er noget oprindeligt, der ikke er naaet til Afskaffelse. Man har ellers en middelalderlig Forordning om, at ingen maa ride men skal gaa barfodet (Martene: *De antiquis ecclesiae ritibus*, Antw. 1764, III. 185). Det hedenske var ikke fromme Bønner men høje Raab, som hos Virgil saa hos de vendiske Bønder i Mecklenburg i det femtende Aarhundrede (Mannhardt: *Wald- und Feldkulte* I 401) og hos Skaanes Bønder i det sekstende (Kirkeh. Sml. 5 II 481; Danske Kirkelove II 13). Noget af dette hedenske er vel da fulgt med i Manererne, hvad enten den oprindelige Tanke var at kalde Hjælp til eller at skræmme Uvætter. Man kommer til at spørge, om det er Genfærd af de aabenbart ret vilde Frugtbarhedsriter med Dans og Lurblæsning og Optog, som man ser paa Helleristninger i Lycke og Ekenberg (H. Wijkmark: *Svensk kyrkohistoria* I. 48).

Vi sporer Rogationerne rundt om i de nordiske Lande under Navn af *Gangdage*. En islandsk Redegørelse fra Middelalderen læses i *Alfræði íslenszk* ved Kålund I 33; jfr. Fritzner, Ordb. over det gl. norske Sprog I 555 f. Om Norge se A. Chr. Bang: *Den norske kirkes hist. under katol.* 242 f. Om Sverige Hilde-

brandt: Sveriges medeltid III 790. Alle Vegne forudsættes den sædvanlige Tid i Kirkeaaet.

I Danmark har vi egentlig ingen tydelige Vidnesbyrd fra Jylland, men det er ret utænkeligt, at Skikken ikke skulde have været brugt der, eftersom Romerkirken foreskrev den, og den var meget levende i Østdanmark. Der findes dog ingen Ritus derfor i det slesvigske Manuale.

For Lunds Stift har vi intet Manuale bevaret, men af Frands Vormordsens ivrige Paatale kan vi skønne, at Gangdagene har været almindelige under Navnet *Korsebør*. Fra Sjællands Stift har vi Ritualet bevaret i Roskilde-Manualet fra 1513; og i Lauge Urnes Synodalstatuter fra 1517 er der Forskrifter derfor. Æde- og Drikkegilder derved forbydes, man skal spise »sobrie«, og man holder Processionerne gennem Byer, Marker og Enge med Sakramentet (Ny kh. Sml. III. 272).

Fra Fyns Stift har vi bevaret et meget rigt Ritual i et Manuale, som har tilhørt Notmark Kirke paa Als (Gl. kgl. Sml. 3453, 4°). Der er først Anvisning til at udstyre Byen og Bymarken med Kors. Der rejses først et »Hovedkors« inde i Landsbyen. I Jordhullet lægges et Blykors, som indvies med Bøn og Sang og Vievand. Saa rejses Trækorset. Man gaar videre og rejser paa lignende Maade det østlige Kors, saa det vestlige, det sydlige og det nordlige. Derpaa gaas 9 Gange rundt om Byen under Sang og med Faner, Relikvier, Røgelse og Vievand og sluttes saa med en Andagt ved Hovedkorset. Derefter følger i Bogen en Anvisning til aarlig ved Gang til disse Kors at velsigne Kors og By. Det vilde være interessant, om noget af disse Blykors kan findes.

Fra en anden Ende af Fyns Stift, fra Falster, har vi nogle Registreringer, der viser en praktisk Følge af denne Højtid, nemlig en Indtægt for Præster og Degne. Registreringen er fra ca. 1520. Indtægten kaldes *Korsemad* og synes gennemgaaende at være 1 Ost og 6 Brød af hver Gaard, stundom lidt mindre til Degnen. (Danske Magazin 5 R. VI B. 274 ff.). Der skete nemlig et S sammenskud, som deltes mellem Præsten, Degnen og de fattige. Og derefter fulgte et større Gilde for hele Bylaget. Disse Træk gælder ikke blot Fyns Stift. Paa Sjælland har man Eksemp-

ler paa »Korsebørmad« til Præst og Degn, og Mølleren i Holløse Mølle forpligter sig 1524 til for Brugen af et Stykke Jord at »male alt Bys Malt fri uden Told og dertil give Bymændene 1 Tønde Øl hvert Aar til Korsebør« (Script. rer. Dan. IV 405).

Reformatorerne stod kritisk over for det hele Væsen, ikke mindst paa Grund af Gilderne. Luther har allerede 1519 holdt en Prædiken derom (Erlanger Udg. 2. Opl. 16,73). I Hans Tavsens Postille er der tre Prædikener »udi de Bededage, hvilke man plejer at holde og kalde Gangdage«. Men paa Nationalsynoden i København 1540 greb Biskopperne ind. Bestemmelsen gaar ud paa, at Korsebøren forandres til sin sande Brug, nemlig at der i Kirken holdes en Prædiken om Bøn, hvorefter Litaniet synges med Kollekt. Derefter sammenbringer Bønderne Gaver, som efter gammel Sædvane deles mellem Præst, Degn og Fattige. Men Markvandringen (Lustratio) skal helt aflægges (Danske Kirkelove I 159).

Efter denne Bestemmelse gik man da frem. P. Palladius søgte paa Sjælland at indskrænke Korsebøren til een Dag og skaffe den Navnet »Fattigfolksdag«. Han taler om den til Sjællands Bønder som en ny Indstiftelse. Da skal de komme til Kirke, høre Guds Ord, gaa til Sakramentet, sjunge Fredbøn etc., og siden gaa hjem hver udi sin By og lægge tilsammen til de fattige og til andre, som det kan skiftes iblandt, som de gjorde udi den ugudelige Korsbyrd (P. Palladius: Danske Skr. V 123). Andensteds omtaler han samme Sag med den Bemærkning, at »Korsbyrd« plejer at ske i Ugen efter 1. S. e. Trin. (II 317). Det er 1553. Maaske skal »plejer« forstaaes saaledes, at det da var blevet Skik, at den sjællandske Fattigfolksdag holdtes ved denne Tid. At de gamle Gangdage skulde have ligget paa den Tid paa Sjælland, vilde være mærkeligt, selv om i Skaanske Kirkelov »Krydse-Uge« nævnes efter »Pingis-Uge«. Vi kan følge Dagen gennem Landemodepaamindelser. Men den er aabenbart ret snart blegnet. 1562 skal den efter Lensmandens Befaling bevares, men 1581 siges der kun: »Hvor der holdes Korsebør«. Jeg kan ikke følge Udviklingen, men i første Halvdel af 19. Aarhundrede brugtes paa Sjælland *Vaarprædiken*, især i Sognene udenfor Køben-

havn. En Vaarprædiken fra Lyngby 1824 af B. F. Rønne er trykt i Brammers Leilighedstaler I 36. Den er, vel nok tilfældigt, holdt paa 5. S. e. Paaske, der trods Vøhtz virkelig kaldtes Dominica rogationum eller Rogate. I Gladsakse blev Vaarprædiken ved at holdes i Dr. Kalkars Tid. C. J. Boyes: »Lidt kun det baader, at Mesteren Huset opbygger« stammer formodentlig fra en Vaarprædiken i Søllerød Kirke.

Paa Fyn fastholdtes de gamle »Korsdage« ogsaa som Bededage. 1580 ses det, at man bruger Bededage med Prædiken paa 3 Fredage straks man haver tilsaaet, og paa sidste Fredag frembærer Almisser efter god gammel Sædvane (Kallske Saml. 4°. 492). Vi ser, der nævnes i Præsters og Degnes Løn Korsemad eller Byrdpenge, og saa skal Præsten holde 3 *Sædeprædikener*. Under dette fynske Navn har en særlig Gudstjeneste holdt sig enkelte Steder til det 20. Aarhundredes Begyndelse. Vi har en Skildring fra 1800 fra Søby ved Assens. Kirken var fuld af pynkede Mænd og Koner. Deres Vogne holdt udenfor paa Gaden med Kurve, tilpakkede med Brød og Oste. Efter Gudstjenesten fremlagde hver paa et Bord i Vaabenhuset et Brød og en Ost. Præsten tog det halve, og Resten deltes mellem Degn og Fattige, en Maner, som Meddeleren synes »har noget hos sig, som nedværdiger Religions-Læreren« (L. M. Wedels Indenlandske Reise I 67). I Dansk Kirketidende 1907 Nr. 23 har Præsten Ludvig Hertel meddelt, hvordan det til hans Tid har været i Brænderup.

Dette med Gangdage, Korsebør, Vaarprædiken, Sædeprædiken, er altsaa noget, der har levet sit eget Liv, og hvis sidste Efterkommer vel nu er død. *Vore andre Bededage* har intet andet dermed at gøre end, hvad Litanidage overhovedet har med hinanden at gøre.

Den første Begyndelse til det, der lever videre i vor saakaldte »store Bededag«, er, saa vidt jeg kan se, et Kongebrev af 2. Juli 1546 om, »at den menige Kristendoms Arvefjende Paven og hans Anhang praktisere og agte at ville indfalde udi Tyskland og andensteds, hvor Guds klare og rene Ord prædikkes og forkyndes, det at ville med Sværd og Blodstyrtning nederlægge og i Grunden fordellige«. Derfor begærer Kongen, at hver Biskop i sit Stift op-

tager nogle Bededage med Prædiken og Bøn, at Gud sligt og andre Oprør og Blodstyrning i Kristendommen naadelig afvende vil (Ny kh. Sml. III 33). Det er *den schmalkaldiske Krig*, som kaster sin Skygge forud, og Paul III og Karl V havde jo disse Planer. Der er vistnok derefter nogle Aars Mellemrum, men fra 1551 udskrives regelmæssige Bededage, 3 i Træk, og Sjællands Biskop foreskriver Tekster dertil. Saadanne udskreves ogsaa i Christian den Femtes Tid, sidst 8. Marts 1684. Saa udskrives ved Forordning 27. Marts 1686 en ekstraordinær almindelig Bods- og Bededag med alle de strenge Bestemmelser om Stormklokke-Ringning, Faste, lukkede Porte og Kirkegang. Fortalen til Forordningen er meget karakteristisk for Tiden.

Naar denne Bededag blev lagt paa 4. Fredag efter Paaske, er det aldeles uden Sammenhæng med den gamle Korsebør-Uge. Det fremgaar af et Brev fra Biskop Bagger til hans Kolleger. Han vidste ingen bekvemmere Tid. »Thi enddog den indfalder i Bondens bedste Pløje- og Sæde-Tid, saa kan det dog lidet hindre for een Dag, om det ellers til Hinder skulde udlægges. Tilmed var ingen belejliger Tid *for hans Majestæt selv*, som gerne ved den Tid om Aaret gør enten een eller anden Rejse, og vilde dog bedst forrette samme Devotion her, førend han rejste«. (Kh. Sml. 4 II 169). Grunden til Valget af Dag er altsaa Christian den Femtes Rejse-Sæson.

Naar Dagen populært kaldes »store« Bededag, kommer det af, at hver Fredag var Uge-Bededag i Købstæderne, og den første Onsdag i Maaneden var Maanedes-Bededag i Landsognene (i Annekserne den anden). Disse hed ordinære Bededage og var ikke udstyrede saa pompøst som den ekstraordinære, hvorfor denne blev den store.

De ordinære Bededage stammer fra en Forordning af Christian den Fjerde 9. Februar 1631. De bunder ogsaa i Religionskrigenes Angst, i Trediveaarskrigen. 26. Sept. 1626, altsaa efter Slaget ved Lutter am Barenberg, udstedte den udvalgte Prins en Forordning om saadanne Bededage i Krigens Tid. Tillige befalede Husandagt (Husbøn). Saa kom Wallenstein og efter ham Freden i Lybek 1629 med Takkefest i Kirkerne, hvorefter Kon-

gen forlangte Biskoppernes Betænkning om, hvordan det skulde forholdes i Fremtiden med de indførte Bededage. Resultatet blev den nævnte endelige Forordning, og i dens Ordlyd gaar igen, hvad der blev sagt i den første: »Dernæst er det at befrygte, at ligesom Guds rette, rene og saliggørende Ord bliver i denne Tid Dag efter anden hele Riger, Lande og mange Tusinde Mennesker betaget, forment og frarøvet, at os den samme bedrøvelige Straf vil overgaa, med mindre vi taknemmelige rette vort Liv og Levned efter Guds Ord«. Forordningen om Husbønner var blevet indskærpet 1630 og blev det paany 1631 (Danske Kirkelove III Numrene 125, 149, 152, 157, 168, 169). De ordinære Bededage er siden gaaet af Brug. Der er jo kommet saa meget andet i Stedet.

Det afgørende Stykke i alle Bededagene var *Litaniet* med en Række tilhørende Kollektter, som der kunde vælges iblandt. Og Litaniet var saa populært, at det kneb at faa Folk til at respektere Præstens Parter deri. De vilde synge det hele med.

P. Severinsen.

FORENINGSMEDDELELSER.

Dansk historisk Fællesforenings Aarsmøde i Sønderborg den 8—10. Juni 1928.

Efter Indbydelse fra Bestyrelsen for Amtsmuseet i Sønderborg blev Aarsmødet for 1928 holdt i Sønderborg. Museumsbestyrelsens Formand, Amtmand *Lundbye*, og efter hans Bortrejse, Postmester *Ræder*, tog sig af den praktiske Ordning af Mødet, Museumsbestyrelsen blev ved dette Arbejde bistaaet af Lederen af Byens Turistbureau, Redaktør *Møller* (Heimdal). Ved Velvilje fra Rektor *Hertz's* Side havde Fællesforeningen faaet Lov til at benytte Statsskolens Festsal til Repræsentantmødet og Foredragene. — Repræsentanterne ankom til Sønderborg i Løbet af Fredag Eftermiddag. For de fleste var der gennem Foreningen skaffet Kvarter paa Missionshotellet »Strand«.

Deltagere i Repræsentantskabsmødet var: *for Amtssamfundene:*

fhv. Adjunkt *Weilbach* (Frederiksborg), Redaktør *Kofoed Larsen* (Holbæk), Pastor *P. Severinsen* (Sorø), Arkitekt *Tidemand Dal* (Præstø), Amtsforvalter *A. Holck* (Maribo), Proprietær *Hjorth* og Ingeniør *Andreasen* (Odense), Kæmner *Brandorff* (Vejle), Gdr. *Alkær sig* (Ribe), fhv. Førstelærer *Storgaard Pedersen* og Museumsforstander *Klokker* (Ringkøbing), Bibliotekar *Haugsted* (Aarhus), Redaktør *Aaberg* (Thisted), Postmester *Klitgaard* (Hjørring); — for *Museerne*: Direktør *Mackeprang* (Nationalmuseet), Museumsinspektør *Chr. Axel Jensen* (Københavns By-museum), Arkitekt *Zanzenberg* (Dansk Folkemuseum), Arkivar *Hjorth-Nielsen* (Post- og Telegrafmuseet), Dyrslæge *Clausen* (Holbæk Mus.), Museumsinsp. *Johs. Olsen* (Svendborg Mus.), Museumsinsp. *H. P. Hansen* (Herning Mus.), Museumsinsp. *Raben* (Sønderborg Amtsmus); — for *andre Institutioner*: Generallojtnant *Tuxen* (Generalstaben), Kaptajn *Rockstroh* (Hærens Arkiv), cand. mag. *Gunnar Knudsen* (Stednavneudvalget), Landsarkivar *Holger Hansen* (Landsarkivet for Sjæll. m. m.); desuden Fællesforeningens Formand, Professor *Kn. Fabricius*, og dens Sekretær Adjunkt *R. L. Balslev* samt Lokalkomitéens Formand, Postmester *Ræder*, Sønderborg; — fhv. Landsarkivar *Hornemann* og Dr. phil. *Marius Kristensen* overværede efter Indbydelse Mødet. Mødet begyndte Fredag Aften Kl. 6 $\frac{1}{2}$ og varede til Kl. 8, men fortsattes derefter Lørdag Formiddag. Referatet bringes her samlet.

Postmester *Ræder* indledede Mødet med at byde Velkommen til Sønderborg. Dette Sted er egnet til et saadant Møde, her taler Minderne stærkt og dybt. Vi har i vor Nærhed Nydam Mose, her vidner Sønderborg Slot om sin mørke Historie, nu rummer Slottet Sønderborg Amts Museum, som er blevet til ved Forstaaelse og Fordragelighed fra alle Sider, og som snart med Rette vil kunne kaldes Sønderjyllands Nationalmuseum. Her i Sønderborg vil vi kunne sande de Ord, som staar paa Stenen paa Dybbøl Mølle: Fremtid gror af dyre Minder. Fællesforeningens Formand, Professor *Fabricius*, takkede for det Velkommen, Postmesteren havde givet. I national Henseende er Mødet naturligvis neutralt, og dog er det saadan, at denne Egn maa tale stærkt til enhver Dansk. Her taler til os Aarhundreders Minder, fortættet i et Billedet, det Drachmann har givet i »Derovre fra Grænsen«. Vi føler her, hvor dybt vi er i Forening med det hernede, at vi er af fælles Rod. Jeg vil inderlig haabe, at disse Dage maa være med til at styrke Sammenholdet og Fællesskabet. Det er Dansk historisk Fællesforenings Opgave at vække Forstaaelsen for de historiske Minder, vække den historiske Sans. Faa Steder vil Jordbunden være saa god som her.

Formanden aabnede derefter Mødet. Han mindedes afdøde Redaktør *P. Eliassen*, Kolding. Redaktør *Eliassen* havde fra Foreningens ældste Tid været et virksomt og initiativrigt Medlem, som ved sin særprægede Personlighed og ofte ved sin sunde Kritik havde betydet meget for Foreningen.

Landsarkivar *Holger Hansen* aflagde derefter Beretning for *Arkivsektionen*. Forrige Aar var der blevet udarbejdet en Vejledning til Ordning af Byarkiver, som var trykt i »Fortid og Nutid«, og hvoraf der var sendt Særtryk til Byraadene, Særtryk kunde stadig faas ved Henvendelse til Redaktionen. Sektionen havde syslet med Tanken om at skaffe en Fortegnelse over, hvad der findes af Kirkeregnskaber, men dette Arbejde er nu blevet oplaget af Nationalmuseet, og Materialet tænkes trykt i »Fortid og Nutid«. Magister *Hermansen* har udarbejdet en Fortegnelse over de sjællandske Kirkeregnskaber, som altsaa med det første vil kunne gaa i Trykken og senere efterfølges af Fortegnelser for de andre Landsdele. *Holger Hansen* har udarbejdet en Fortegnelse over fyenske Kirkeregnskaber.

For *Tidsskriftsektionen* aflagde Sekretæren, Adj. *Balslev*, Beretning. Arkivar *Nygårds* Vejledning til at drive topografiske Studier, som var trykt i sidste Hefte af *Tidsskriftet*, kunde faaes i Særtryk ved Henvendelse til Redaktionen; det vilde være ønskeligt, om det kunde blive meddelt i Amtsaarbøgerne. Angaaende Trykkeripriserne fremlagde Gdr. *Alkærsig* nogle nye Oplysninger, og i den paafølgende Diskussion havde Proprietær *Hjorth*, Postmester *Klitgaard* og General *Tuxen* Ordet. *Formanden* udtalte til sidst Ønsket om, at Gdr. *Alkærsig* vilde stille sit Materiale til Sekretærens Raadighed.

For *Museumssektionen* aflagde *Chr. A. Jensen* Beretning. En Bogfortegnelse til Brug for Provinsmuseerne foreligger nu trykt i Korrektur og vil komme i næste Hefte. Det er vanskeligt at begrænse en saadan Fortegnelse, mange vil maaske finde den for lidet fyldig, andre at vi har taget for meget, især for mange udenlandske Værker med. Vi har ikke været bange for at henvise f. Eks. til Artikler i »Frem«, der kan godt staa værdifulde Ting, ligeledes i *Salmonsens Lexikon*. Alligevel er det heldigt, at der nu bliver Lejlighed til at se den i Korrektur. Taleren vilde være taknemmelig for Bemærkninger inden Rentrykningen.

Under Henviisning til Forhandlingerne paa det sidste Repræsentantmøde i København (se S. 74 ff.) oplystes derefter, at den paatænkte Museumsforening endnu ikke var stiftet. Efter Vedtagelse paa Museumsrådet havde Direktør *Mackeprang* til de da indbudte Museer fremsendt Spørgsmaal om, hvorvidt de ønskede

en Museumsforening oprettet, og om denne burde søge Samarbejde med D. H. F. Endnu var der ikke indløbet Svar fra alle, men det kunde dog oplyses, at Flertallet havde svaret ja paa begge Spørgsmaal. Enkelte havde svaret nej; enkelte ønskede nu ingen Museumsforening, men at forblive i D. H. F. At den ny Museumsforening vilde komme, maatte dog anses for givet, og idet Museumssektionen stillede sine Mandater til Raadighed, anbefalede den atter at søge at bevare Forbindelsen mellem Museernes særlige Sammenslutning og D. H. F.

Med dette Formaal for Øje forelagdes da følgende

Udkast til Ændring af Dansk historisk Fællesforenings Love.

(Foreningens Love findes trykt i »Fortid og Nutid« III, 226).

Til § 1 føjes som Stk. 2:

»Det staar de tre Hovedgrupper af Medlemmer, Foreninger og Samfund, Arkiver, Bibliotheker og lignende Institutioner samt Museer, frit at ordne sig i Sektioner eller Forbund med særlige Love og Bestyrelser. Dog skal saavel Foreninger som Institutioner altid kunne være Medlemmer af Dsk. hist. Fællesforening, uden at der dermed følger nogen Forpligtelse til at indtræde i de nævnte Sammenslutninger«.

§ 7.

»et Forretningsudvalg, bestaaende af en Formand og 4 andre Medlemmer«

udgaar og erstattes med:

»et Forretningsudvalg, bestaaende af en Formand og 6 andre Medlemmer«. — —

»Endvidere vælges to Suppleanter til Udvalget«
udgaar.

Desuden tilføjes som Stk. 2:

Ved Valget vil det være at paase, at hver af de i § 1 nævnte Hovedgrupper repræsenteres ved 2 Udvalgsmedlemmer. Under Forudsætning af, at en eller flere af de i § 1 nævnte Sammenslutninger dannes, er disse Formænd selvskrevne Medlemmer af Forretningsudvalget, saaledes at Repræsentanterne kun vælger Gruppens andet Udvalgsmedlem«.

Formanden: Det behøver ikke at betyde en Ændring af Fællesforeningen; muligvis vil kun Museerne organisere sig i en særlig Underafdeling. Bestyrelsen maa ændres for at repræsentere de forskellige Underafdelinger. Halvdelen af Bestyrelsen vil efter det nye Forslag ligge fast, medens det samlede Repræsentantskab kan vælge den anden Halvdel, for denne sidste Halvdels Ved-

kommende vil man kunne tage praktiske Hensyn, f. Eks. at en Del af Bestyrelsen (især Kasserer og Sekretær) bor i København.

Aaberg mente, at der allerede bestod et udmærket Samarbejde mellem Provinsmuseerne og Nationalmuseet. Nye Former vilde kun betyde nye Udgifter til Kontingent og Delegeretmøder.

Formanden: Landet ligger saadan, at der faktisk er dannet en Museumsforening, og Spørgsmaalet er, om den kan finde Plads inden for Fællesforeningen. Vi maa samles om det Problem, hvorledes Fællesforeningen maa dannes for at optage en Museumsforening.

Rockstroh fandt Forslaget overflødigt; naar Loven ikke udtrykkelig forbyder særlige Sammenslutninger, hvem kan da have noget imod den. Foreslaar derfor principielt, at Forslaget bortfalder. Subsidiært, at Tilføjelsen til § 1 ikke sættes ind som § 1, som jo udtrykker Foreningens Formaal, men at det derimod i Forbindelse med sidste Punktum af § 1 kommer til at udgøre en ny Paragraf. Paaviser iøvrigt forskellige dunkle Udtryk baade i Lovene og Lovudkastet og ønsker et Udvalg nedsat for kritisk at gennemgaa Lovene og kodificere nyere Bestemmelser.

Formanden: Det er nødvendigt at give Adgang for den særlige Forening, hvorimod Kaptajnens subsidiære Forslag synes heldigt. Lovene er sikkert ikke Hastværksarbejde, men de er jo nu gamle og kan sikkert trænge til en Kølhaling, saa Nedsættelse af et Lovudvalg vil sikkert være heldigt.

Aaberg tog sin tidligere fremsatte Indvending tilbage, da det jo stod Museerne frit, om de vilde slutte sig til en Museumsforening eller ej.

Tidemand Dal: Der staar intet om, at en Museumsforening melder sig ind, men derimod, at de enkelte Museer gør det. Hvem andre end Fællesforeningen har Interesse af, at Museumsforeningen er Medlem af Fællesforeningen.

C. A. Jensen: I Forslaget til Museumsforeningens Dannelse staar, at den indmelder sig i Fællesforeningen, saadan at hvert enkelt Museum er Medlem. Det afgørende er de rent praktiske Forhold, Aarsmødet og Tidsskriftet, og her oprettes en nøje Forbindelse. Et Fællesskab paa disse to Omraader vil spare Tid og Penge. For Museumsforeningen vil det ogsaa være heldigt at slutte sig til det gamle Tidsskrift. Det er saadanne praktiske Overvejelser, der ligger bag ved Forslaget.

Tidemand Dal: Men hvorledes er Forholdet mellem Museer i og udenfor Museumsforeningen, som dog alle er Medlemmer af Fællesforeningen. Man kunde vel lige saa godt have bevaret det gamle Forhold, at der dannedes en Sektion.

C. A. Jensen: Det afgørende er, at der kommer en nærmere Sammenslutning.

Formanden: I Praksis vil sikkert alle Museerne gaa sammen i en Museumsforening og ikke blive staaende som enkelte Medlemmer. Lovforslaget er kun forelagt til Drøftelse, ikke til Vedtagelse, og der bør maaske forinden nedsættes et Lovudvalg for at gennemgaa det; men denne Drøftelse har Betydning for at vise vor Villighed til at optage en Museumsforening.

Holck udtalte sin Tilfredshed med, at man havde gjort Rammerne saa vide og rummelige.

Formanden: Museer, der slet ikke ønsker at være med i Fællesforeningen, kan vi intet gøre for. Foreslaar som Medlemmer af et Lovudvalg: Kapt. Rockstroh, C. A. Jensen og Sekretæren.

Severinsen: Kan vi egentlig komme videre i Dag; vi skal vel nu blot stemme om, hvorvidt Forslaget skal sendes til anden Behandling.

Formanden: Det, der kan naas her, er egentlig blot Tilkendegivelse af Sympati for Grundtanken. Pastor Severinsen har vist Ret i, at vi ikke kan naa videre i Dag. Foreslaar følgende *Dagsorden:*

Idet Repræsentantmødet udtaler sin Sympati for det fremlagte Endringsforslag til Lovene, overgiver den den nærmere Udformning af den deri fremsatte Tanke samt et Gennemsyn af Lovene til et Udvalg, bestaaende af Kaptajn Rockstroh, Museumsinspektør Chr. A. Jensen og Adjunkt Balslev, idet man venter det nye Lovforslag fremsat paa Foreningens næste Repræsentantmøde.

Dagsordenen vedtoges enstemmigt.

Kassereren (*Holger Hansen*) maatte gøre Undskyldning for, at han havde glemt *Regnskabet*, som var gennemset og godkendt af Revisorerne, hjemme; efter Hukommelsen meddelte han Forsamlingen Hovedtrækkene af Regnskabet og lovede, at det skulde blive trykt i det først udkommende Hæfte af Fortid og Nutid og forelagt det næste Repræsentantmøde til Godkendelse. (Se S. 178).

Hjorth Nielsen ønskede, at det maatte blive en Regel, at Regnskabet tryktes i Fortid og Nutid. Hertil føjede *Haugsted* Forslag om, at der toges Særtryk til Uddeling blandt Repræsentanterne.

Man gik derefter over til *Valget*.

Formanden udtalte, at Fællesforeningen nu var omtrent 20 Aar gammel. Kunde tænke sig, at ogsaa et Personskifte kunde være rimeligt i Forbindelse med den paatænkte Omstøbning af Foreningen.

Taleren havde haft Glæde af sine mange Aars Arbejde i For-

eningen, men mente, at han ogsaa af Helbredshensyn maatte tænke paa at trække sig tilbage. Af Bestyrelsen var han blevet gjort opmærksom paa det uheldige i at gaa netop nu, hvor Forhold, der var saa væsentlige for Foreningens fremtidige Virksomhed, var under Drøftelse, og det havde været afgørende for ham. Resultatet var da, at den samlede Bestyrelse var villig til at fortsætte, men at Repræsentanterne maatte være forberedt paa, at Formanden næste Gang vilde trække sig tilbage. For at skaffe nye Kræfter ind i Arbejdet foreslog Bestyrelsen, at den skulde supplere sig med to Suppleanter, saaledes som der ogsaa var Mulighed for efter Lovene. Som Suppleanter foreslog Formanden Dr. phil. Marius Kristensen og cand. mag. Gunnar Knudsen.

Den samlede Bestyrelse og de foreslaaede Suppleanter valgtes.

Under Punkt *Eventuelt* blev to Forhold bragt paa Bane, som gav Anledning til en længere Drøftelse. Postmester *Klitgaard* udtalte Ønsket om, at Forfattere i Amtsaarbøgerne kunde komme bort fra at *aftrykke Aktstykkerne in extenso*, og Gdr. Søren Alkær sig foreslog, at Amtssamfundene skulde frasige sig deres Statstilskud.

Klitgaard: Som Anmelder i »Jyllandsposten« havde Taleren ofte kritiseret, at man i Amtsaarbøgerne citerede Aktstykkerne ordret og med gammel Stavemaade. Han var blevet angrebet for denne Kritik og havde udtalt, at han vilde foranledige en Udtalelse i »Fortid og Nutid« om denne Sag.

Formanden: Secher har udtalt sig om denne Sag i 1914 i Indledning til Rettertingsdomme, ligeledes Erslev i Indledning til Herredagsmøder under Christian IV.

Gunnar Knudsen: De Secherske Principper er uheldige, anvendt paa Person- og Stednavne. Af Hensyn til Navneforskningen maa man ønske den oprindelige Stavemaade bibeholdt.

Formanden: Ved Gunnar Knudsens Indlæg er der kommet et nyt Problem frem, nemlig Filologiens Krav, som ofte maa gaa mod Historiens. Et andet Spørgsmaal er ogsaa vigtigt, om man skal sammendrage Stoffet (som i Kanc. Brevbøger) eller gengive det in extenso.

Marius Kristensen mindedes en lignende Drøftelse for c. 40 Aar siden ved en Øvelse hos Professor Erslev, hvor akkurat de samme Synspunkter kom frem. I de lokalhistoriske Aarbøger vil det være det rigtigste at skrive moderne og sammendrage for ikke at besvære Læseren med uvedkommende Stof. Men Ordene bør bibeholdes. I Noterne bør Stednavnenes gamle Stavemaade anføres. Den første Betingelse for en Ud giver er, at han kan læse Skrift, hvad ogsaa Secher altid gjorde opmærksom paa. For-

staaelse af det læste er ogsaa nyttig; men den kan ikke altid forlanges. Hvor Forstaaelsen glipper, maa man gengive nøjagtigt; naar man forstaar, kan man staa friere. Den nævnte Udgivermaade er imidlertid forkastelig ud fra en Sprogmands Synspunkt, men man maa altsaa nøjes med at forlange, at Ordene beholdes og at den gamle Stavemaade ved alle vanskelige Ord tilføjes i en Note.

Holger Hansen var enig med Marius Kristensen. Spørgsmaalet, som var rejst af Klitgaard, var egentlig kun, hvordan man skulde bære sig ad i Amtsaarbøgerne. Der bør man afgjort skrive moderne. Ingen Filologer gaar til Amtsaarbøgerne for at gøre Studier.

Tuxen sluttede sig til den sidste Taler. I Amtsaarbøgerne bør man skrive moderne. Hvad fremmede Sprog angaar, da bør man oversætte; men man skal passe paa ikke mindst over for Latinen. En Udgiver, som ikke er ganske sikker paa det Punkt, bør gaa til en latinkyndig, eller han bør give Originalen foruden Oversættelsen, saa det er muligt at øve Kontrol.

Severinsen: Her drejer det sig ikke om Udgiverteknik. Spørgsmaalet er kommet fra Amtsaarbøgerne, som skrives for Menigmand. Mange Forfattere er saa glade for det, de finder, at de vil citere alt, f. Eks. Tingsvidner, med alle deres lange Formler. Redaktionerne bør her holde lidt igen. Man maa hellere fortælle end citere Dokumenter. I Fortællingen kan man saa indflette ejendommelige Ord og Udtryk. Det er ikke at foragte, at der i hver Aar bog er noget, man kan kalde Almanakstof; det behøver ikke at være historisk værdiløst, fordi det er let læst.

Alkærsig glædede sig over de Synspunkter, som her var kommet frem og var især glad ved Severinsens Udtalelse. Det gaar med en Artikel, som med Udarbejdelsen af et Foredrag; de Brudstykker, som har Betydning for Fagfolk, har ikke Interesse for den almindelige Læser. Man maa gøre sig det Arbejde, som det koster at sammenarbejde det til en Helhed, saa det virkelig er optaget i ens Sind; og saa maa man finde sig i, at Billedet maaske bliver lidt skævt.

Haugsted: Redaktionerne maa være glade ved gennem denne Forsamling at faa Støtte til at afvise dem, der blot mekanisk skriver af. Læge Læsere vil ofte blive hængende i Dokumenternes Formularer og ikke faa fat i det egentlige Indhold. Taleren henstillede til Kolleger, at man skar noget stærkere ned paa det Punkt.

Gunnar Knudsen vilde ikke fremholde filologiske Synspunkter, men blot gøre opmærksom paa Navnestoffet. Ved forsvundne

Navne kan man ofte gøre Fejl ved en moderniseret Stavemaade. Lokalhistoriske Afhandlinger er netop ofte betydningsfulde for Stednavneforskningen, fordi de i saa høj Grad gaar i Detailler.

Formanden: Der er ofte noget interessant ved den gamle Stave-maade; det kan man maaske netop faa frem ved at bevare den gamle Stavemaade for Stednavnenes Vedkommende.

Hjorth Nielsen fremførte et andet Problem, nemlig Brevstoffet. Secher hævdede, at Brevstof kun skulde moderniseres efter 1700 og da kun mindre betydelige Mænds Breve. I ældre Tid skrev ofte dannede Mænd grammatisk forkert.

Severinsen: Breve er jo lidt andet end Dokumenter; her kan man vist i en Amtsaaarbog gaa frem efter Skøn. — Det er nødvendigt, at Stof fra gamle Dage bliver gjort læseligt. Taleren havde selv været heldig med en Aarbogsartikel, som først havde været trykt i en Avis. — Det var noget fra Acta Pontificum, som indeholder et store stedligt Stof, som nok kunde have Interesse, hvis en latinkyndig kunde tolke det.

Klitgaard takkede for Deltagelsen i Diskussionen, som vidnede om Interesse og Tilslutning.

Formanden udtrykte Ønsket om, at noget af det her sagte kunde bundfældes i Foreningens Tidsskrift i Form af en Afhandling. Sommetider maa man dog beholde Skrivefejlene for at give det en vis Kolorit.

Marius Kristensen: Ja, men ikke fremhæve det med et Ud-
raabstegn.

Man gik derefter over til at drøfte *Alkærsigs Forslag, at Amts-samfundene skulde frasige sig Statstilskud.*

Formanden: Forslaget er utvivlsomt idealistisk, men det rummer rigtignok visse Farer. Der er gamle og rige Samfund, men der er ogsaa fattige, hvis Eksistens staar paa Spil. Drøftelsen maa ske i sand kollegial Aand.

Hjorth havde først som Landmand glædet sig over Tanken. Men der er jo dog kun Tale om smaa Beløb, der dog betyder saa meget for de smaa Samfund. For c. 100 Aar siden stiftedes Fyens top. hist. Samf., som kun havde c. 100 Medlemmer, næsten alle Akademikere. Nu er vort Samfund paa c. 1300 Medlemmer, og Hovedbestanddelen er nu ganske jævne Folk. Akademikerne er i Mindretal. Taleren havde iøvrigt intet Mandat til at tage noget Standpunkt i denne Sag.

Brandorff: Interessen burde være saa stor, at Samfundene kunde bære sig; men giver vi Statstilskuddene fra os, risikerer vi, at vi mister Amt, Kommune og Banker. Ved de forskellige Repræsentantmøder har der i de sidste Aar ofte været drøftet

økonomiske Forhold, f. Eks. Kontingent og Forfatterhonorar. Det vilde være en stor Hjælp, om Samfundenes Regnskaber var ens affattede.

Haugsted: Staten har en Pligt til at støtte kulturelle Formaal, ligegyldigt om det er lokalt eller sagligt begrænset. Det vilde være selvmorderisk at give Afkald paa dette lille Beløb, som Staten jo iøvrigt selv har nedskaaret fra 400 til 280 Kr. Det at have Statsunderstøttelse har mere Betydning end de 280 Kr., det giver en vis Autoritet. Vi kan desuden risikere at støde baade Amt og Kommune fra os. Taleren mente, at der i hans Bestyrelse ikke vilde være Stemning for at opgive den pengelige og moralske Støtte, som Statsunderstøttelsen betød.

Aaberg: Hvis Thisted mister de 280 Kr., betyder det, at vi maa opgive Aarbogen. Museet kan kun bestaa ved Tilskud fra vort historiske Samfund.

Klitgaard kunde som Haugsted til Nød undvære Pengene, men mente, at man burde holde fast paa Statstilskuddet for de smaa Samfunds Skyld. Forfatterhonorarerne er mange Steder saa smaa, at man ikke kan vente at faa noget ordentligt Bidrag.

Raben: I Sønderborg har vi endnu ikke betalt en Øre i Forfatterhonorar. Forfatterne har skrevet af Interesse for Sagen, og Aviserne har været velvillige til at tage Stoffet i Kronikker, saaledes at det bagefter er blevet samlet til en Bog. Man maa vække Interesse inden for Hjemstavnen.

Alkærsig havde egentlig ikke ventet nogen større Tilslutning. Bønder er ikke indstillet paa at tage Brødet af Samfundets Haand. Det er et ideelt Synspunkt, som Taleren leder om Tilslutning til. Praktisk lader Sagen sig let gennemføre; man skal gøre et Arbejde for at skaffe Medlemmer. Ud fra det ideelle Synspunkt er det ligegyldigt, om Beløbet er stort eller lille. Det er rent forkert, at vi i vort Samfund er kommet saa meget ind under Statens Forsorg, som forflygter det personlige Ansvar; det er den gale Retning, som er begyndt i 1901. Ønskede Forstaaelse for den ideelle Side af Sagen.

Formanden udtrykte sin Sympati for Tanken og mente, at Forslagsstilleren i Hovedsagen havde Ret. Haugsted havde ogsaa fra sin Side gjort et ideelt Synspunkt gældende, men Formanden mente riglignok, at Alkærsigs vejede mest. Men af praktiske Grunde (Hensynet til de smaa Samfund) er der Grund til at holde paa Statstilskudet.

Til Slut omtalte *Formanden* et Brev, han havde modtaget fra Højskoleforstander Th. Dissing, Vejstrup, angaaende *Hjemstavnskursus*. Skønt Fællesforeningen ingen direkte Forbindelse

har med Hjemstavnskursus, lader Formanden Meddelelsen gaa videre: Man arbejder for at faa et Hjemstavnskursus paa Vejstrup Højskole i 1930 — og ønsker ved samme Lejlighed et Anlæg med en Række Langdysser indviet ved Guldhjærg Præstegaard, som var købt til Fredning.

Repræsentantmødet Fredag Aften afsluttede Kl. 8, derefter fulgte et Foredrag af Højskolelærer, cand. mag. C. P. O. *Christiansen*, Askov, om *Nutidens Syn paa Christian II.*

Ingen anden dansk Konge har som Chr. II gennem Tiderne beskæftiget Sindene; Gang paa Gang er Forskerne vendt tilbage til ham, og Gang paa Gang er Opfattelsen af ham blevet ændret. Tre Forhold i hans Liv har i den nyeste Tid været Genstand for Drøftelse mellem Historikere. Hans Forhold til Reformationen, mens han endnu er Konge, hans Forhold til det stockholmske Blodbad og endelig hans Forhold til Luther efter hans Fordrivelse fra Danmark.

Hvad det første Forhold angaar, blev nyt Land vundet ved Oskar Andersens Bog fra 1917, Reformationsjubilæets Aar: Overfor Kirkebruddet. Medens man tidligere i Kongens Indkaldelse af tyske Prædikanter og i hans Lovgivning om Kirkeforhold har set en Paavirkning fra Luther, saa paaviser Oskar Andersen i nævnte Bog, at Kongen tvært imod tager Afstand fra Luther, medens han derimod er paavirket af den senmiddelalderlige bibelske Reformkatolicisme, den som har sine Rødder i Konciliebevægelsen i det 14. og 15. Aarh. Kongens Raadgivere er her Hans Mikkelsen, som senere blev Lutheraner, og Poul Helgesen, som hele sin Tid fastholdt det reformkatolske Standpunkt.

Det andet Punkt, hvor Striden egentlig er staaende den Dag i Dag, er Kongens Forhold til det stockholmske Blodbad. Her er arbejdet baade fra dansk og svensk Side, og alligevel er det vel tvivlsomt, om der nogensinde rigtig kan komme Klarhed over denne Sag. Efter Kr. Erslevs Undersøgelser i 1891, syntes det, som om der skulde falde Ro over Spørgsmaalet. Erslev holdt sig sig strengt til Dokumenterne fra Datiden selv, og disse talte mod Christian II eller paaviste snarere et Samarbejde mellem ham og Ærkebispem Gustav Trolle. I de senere Aar har to Professorer fra Lund, Gottfrid Carlsson og Lauritz Weibull taget Sagen op. Carlsson mener, at Kongen bærer Hovedskylden. Han henviser til den frygtelige Indflydelse, Kongen kunde have paa sine Omgivelser, saa disse undertiden kunde blive grebet af panisk Skræk. Endvidere at der blev henrettet 2 svenske Bisper, uden at de forinden var bleven afsatte, man kan vanskelig tænke sig, at Gustav Trolle kunde gaa med til noget saadant. Weibull hævder paa den anden Side, at Chr. II ikke har nogen Del i Blodbadet, at han blot har været et viljeløst Redskab i den stærkere Gustav Trolles Hænder, som vilde Sturepartiet til Livs. Weibull henviser til, i hvor høj Grad Chr. II kunde være under Indflydelse af andre (Didrik Slaghæk, Sigbrit) og selv var vankelmodig (hans Forhold efter at have modtaget Undsigelsbrevet). Gustav Trolle har villet Sturepartiet til Livs, og et udmærket Middel har han haft, da Sømmensværgelsesdokumentet blev fremdraget. At de vilde holde sammen, hvad der saa end maatte blive foretaget fra Romaborg, det var jo aabenlyst Kætteri, og hertil havde Kongen egentlig ikke andet at

gøre end at fælde Dødsdommen. Ved Weibulls Resultat forvandles Sagen egentlig til et indre svensk, det er ikke længer et dansk-svensk Anliggende. Weibulls Styrke er hans store Kendskab til kanonisk Ret. Et svagt Punkt i hans Argumentation er netop de to Bisper, som spiller en saa stor Rolle for Carlsson. — Men endnu er Striden staaende, og et ganske nyligt Indlæg er en Artikel i Svenskt hist. Tidsskrift af Joseph Sandström. Han hævder, at de to Hoveddokumenter, Anklageskriftet og Kætterdommen, meget vel kan være skrevet efter Begivenheden den 8. November, og mener, at de er sket netop for at vise Kongens Uskyldighed. Det er dog ikke lykkedes at faa senere Tider til at tro paa det før — Lauritz Weibull. Chr. II's Forhold til det stockholmske Blodbad vil stadig være et omstridt historisk Problem.

Til Slut omtalte Taleren Chr. II's Forhold til Luther ved deres Sammenkomst i Efteraaret 1523, paa et Tidspunkt, da Chr. II var aller længst nede, men hvor baade han og hans trofaste Hustru, Elisabeth, havde faaet Hjælp og en varig Paavirkning gennem Luther, — og henviste til Allens »Breve og Aktstykker til Chr. II's Historie«, der belyste denne Side af hans Liv.

Efter Repræsentantmødet Lørdag Formiddag samledes man paa Sønderborghus for at spise Frokost. Ved Kaffen efter Frokosten fortalte Gdr. *Peter Kaad*, Vollerup, om *Sønderborghus*, de Danskes Samlingssted i Trængselsaarene.

Kl. 2 samledes man igen til Eftermiddagens Foredrag paa Statsskolen. Først talte Arkitekt *Zangenberg* om *Bøndergaarde paa Als*. Foredraget var ledsaget af Lysbilleder.

Som enhver gammel Bondegaard i Landet, har den alsiske visse Træk, som er fælles danske, og andre, som er karakteristiske for Egnen, og især de sidste har den alsiske ikke saa faa af. Hvad man især lægger Mærke til, er det fortrinlige Bindingsværk og dernæst Beboelseshusets store Bredde, som er en Følge af Husenes to Rækker af Beboelsesrum paa hver sin Side af et Skillerum paa langs gennem Beboelsen. Den store Bredde og den høje Tagrejsning giver Bygningerne et meget anseligt Ydre. Det mest karakteristiske for Als er dog den store Uregelmæssighed i Gaardformerne, der giver Landsbyerne et særligt ejendommeligt og malerisk Udseende. — Trods stor indbyrdes Ulighed er et Træk dog fælles for alle gamle alsiske Bøndergaarde, at Hovedhuset, det saakaldte Indhus, indeholder baade Beboelse, Stald og Lo, alt under ét Tag, men adskilt fra hinanden ved Skillerum paa tværs af Bygningens Længderetning. Dette er en ældgammel Byggeskik, hvorpaa man endnu i sin Tid har kunnet finde Exempler paa Ærø, med hvilket Als jo har været administrativt sammenknyttet, og paa de sydfynske Øer, og som i Middelalderen synes at have været udbredt over hele Danmark, jævnsides med den tolængede Gaard; men intetsteds synes den at være bevaret med en saadan Trofasthed som paa Als. — Det gamle Bindingsværk har paa Als haft et særligt højt Kulturstade og viser en overordentlig dygtig og fint udviklet Tømmermandskunst. Tavlerne er de fleste Steder udmuret med brændte Sten. Grundmurede Længer synes at være indført i Begyndelsen af 1770erne; sandsynligvis er det især Præstegaardene, der her har vist Vejen.

Eftermiddagens anden Taler var Dr. phil. *Marius Kristensen*, hvis Emne var *Erik Pontoppidan paa Als*.

Blandt de Præster, som i Tidernes Løb har virket paa Als, har næppe nogen haft saa stor Indflydelse som Erik Pontoppidan. Han fødtes i Aarhus i 1698 og viste sig tidlig som en flink og opvakt Dreng. Efter Forældrenes tidlige Død opholdt han sig bl. andre Steder en Tid hos en ældre Broder i Fredericia, hvor han ved Omgang med Garnisonens Soldater tilegnede sig betydelige Kundskaber i Tysk. Som Student i København fik han Forbindelse med den pietistiske Bevægelse, uden at den dog paa dette Tidspunkt gjorde synderligt Indtryk paa ham. Senere blev han ført ind i Pietismen ved at studere en Masse pietistisk Litteratur i en Morbroders Hus. En Udenlandsrejse, som han foretog som Hovmester for den unge Claus Huitfeldt, en Søn af Søhelten, fik stor Betydning for ham. I Holland havde han Forbindelse med reformerte Gejstlige, og i England optog den begyndende Rationalisme ham I 1721 kaldedes han til Informator i Nordborg for en Søn af Hertugen af Pløn og betræder da for førte Gang sønderjyds Jord. Enkehertuginde var Calvinist, og Pontoppidan kommer i nært Forhold til Calvinisterne; ogsaa blandt dem fandtes en pietistisk Retning, og det knyttede dem sammen. I 1723 blev han Kapellan og skulde da tale udelukkende paa Tysk; det blev i en Henseende en god Lære for ham, idet han nu var nødt til skriftlig at udarbejde sine Prædikener, Han kom i heftig Strid med Hofbetjentene, fordi han irettesatte dem, der i Herskabets Fraværelse svirede Dag og Nat. En heftig Strid havde han med Førstepræsten Brandt i Nordborg, en Strid, som fortsattes ogsaa efter at Pontoppidan i 1726 var kaldet til Sognepræst i Havnbjerg. Brandt beskyldte ham for ikke at være rettroende nok og angreb ham blandt andet, fordi han ikke vilde aflægge Ed paa Konkordieformlen; hvad Pontoppidan i Virkeligheden var berettiget til ikke at gøre, da Konkordieformlen ikke var Troesgrundlag i den danske Kirke; men derimod i den holstenske, saa det vilde betyde en Anerkendelse af Slesvigs Tilknytning til Holsten. I et Skrift »Troens Spejl« gav Pontoppidan en Fremstilling af sit Syn paa hele den pietistiske Bevægelse. Han kom i overordentlig nær Berøring med Befolkningen; alt, hvad der fandtes af pietistisk Vækkelse paa Øen, sluttede sig til ham. I Havnbjerg begyndte han ogsaa sin Virksomhed som Folkemindeforfatter og lagde Grunden til sit Danske Atlas, Traps værdige Forgænger; endvidere udarbejdede han en dansk Kirkehistorie. Da Videnskabernes Selskab i København blev stiftet, skrev han en lille arkæologisk Afhandling: Undersøgelsen af en Jættestue i Nordsjælland, hvor hans videnskabelige Evner træder frem. Senere skrev han en værdifuld Bog om det danske Sprogs Skæbne i Sønderjylland, der viser, at han ogsaa har haft Øjet opladt i denne Henseende, og som den Dåg i Dag er et vigtigt Kildeskrift. I 1735 forlod han Als, idet han kaldedes til Hofpræst i København; men hans Minde paa Als vil blive staaende i Fremtiden.

Hermed var Eftermiddagens Foredrag til Ende, hvori foruden Repræsentanterne ogsaa adskillige interesserede fra Sønderborg og Omegn havde deltaget. Man aflagde nu *Besøg paa Sønderborg Slot*. I Slotsgaarden talte Museumsinspektør, mag. art. *Chr. Axel Jensen* om *Slottets Bygningshistorie*.

Slottets Historie naar langt tilbage i Middelalderen, men dets Bygningshistorie, som hidtil kun har været lidet studeret, kan ikke følges længere end til Tiden ved Aar 1500. Den først skrevne Kilde, som giver Oplysning om Arkitekturen, er Frederik I's Ordre til at indrette Kristian II's Fængsel i det blaa Taarn, som jo desværre er nedrevet, saa at der nu kun er levnet en lille bitte Rest af dette Fangerum. Tal. havde hidtil været tilbøjelig til at tro, at der kunde paavises Rester af ældre Mure, men en fornyet Gennemgang af Slottets brogede, gule og røde Munkesten og dets varierende Skifter havde overbevist ham om, at alt det synlige Murværk tilhører den nævnte Periode, og hermed stemmer ogsaa Grundplanen med de tre runde svære Hjørnetaarne, hvoraf kun et er delvis bevaret. Siden havde Christian III bygget og repareret paa Slottet, især en Mur med granitindfattede Kanonskydeskaar paa Sydsiden samt alle Gaardsiderne og Vindeltrappetaarnene, og Dronning Dorotea havde 1560 indrettet det ejendommelige Slotskapel. Hvis store Granitsøjle dog er hentet fra en romansk Bygning. Af det smukke Kapelinventar er Døbefonten sikkert et hidtil upaaagtet Arbejde af den, bekendte belgiske Billedhugger Cornelis Floris, Mesteren for Fr. I's og Chr. III's Gravmæler. Midt i det 18. Aarh. fik Slottet sit nuværende, nøgterne og dystre Ydre. Slottet bør blive staaende, som det nu er, hæret af Tiden.

Efter Foredraget besaa man under Museumsinspektør *Rabens* Ledelse *Museet*, som vakte megen Interesse, især de store Samlinger fra Treaarskrigen, 1864 og Verdenskrigen.

Om Aftenen samledes man til *Middag* paa Hotel »Alhambra«. Ved Bordet blev der holdt Taler af *Formanden*, Postmester *Ræder*, General *Tuxen* og Proprietær *Hjorth*.

General Tuxen mindedes Sønderborg, naar han som Dreng kom til Byen fra Tandslet Præstegaard, og da han i 1920 kom derned til Afstemningen; han ønskede Byen en lys og lykkelig Fremtid under Danebrog.

Søndag Formiddag Kl. 9 samledes man ved *Dybbøl* Mølle, hvor man under Oberstløjtnant *Bokkenheusers* Ledelse gik hele Skanseomraadet igennem. Oberstløjtnanten, der i Aarene efter Genforeningen, som Kaptajn i Sønderborg, har gjort indgaaende Studier over Dybbøl Bankes minderige Historie, var en udmærket Vejleder.

Fra Skanse X, hvor Turen endte, tog man med Biler til *Broager* Kirke. Mange af Egnens Folk var mødt, saa den smukke gamle Kirke var næsten fyldt. Sognepræst *Nissen* indledede med en opbyggelig Tale, hvorefter Biskop over Haderslev Stift, *Valdemar Ammundsen*, holdt et Foredrag om *Biskop Martensen og hans Forhold til det nationale*.

Biskop Martensen var født i Flensborg. Han var hele sit Liv igennem en lidenskabelig Slesviger. Fra sin tidligste Ungdom var han helt igennem omgivet af det slesvigske. Han elskede Landet her, dets Natur og Historie. Hans Grundnatur var dansk, men han var tillige præget af tysk Kultur. Denne

Vekselvirkning frembragte en betydelig Personlighed. Efter at Martensen var flyttet til København, bevarede han dog stadig Forbindelsen med Sønderjylland. I København kom han iøvrigt i nær Forbindelse med den vaagnende danske Litteratur, han sluttede et varmt Venskab med Øhlenschläger. Steffens Angreb paa Rationalisterne og senere Grundtvigs første Forkyndelse gjorde et stærkt Indtryk paa ham, men især fik Mynsters Betragtninger, som udkom i 1833, Betydning for ham. Hegels Tanke om at forsones Tro og Viden optog ham meget. Som Professor virkede han mægtigt betagende, hvad Mænd som Hostrup og Johs. Fibiger vidner om; men i Tidens Løb voksede han ind i det egentlig kristelige; at han lod sig udnævne til Hofprædikant er et Udtryk for den Forandring, der skete med ham.

Forholdet mellem Dansk og Tysk havde hidtil været Harmoni; nu skete der en Forandring, idet Danmark fik et selvstændigt Aandsliv. Martensen, som i Paris, hvor han var sammen med Joh. Ludv. Heiberg og hans Hustru, var blevet sig bevidst som Dansk, blev ved Hjort Lorenzens Optræden i 1842 opmærksom paa det slesvigske Spørgsmaal. Han udtaler i et Brev: Slesvig er blevet denationaliseret, men kan det Danske endnu bestaa, bør det bevares og opmuntres. Han foreslaar, at de sønderjydske Præster skal uddannes baade i København og Kiel og ikke som før kun det sidste Sted. Martensen kom til det Standpunkt ud fra en konservativ Helstatsopfattelse, paa en sund besindig Maade ønskede han at styrke det danske Element. Begivenhederne i 1848 tog han ikke Del i. Han anede en social Bevægelse bag den liberale, og hans Konservatisme holdt ham tilbage; men mod den provisoriske Regerings Proklamation, som hele Slesvigs Præsteskab sluttede sig til, hævdede han, at Slesvig rummede to Elementer, og at der ikke maatte gøres Uret mod det danske. Efter Krigens Afslutning blev der kaldt paa Martensen til Slesvigs Bispestol, og uden Tvivl var han den bedst egnede. En Tid mente han at burde følge Kaldet; men afslog det tilsidst; dels fordi det var svært for ham at forlade Universitetsgerningen i København, dels fordi han indsaa, at det i Virkeligheden var en Umulighed fra dansk Side at skaffe Slesvig en fyldestgørende kirkelig Betjening. I 1853 foretog han en Rejse til Slesvig og fik da efter sin Mening sin Opfattelse bekræftet. Han saa med stor Kritik paa Sprogreskriptionerne, kritiserede dem ikke offentlig før i sit »Levned« (1883); men udtalte sig privat, og hans Opfattelse rygtedes, hvorfor han blev heftigt angrebet i »Fædrelandet«, et Angreb, som var til større Skade for Danmark udadtil, end det ramte Martensen. Efter 1864 ophørte Martensens Forbindelse og Virksomhed med Sønderjylland. Det senere danske Folkeliv i det tabte Land forstod denne udprægede Akademiker kun i ringe Grad. Men Tabet gik ham nær til Hjertet, saa nær at han senere paa Vej til Udlandet aldrig lagde Vejen gennem det tabte Land; men da en Slægtning fra Amerika engang spurgte, om han troede, at Slesvig igen blev dansk, svarede han kort og bestemt: Ganske vist!

Martensen døde i 1884. Hans Eftermæle blev en Tid ugunstigt, men hans Dag vil komme igen. Man vil opdage, at han med sin store Begrænsning var en meget betydelig Tænkner og et betydeligt kristent Menneske; en Mand, der saa de jordiske Forhold i Guds Lys.

Til Slut talte Museumsdirektør, Dr. phil. *Mackeprang* om *Kirker paa Als og Sundeved*.

Sønderjylland har fra Arilds Tid været et Grænseland; men paa Kirkebygningens Omraade hører det til Norden; kun Frisernes Omraade og Landet mellem Sli og Eider har et andet Præg. Der er intet særligt sønderjydsk Særpræg Nord for Aabenraa, der er det blot en Fortsættelse af de norrøjdske Kirker, Kvadere mod Øst, Tuf mod Vest. Syd for Aabenraa er Kirkerne beslægtet med de fynske og Kirkerne paa de sydlige Øer. Broager Kirke er en senromansk Murstenskirke. Senere Tilbygninger har givet den Korsform. Ved Triumfbuen ses Nischer til Sidealtre. Taarn har været planlagt fra første Færd. Spirene tilhører yngre Middelalder, Ideen er fra Lübeck; saadanne Spir er talrige paa Als; findes ogsaa i Sottrup; nordligst i Løjt, Diernisse og paa Langeland. Taarnene er ofte brede som i Odenseegnen. Et særligt Klokke-taarn er almindeligere her end i Kongeriget, dog findes en 5—6 paa Laaland. og i ældre Tid var det almindeligt der og i Skaane. Kun faa af Kirkerne er helt overhvelvet, nogle kun i Koret. Af Inventar er Fonten den ældste, den er oftest af Granit, enkelte Steder paa Als dog af gullandsk Kalksten. Af Altertavler er der flere middelalderlige her end i Kongeriget, ofte trefløjet med Korsfæstelsen i Midten, Apostle i Fløjene. Museet i Sønderborg har næst efter Nationalmuseet den største Samling af middelalderlige Snitværker. En Skt. Jørgensgruppe findes i Broager. Krucifixerne er oftest senmiddelalderlige, de fandtes oprindelig over Korbuene. Ogsaa i den katolske Tid fandtes Prædikestole, her er dog alle efter Reformationen; en Del ældre er af samme Snedker paa Als, andre og smukke kan henføres til den bekendte Flensborg Billedskærer Henrik Ringering; en Elev af ham er Nils Tagsen, som har skaaret Prædikestolen i Slotskapellet i Sønderborg. Kalkmalerierne i Broager er ældst i Korrundingen, iøvrigt er flere Tidsaldre repræsenteret; nogle er endog fra Tiden efter Reformationen, fremstillende Evangelisterne.

Det faldt naturligt, at Mødet i Kirken afsluttedes med: »Guds Ord det er vort Arvegods«.

Formanden takkede nu de to sidste Foredragsholdere og fremhævede deres Betydning for Sønderjylland. Begge har de peget paa det, der binder sammen, og derved anslaaet Mødets Grundtone. Til Slut opløste Formanden Mødet, idet han, henvendt til Museumsinspektør Raben, rettede en Tak til Museet for godt Samarbejde i de forløbne Dage.

DANSK HISTORISK FÆLLESFORENINGS REGNSKAB 1927.

I n d t æ g t.

Kassebeholdning Januar 1927	7269,09
Kontingenter: A. Foreninger	1063,47
B. Byraad	380,00
C. Institutioner.....	380,00
Statstilskud	840,00
Renter	205,70
Boghandler Hagerups Afregning	124,05
Sekretærens Kassebeholdning Jan. 1927.....	158,58
— Indtægt i Aarets Løb	355,64
	<hr/>
Summa Kr.	10776,53

U d g i f t.

Sekretærens Honorar	300,00
Frimærker	23,50
Gebyrer ved Postkontoen	3,12
Trykning af Brevkort	4,50
Bestyrelsens Rejseudgifter	29,00
Trykning af Fortid og Nutid VI 5.—8. Hefte.....	1986,09
Fremstilling af Billeder dertil.....	219,15
Forfatterhonorarer	794,75
Ekspedition	123,63
Foredrag	50,00
Lysbilleder	25,00
Udgifter ved Mødet den 5. Novbr.....	216,00
Sekretærens Kasse: Udgifter i Aarets Løb.....	36,50
Beholdning Jan. 1928.....	6965,29
	<hr/>
Summa Kr.	10776,53

K ø b e n h a v n, den 23. Januar 1928.

Holger Hansen.

TO DØDSFALD.

Aaret 1928 tog to Arbejdere i vor Historie bort.

Den ældste gik først bort i Aarets sidste Dage. Det var Sognepræst *J. Richter* i Vejen. Han hørte nu til Veteranerne, men man saa dog stadig lidt i Højskolebladet fra den flittige Mand. Hans Fader var en gammel rar Læge i Grenaa, som jeg husker fra min Barndom. I Grenaa fødtes da John Charles Louis Richter den 13. November 1850. Han blev theologisk Kandidat 1873, og efter forskellig Beskæftigelse blev han personel Kapellan hos den baade præsteligt og videnskabeligt fremragende Ludvig Wagner i Seest. Dermed var han knyttet til den grundtvigske Bevægelse paa Koldingegnen. 1879 blev han Sognepræst i Ringgive og 1893 i Vejen, hvor han blev til sin Død 28. Decbr. 1928. Allerede i Kandidataarene arbejdede han med Lokalhistorie. Det var angaaende hans Fødestavn Dyrslund. Siden fik han jo sin Virksomhed i andre Egne, og her blev han Medstifter og Medredaktør i Historisk Samfund for Ribe Amt. Begyndelsen til vore Amtsamfund. Ellers har han særlig givet sig af med Personalhistorie og Kunstarkæologi (Numismatik). Den venlige og livlige og fint kultiverede Mand var en fornøjelig Deltager i de første Møder af Dansk historisk Fællesforening.

P. Eliassen døde meget tidligere, alt for tidligt. Han (Peter Marius Elias E.) var en sønderjydsk Gaardmandssøn, der havde arbejdet sig selv frem. Han var født paa Brunsgaard ved Rødding 24. Juli 1874. Allerede 15-aarig var han paa Askov Højskole og fik vel her det Skub, der satte ham i Gang for Resten af Livet. Han blev Avismand, først ved »Dannevirke« i Haderslev, saa i Nakskov, og tilsidst blev han Ritzaus Bestyrer i Kolding. Her blev han Lokalhistoriker af den Art, der graver dybt og naar frem til virkelig at beherske dette Stof, der overfladisk set kan være tilgængeligt nok for at give noget, men som i Virkeligheden stiller store Fordringer til den, der vil udøve Kunsten paa virkelig tilfredsstillende Maade. Der foreligger en Række betydelige Afhandlinger af ham foruden den dygtige Bog: Kolding fra Middelalder til Nutid (1910) Tobakken i Danmark (1912), Kongeaen eller den gamle Grænse (1926). Selvfølgelig var han Medstifter af Vejle Amts historiske Samfund 1904 og har redigeret alle dets Aarbøger. Museet paa Koldinghus skylder ham meget. Og siden Dansk historisk Fællesforening blev stiftet, har han været en livlig og ivrig Deltager i dens Arbejde. Det

var ikke sjældnen ham, der fik Gang i en Forhandling, naar der skulde et djærvt Ord til for at komme over det døde Punkt. I Maj 1928 afgang han ved Døden, og vi vil savne baade hans kendte Skikkelse og hans Arbejde.

P. Severinsen.

DANSK FOLKEMUSEUMS VIRKSOMHED

I FINANSAARENE 1926—27 OG 1927—28.

I Efteraaret 1926 flyttede Dansk Folkemuseum fra Panoptikonbygningen, hvor Museet havde haft sit beskedne Hjem siden det aabnedes 8. August 1885. En Række mindre Ildebrande i Ejendommen, efterfulgt af en større Brand op til Museets Væg i Februar 1926, viste, at man ikke havde brugt for stærke Ord om Samlingernes uheldige Anbringelse i en almindelig Boligkarré, og at det vilde være uforsvarligt at lade Museet forblive i de usikre Omgivelser, indtil den endelige Ordning af Nationalmuseets og Folkemuseets Bygningsforhold var vedtaget af Rigsdagen og gennemført. Det stod klart, at en midlertidig Ordning maatte træffes, og da Kunstindustrimuseets Bestyrelse velvilligt tilbød at stille den ene Loftsetage i dette Museums Ejendom, Bredgade 66, til fri Disposition i nogle Aar, vedtoges det at flytte Folkemuseet dertil. Efter at daværende Undervisningsminister, afd. Fru Nina Bang, havde skaffet den nødvendige Bevilling paa Finansloven (110,000 Kr.) til Loftsetagens Ombygning, indrettedes her i Løbet af Sommeren 1926 et brandsikkert Lokale, hvortil Hovedparten af Dansk Folkemuseums Samlinger henflyttedes i Efteraaret 1926.

Lokalerne i Panoptikonbygningen lukkedes 3. August. Indpakningen af Samlingerne paabegyndtes 27. Juli og afsluttedes 28. September, medens Overflytningen dels til de nye Lokaler i Bredgade, dels til Magasinerne fandt Sted i Dagene 28. September—9. Oktober 1926. Efter Samlingernes Genopstilling aabne-

des Museet 7. Juli 1928 uden at nogen Indvielseshøjtidelighed fandt Sted.

Det var først efter nogen Overvejelse, at Ledelsen besluttede sig til at gænaabne Museet. Som Følge af hele Nyordningens Karakter som en midlertidig Nødhjælp maatte betydelige Mangler hæfte derved. Ikke alene medfører de indskrænkede Pladsforhold en saa stærk Overfyldning af Lokalerne, at der ikke kan foretages Omvisninger eller modtages Besøg af Skoleklasser, Foreninger el. lign. større Selskaber, men de udstillede Genstande beslaglægger endog saa stor en Del af Gulvarealet, at Passage igennem Museet er vanskelig selv ved et faatalligt Besøg, et Forhold, som yderligere besværliggøres derved, at de Ud- og Indgaaende mødes, idet der ikke er Cirkulation gennem Lokalerne.

Medens Dansk Folkemuseum til en endelig Ordning behøver et Gulvareal af c. 4000 Kvadratmeter, ompænder Lokalerne i Bredgade kun c. 600 Kvadratmeter. Ved Opstillingen af Samlingerne blev det derfor nødvendigt, dels at sammentrænge de udstillede Genstande stærkt, dels at udskyde en betydelig Del til Magasinerne, og da Museets Panelstuer (i alt 21 Interiører, nemlig 11 Stuer fra Bøndergaarde og 10 fra Købstads- og Herregaardshjem) kræver særlige Bygningsforhold, som ikke er til Stede i Bredgadeejendommen, faldt det af sig selv først og fremmest at magasinere samtlige Interiører, skønt man derved gav Afkald paa det Udstillingsprincip, som Museets Grundlægger havde skabt, og som altid havde øvet en særlig Tiltrækning overfor de Besøgende. — Endvidere holdes mindre værdifulde Genstande samt Samlingen for gammelt Haandværk, Lavsgenstandene undtaget, magasineret, ligesom Samlingen af Bygningsdele, Ovn- og Vognsamlinger m. m. maatte forblive i det midlertidige Træmagasin i Lyngby. Da Museets Magasiner i Stormgade blev overfyldt som Følge af Flytningen, fik Museet af Undervisningsministeriet overladt flere Magasinrum i den tidligere Hestgarderkaserne ved Frederiksholms Kanal.

Der skal ikke her dvæles længere ved de midlertidige Installationsforhold, blot skal det nævnes, at der foruden de mange mørke Sider ogsaa er enkelte Lyspunkter. Medens Museumsgen-

standene i Panoptikonbygningen forlængst havde sprængt ethvert Opstillingsprincip, gav Flytningen Lejlighed til at gennemføre en systematisk Ordning, saaledes at Samlingerne opdeltes i en kronologisk ordnet Afdeling for Købstadskultur fra Tiden c. 1660—1850 og en topografisk ordnet Samling for Landbohjemmenes Kultur, ligesom Lavsgenstandene opstilledes i et Rum for sig.

I det Tidsrum, Museets Tjenestemænd var beskæftigede med Samlingernes Genopstilling, drøftedes i Rigsdagen Planerne om den endelige Ordning af Nationalmuseets og Dansk Folkemuseums Forhold, og i Foraaret 1928 vedtoges Loven om Nationalmuseets Bygningsforhold, ifølge hvilken Nationalmuseet vil blive udvidet paa Stedet ved betydelige Tilbygninger bag Prinsens Palæ. Da en kommende Museumskarré mellem Frederiksholms Kanal og Vester Voldgade paa Grund af sin monumentale Karakter ikke vil egne sig for Folkemuseets Samlinger og ejheller vil kunne afgive tilstrækkelig Plads ogsaa til dette Museum, maatte Afgørelsen om Folkemuseets Fremtidsskæbne udskydes til Rigsdagssamlingen 1928—29.

Naar Afgørelsen af Dansk Folkemuseums Byggesag saaledes er trukket i Langdrag, skyldes det for en stor Del de Ønsker, der fra Museets Side er stillet med Hensyn til Bygningen og dens Beliggenhed¹⁾. Folkemuseets Ordning i fire Afdelinger: 1) kronologisk ordnet Samling for Købstadskultur, 2) topografisk ordnet Samling for Bondekultur, 3) systematiske Samlinger, 4) Lav og Haandværk, som hver for sig maa have egen Cirkulation og Rumforhold, de mange Interiørers stærkt afvekslende Vinduesstørrelser i Façaderne og endelig Nødvendigheden af fremtidige Udvidelsesmuligheder for Købstadsafdelingen, der for Tiden standser ved c. 1850, men stadig vil rykke frem i Tiden, stiller stærke Krav til Bygningens Udformning og frie Beliggenhed. — To Muligheder for den principielle Ordning er drøftet: Dansk

¹⁾ Herfor er nærmere gjort Rede i Betænkning over Forslag til Lov om Nationalmuseets Bygningsforhold, Afgiven af Folketingets Udvalg den 28. Februar 1928. Bilag VII og Underbilag.

Folkemuseum maatte enten anbringes i Tilslutning til Nationalmuseet eller i Tilslutning til sin Underafdeling, Frilandsmuseet, der i saa Fald maatte flyttes fra Lyngby til en mere central Plads. Den første Mulighed forelaa i Architect Mogens Clemmensens Kastelsprojekt, ligesom Undervisningsministerens Plan om at indrette Folkemuseet i den tidligere Hestgardekaserne anbragte de to Museer nær hinanden. — Disse Forslag naaede dog som bekendt ikke til Gennemførelse.

Den gamle, oprindelig hos Folkemuseets Grundlægger, afdøde Direktør Bernhard Olsen, opstaaede Tanke at forene Folkemuseet med dets Frilandsafdeling paa en lettilgængelig Plads i Hovedstaden i Lighed med Ordningerne af de tilsvarende svenske og norske Museer, fik under Museumsdebatten fornyet Liv. idet Folke- og Frilandsmuseets Embedsmænd i Fællesskab fremsatte den af Underinspektør K. Uldall udkastede Plan, der gaar ud paa at samle Folke- og Frilandsmuseet paa det Staten tilhørende Grundareal mellem Frederiksberg Have, Haveselskabets Have, Roskilde Landevej og Pilealléen¹⁾. — De store Fordele, der saavel i administrativ og økonomisk Henseende som af Hensyn til Publikum og til Museets i mange Henseender uløste, pædagogiske Opgave, vilde opnaas ved Gennemførelsen af denne Plan. kan ikke undervurderes.

FRILANDSMUSEETS VIRKSOMHED.

St. Hansdag 1926 fejredes Dansk Folkemuseums Frilandsafdelings 25 Aars Jubilæum ved en Aftenfestlighed i Museumsparken, hvortil Museets Venner blev indbudt, ligesom der uddeltes Frikort til enhver, der ønskede at deltage. Omkring 1000 Gæster havde indfundet sig. Efter Museumsinspektør Olriks Indledningstale, hvori han mindedes Museets Grundlægger, Bernhard Olsen, og gjorde Rede for Museets Idé, og efter Lykønskningstaler fra beslægtede Institutioner, fulgte Foredrag af Forfatterne Jeppe

¹⁾ Aftrykt i den ovenfor nævnte Betænkning af 28. Februar 1928.

Aakjær og Thorkild Gravlund samt Opvisning af Folkedanse ved Foreningen til Folkedansens Fremme¹⁾.

Det blev i sidste Aarsberetning nævnet, at Museet havde købt en sulebygget, vestfynsk Gaard fra Lundager og som Gave fra Kammerherre Cederfeld de Simonsen, Erholm, havde modtaget et trelænget, fynsk Hus fra Aarup (Fig. 1), ligesom Lensgreve

Fig. 1. Aaruphuset paa Hjemstedet.

Scheel-Plessen, Lindholm, havde skænket Museet en firelænget, sjællandsk Gaard fra Gevninge. De to af Lundagergaardens fire Længer genrejstes 1926 paa Frilandsmuseet, hvorefter Byggearbejdet foreløbig sattes i Bero (Fig. 2). I det forløbne Tidsrum er Aaruphuset og Gevningegaarden nedrevne, og Materialerne overført til Frilandsmuseet. — I øvrigt er paa Frilandsmuseet kun udført mindre Vedligeholdelsesarbejder, Opsætning af Lynafledere paa Agger- og Fanøhus, m. m.

¹⁾ Inspektør Ollriks Tale er aftrykt i Vort Landbrug 9. Juli, Jeppe Aakjærs i Politiken 27. Juni og Thorkild Gravlunds i Nationaltidende 28. Juni 1926.

Nyerhvervet er kun een Bygning, et lille sjællandsk Køllehus, der har staaet ved en Gaard i Olstrup ved Karise, og indkøbtes i Juni 1927, hvorefter Materialerne overførtes til Lyngby (Fig. 3). Af Hensyn til Brandfaren anbragtes Maltkøllerne ofte i saadanne Smaahuse, som opførtes paa en isoleret Plads, og som kunde tilhøre Enkeltmand eller Byens Gaardmænd i Fælles-

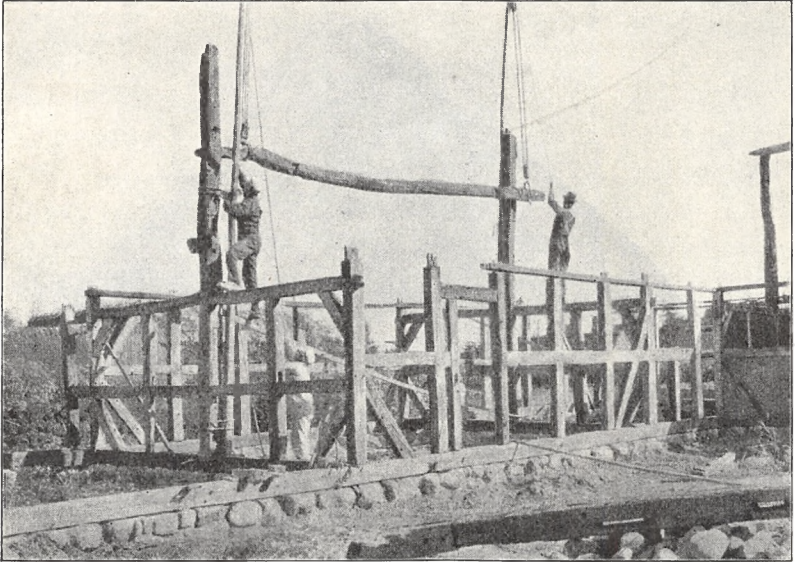

Fig. 2. Lundagergaarden under Genopførelse paa Frilandsmuseet.
Aasen oplægges paa Sulerne.

skab. Endnu for en Menneskealder siden var Køllehuse ret almindelige; kun faa er bevaret endnu.

Medens det saaledes maa siges, at der indenfor det Toaar, Aarsberetningen omfatter, ikke er sket større Udvidelser i Frilandsafdelingen, saa har Museet paa andet Omraade sat sine Kræfter ind. Medens Frilandsmuseet i sine første 25 Aar har ført en ret stille Tilværelse, har Ledelsen i de sidste Aar følt Nødvendigheden af at faa et større Publikum i Tale. Jubilæumsfesten dannede Indledning til den Række af Opvisninger, som i Sommerens Løb lejlighedsvis har været afholdt paa Frilandsmuseet, og som

i Forbindelse med Pressens velvillige Støtte har bevirket, at Antallet af Besøgende i Frilandsmuseet fra og med Sommersæsonen 1926 er steget med henved 100 Procent, nemlig til et Sæsonbesøg af c. 22,000 Besøgende. Der er Grund til at glæde sig over denne stærke Stigning, skønt der ikke kan lægges Skjul paa, at Antallet af Besøgende dog maa betegnes som alt for lavt. Frilands-

Fig. 3. Køllehuset fra Olstrup ved Karise paa Hjemstedet.

museets Beliggenhed medfører, at Besøget begrænses til Sommermaanederne og indenfor dem atter væsentligt til Søndage med godt Vejr.

Opvisninger af Folkedanse er afholdt paa følgende Helligdage: 27. Juni, 11. Juli, 29. August og 12. Septbr. 1926, samt 29. Maj, 26. Juni, 3. Juli, 14. og 28. August samt 11. Septbr. 1927. Legen om St. Knud Hertug er opført 25. Juli og 15. August 1926 samt 19. Juni og 10. Juli 1927. Opvisning af gamle Sanglege har fundet Sted 17. Juli 1927. — Museet skylder Foreningen til Folkedansens Fremme, Københavns Højskoleforenings Folkedanser-

hold, St. Knud Hertugs Legere ved Hr. Knud Kannik samt fhv. Lærer S. Tvermose Thyregod, Bagsværd, Tak for velvillig Bistand. Det kan i denne Forbindelse nævnes, at Hr. Thyregod har skænket Museets Arkiv sit Manuskript, indeholdende Tekst og Noder til de mange af ham indsamlede Sanglege.

LANDSUNDERSØGELSER.

Museets systematiske Undersøgelser af *gamle Bygninger paa Landet* er i 1926—28 blevet foretaget ved Underinspektørerne K. Uldall og Architect H. Zangenberg, der dels i Fællesskab har foretaget Orienterings- og Undersøgelsesrejser til Lolland-Falster og de sydfynske Øer, dels ved Rejser hver for sig har foretaget Egnsundersøgelser. Endvidere er enkelte Bygninger af historisk Værdi i forskellige af Landets Egne blevet opmaalte og undersøgte.

Rejsen til Lolland-Falster foretoges i 1926 og havde til Formaal at fremskaffe nøjere Underretning om disse Øers gamle Byggeskik, om hvilken der ikke fra tidligere Tid havde foreligget nogen indgaaende Undersøgelse udover hvad der fandtes i Bogen, Danmarks Folkeminder Nr. 2: »Livet i Klokkergaarden« ved Fr. L. Grundtvig, udgivet af J. Olrik, samt R. Mejborgs Tegninger. Trods den meget stærke Ombygning af de gamle Gaarde, der er sket paa begge disse Øer i de sidste halvhundrede Aar, fandtes endnu enkelte ældre Gaarde, hvori den gamle Byggeskik, der havde været gældende her helt ned til Udskiftningen i Slutningen af det 18. Aarhundrede, var bevaret. Denne Byggeskik er særlig ejendommelig derved at Staldene, og undertiden en enkelt Lo, har været indrettet i Stuelængen. Dette Træk, som allerede i 1887 blev paavist af Professor R. Mejborg ved et Par Opmaalinger af nu forlængst nedrevne Gaarde, viser en Tilknytning til den Byggeskik, som er kendt fra de enlængede Gaarde paa de sydfynske Øer, Als og den sønderjydske Østkyst. Hertil føjes det konstruktive Træk, som især synes at have været anvendt paa Lolland, at Stuelængen som oftest har haft et Udskud langs den ene Side.

Paa Rejsen, hvorved Hr. Amtsforvalter A. Holck i Maribo

ydede velvillig Bistand, blev der taget en stor Del Fotografier og flere Opmaalinger. Desuden gjordes en Del Optegnelser, ogsaa om Stueskikken, og hist og her sporedes endnu Paavirkning af den gamle, fra Middelalderen arvede Skik: at opstille Bordet i Stuen langs med Skillerumsvæggen, en Skik, der synes at have været fastholdt paa disse Øer indtil Slutningen af forrige Aarhundrede. Det samlede Resultat af disse Undersøgelser blev af Architect Zangenberg fremsat ved et Foredrag, holdt ved det 4. danske Hjemstavnskursus paa Lollands Højskole, og som senere er blevet trykt i Lolland-Falsters historiske Samfunds Aarvog for 1927.

I Aaret 1926 blev der endvidere af Architect Zangenberg foretaget nogle Undersøgelser- og Opmaalingsrejser, dels til Egne Nord og Syd for Aarhus, dels til Hedeegnen omkring Herning, hvor Museumsleder H. P. Hansen ydede en saare værdifuld Assistance, samt til Ringkøbingegnen og Holmslands Klit. De paa disse Rejser indhentede Oplysninger om Byggeskikken ved de østjydske Gaarde samt i Hedeegnens og de vestjydske grundmurede Gaarde er blevet fremsat i Afhandlinger, skrevet af Architect H. Zangenberg, dels om Hardsyssels gamle Gaarde i Turistforeningens Aarvog for 1927, dels om gammel Byggeskik i Aarhusegnens Bønderbygninger i Aarhus Stifts historiske Samfunds Aarvog for 1927. En fortrinlig Assistance har Museet haft ved det Arbejde, der af Museumsbestyreren i Glud, Hr. Maler S. Knudsen, er blevet nedlagt i en Række Opmaalinger, foretaget i Østjylland (Bjerre Herred og Egnen Vest for Aarhus) i 1926 og 27 for Dansk Folkemuseums Regning. Der er derved blevet fremskaffet et godt Materiale til Belysning af østjydske Byggeskik. Endvidere er der for Dansk Folkemuseum foretaget Opmaaling af en Gaard i Alsted paa Mors af Architect J. Foged i Thisted, og en Gaard i Ølgod af Architect J. Vedsted Hansen, Ølgod, og paa Bornholm er foretaget forskellige Opmaalinger af Architect K. Thorsen i Rønne.

En Del Undersøgelser, Opmaalinger og Gennemfotograferinger af gamle Gaarde og Huse i Landsbyer paa Østsjælland omkring og Syd for Køge er blevet foretaget af Architect Zangenberg paa

Rejser i 1926 og 27, hvortil Museet har haft den Glæde at faa Tilskud af den Carlsen-Langeske Stiftelse paa gammel Køgegaard. Særlig fortrinlige Gaarde med gamle Interiører fandtes i Landsbyerne Lellinge og Pebringe. Ved disse Rejser har især Architect O. Langballe i Køge ydet velvillig Assistance.

I Aaret 1927 foretoges 2 større Rejser, den ene til Vendsyssel, den anden til de sydfynske Øer. Rejsen til Vendsyssel var en Re-kognoscering, foretaget af Architect Zangenberg, for at indhente Oplysninger om Højremshuse, og det blev ved Rejsen fastslaaet, at denne Konstruktionstype endnu var almindelig udbredt over hele denne vor nordligste Landsdel. Ogsaa Parallelgaarde blev eftersøgte, og det viste sig, at der endnu langs Østkysten ved Kattegat fandtes adskillige af disse, især paa Strækningen langs Kysten Nord for Frederikshavn. Endvidere blev foretaget en Rejse til Øen Læsø, hvis Bygninger er ejendommelige ved de enorme Tangtage, som kan være fra 1 til $2\frac{1}{2}$ m tykke, hvilket mægtige Tanglag oftest hænger langt ned over Væggene. I Mønningen af et af disse Tage paa en af Øens mest bekendte Bondegaarde fandtes endnu en Lyre. Den blev dog ikke mere brugt, idet der var opsat en Skorsten umiddelbart bag den, men selve Lyreabningen fandtes altsaa, omend den var overdækket med Glas, og det kan saaledes fastslaaes, at den sidste Lyre endnu ikke er forsvundet i Danmark, saaledes som tidligere antaget.

Rejsen til de sydfynske Øer blev foretaget i Eftersommeren 1927, og Hensigten var især at eftersøge de enlængede Gaarde.

Af disse blev der fundet og maalt ialt 4 paa Lyø og 10 paa Ærø, hvoraf den anseligste var omtrent 50 m lang. Paa Taasinge, hvorfra man ikke tidligere har haft Underretning om Eksistensen af enlængede Gaarde, blev fundet to saadanne og Resterne af flere, som tidligere havde været enlængede Gaarde. Endelig fandtes paa Strynø Brudstykker af Sulegaarde, der tidligere synes at have været enlængede. Paa den lille Ø Bjørnø fandtes en Parallelgaard, der dog nu var stærkt omdannet, men blev opmaalt, da det var muligt ved Hjælp af en Skizze fra tidligere Tid at rekonstruere Grundplanen. Ved Rejsen paa Taasinge ydede Hr. Lærer C. G. Høgstrøm og Hr. Museumsinspektør Johs. Olsen en

fortrinlig og velvillig Bistand. Et større Antal Fotografier toges saavel paa de her nævnte Øer som paa Avernakø, Drejø, Skarø, Hjortø og Thurø, samt enkelte Steder i Svendborgs Omegn, og i Stenstrup blev Grundplanen til et af de derværende Huse med knægtbygget Gavl opmaalt.

Endvidere foretoges af Architect Zangenberg for Folkemuseet og Architect Mogens Clemmensen for det særlige Bygningssyn i Begyndelsen af 1927 en Undersøgelsesrejse til Feldballe Præstegaard, som det da var paa Tale at lade ombygge. Det prægtige gamle Bindingsværks Stuehus fra Slutningen af det 17. Aarhundrede, samt Nordlængens østligste Del, der syntes at indeholde et gammelt Barfred fra den første Halvdel af det 16. Aarhundrede, undgik vistnok derved den tiltænkte Skæbne: at blive nedrevet. Derimod lykkedes det ikke paa Stedet at bevare den prægtige gamle Lade, i hvis Undervægge i Nordsiden der fandtes Bulplanker. Den er dog senere ført til »Den gamle By« i Aarhus for der at blive genopført.

I Begyndelsen af Aaret 1928 er af Architect Zangenberg gjort en Rejse til Vendsyssel for at undersøge et Stuehus i Sindal Præstegaard, som stammede fra Slutningen af det 17. Aarhundrede, og som var et anseligt og værdifuldt Udskuds- og Bindingsværkshus. Det blev imidlertid nedrevet for at give Plads for et nyt Stuehus, beliggende paa samme Sted.

Rekognosceringer er foretaget af Underinspektør Uldall i Vordingborgegnen, paa Falster og Østlolland og i Egnen Syd for Aalborg samt paa Mors og Løjthavøen.

Undersøgelserne af Folkedragter kunde takket være en dog noget nedskaaren Fornylse paa 5 Aar af den tidligere Bevilling fortsættes i 1926 af Underinspektør Frk. Elna Mygdal. Dette Aar blev Undersøgelser foretagne i Jylland, først i Vejlbj ved Aarhus, derefter Vistofte paa Mols. Samlingerne i Ebeltoft, Aarhus, Herning og Ringkøbing blev gennemset, og Undersøgelser gjort i Ringkøbing Omegn: Dejhjerg ved Lem, Holmsland, Stadilø. Ulfborg m. m. Rejsen gik videre til Lemvig og Harboøre, Struer og Skive med Undersøgelser i Omegnen, endvidere særlig i

Salling. Ogsaa Mors og Fur blev undersøgt, ligesom Egnen mellem Aalborg og Skørping; Aalborg, Aars og Randers Museer besøgte, og endelig undersøgte Egnen Nord for Randers.

Medens der paa Fur og i de undersøgte Egne paa Østsiden af Jylland dog var nogle Dragtdele i Behold, var Ringkøbing Amt i bogstaveligste Forstand saa godt som tomt for Rester af Folke dragt. Selv Erindringen om denne er usikker og udvisket de fleste Steder. Overalt er Folkedragter og Dele deraf i Fare for at ødelægges ved Brug til Dilettantkomedie, hvortil de udlaanes eller udlejes. De, der bruger dem, interesserer sig sjældent for dem længere end Forestillingen varer, og passer Dragten ikke, saa gaar det: »Hug en Hæl og klip en Taa«. Mer end et Stykke bærer Spor af saadan Behandling og er i ødelagt Stand kommen tilbage til sin Ejer. Det hænder jo ogsaa, at Stykkerne slet ikke kommer tilbage. Men selv i heldigste Tilfælde, hvor man hverken anvender Vold eller glemmer at aflevere det laante, lider gamle Dragter altid ved at bruges, dels direkte af Slid, dels ved at Farverne falmer eller bliver snavsede.

I Aaret 1927 begyndte Undersøgelserne i Hjørring og strakte sig over Tise, Vrensted, Hammer, V. og Ø. Hassing, Vor og Dronninglund Sogne, endvidere til Løkken, Ugilt, Elling, Understed Sogne, til Læsø, Brønderslev, Skallerup, Skagen og Raabjerg Sogne, til Gjøl og Øland, til Brovst, Hjortdal, Torup, Haverslev, Tved, til Thisted og Omegn, til Vestervig og Agger, Hurup og Thyholm, samt syd for Limfjorden fra Aalborg og til Bislev og endelig til Visborg, Skelund og Als Sogne i Sydhimmerland. Efter de to Aars Rejser kan bl. a. fastslaas, at den høje sorte Kvindehat har været brugt i Thisted Amt og helt ind over Grænsen af Ø. Han Herred, samt at Beboerne i Visborg, Skelund og Als Sogne har brugt det i Randers Amt anvendte »Skægtøv«, medens Aalborg Amt ellers har Pandeklæde eller jysk Kappe, Vingekappe.

Ved Siden af Undersøgelserne af Bolig- og Dragtskikke er, om end i mindre Omfang, foretaget *andre Undersøgelser*. I Egnen Syd for Herning er undersøgt Levninger af de af Diger indsluttede Faarefolde samt af de saakaldte Gildes- eller Pinseboder,

d. v. s. særlig tildannede Danse- eller Legepladser under aaben Himmel. De synes tidligere at have været i Brug hist og her saa godt som over hele Landet og forekommer dels i Form af runde eller firsidede, plane Pladser, indrammet enten af lave Diger eller af Ringgrøfter, dels som afladede Dansehøje med et Dige langs Randen eller som korsformede Udgravninger. I Mands Minde har lignende Gildespladser været benyttet ved Hyrdedren- genes Pinsegilder, men adskilligt tyder paa, at de i tidligere Tid har spillet en større Rolle ved Bylagets eller Ungdommens Sammenkomster¹).

Museets Udgravning paa Tomten af Fajencefabriken ved Gammellund paa Mors skal omtales nedenfor under Afsnittet om Fajencer.

I Sommeren 1927 paabegyndte Folkemuseet ved Underinspektør Uldall *Optagelse af levende Billeder* af gammeldags Arbejde paa Landet, gamle Skikke, Haandværk m. m. Da der andetsteds er gjort Rede for de stedfundne Optagelser²), skal her blot nævnes, at der foruden Optagelse af det mere dagligdags Arbejde i Mark og Gaard er optaget Billeder af den til Høstens sidste Neg knyttede Skik (Barsmark ved Aabenraa) og af Midsommerkro- nens Ophængning (Thoreby, Østlolland). — Indtil en særlig Be- villing hertil opnaas, vil Billedoptagelserne kun kunne finde Sted i meget begrænset Omfang.

SAMLINGERNES TILVÆKST.

Til *Lavssamlingen* er som Gave fra Justitsraad C. F. Herbsts Bo ved afd. Museumsinspektør P. Hauberg modtaget elleve Sølv- skilte fra Københavns Stolemagerlav fra Tiden 1826—61, alle bærende graveret eller ciseleret Afbildning af Stol, Sofa eller Chaiselongue, saaledes at de giver en lille stilhistorisk Oversigt over Siddemøblernes Former i dette Tidsrum. Blandt de paa

¹) Musæet ønsker gerne Oplysninger om Levninger af saadanne Pladser og om de dertil knyttede Skikke.

²) K. Uldall: *Levende Billeder i Dansk Folkemuseums Tjeneste*. (Fra Nationalmuseets Arbejdsmark, 1928 p. 75 ff).

Skiltene forekommende Stolemagernavne kan nævnes P. F. Antoni 1826, S. H. Møller 1826, I. C. F. Holm 1826, P. Feddersen og C. B. Hansen 1841, A. F. Antoni og C. B. Hansen 1841, A. C. Wes-sel og C. B. Hansen 1841. — I Antikvitethandelen er købt et Murerlavsskilt fra 1799, som opgives at stamme fra Haderslev, hvorpaa ogsaa det derfra kendte Sølvstempel, MHP sammenskre-

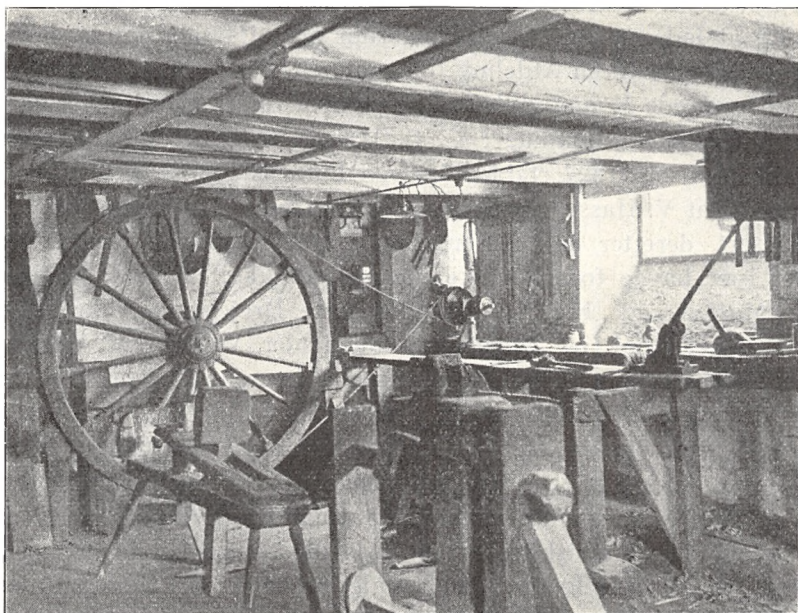

Fig. 4. Hasserts Blokkedrejerværksted i Ny Toldbodgade.

vet, tyder. Et ad samme Vej erhvervet Lavsskilt af Sølv med drevne Rococoornamenter kan paa Grund af manglende Emblemer og Indskrift ikke nærmere bestemmes og tjener saaledes som et beklageligt Eksempel paa de ikke helt faa Genstande, som er løsrevet fra Hjemstedet eller deres oprindelige Sammenhæng uden at være fulgt af paalidelige Oplysninger, og som derfor maa siges at have mistet en Del af sin historiske Værdi. Det samme gælder en firsidet i Svej og gennembrudt Arbejde udsavet Egetræsramme fra Tiden omkring 1700, hvori der skal have siddet en Skifertavle, og som efter Sælgerens Sigende skal have hørt

hjemme i et af de københavnske Lav, men som ligesaavel kan have gjort Tjeneste f. Eks. som Salmetavle i en Kirke. — En Arbejdstegning til en indlagt Piedestal med Skriveklap, underskrevet af Københavns Snedkerlavs Styrelse og approberet af Kunstakademiet 1813, er skænket af Museumsinspektør Chr. Axel Jensen.

Det er Hensigten i Dansk Folkemuseums forventede Nybygning at lade et større Udstillingsrum med Lavsgenstande danne Indledningen til en Afdeling for gammelt Haandværk. Blandt de nyerhvervede *Haandværksredskaber* maa først og fremmest nævnes et af fhv. Blokmager C. C. Hassert skænket Blokkedrejerværksted, som 1827 etableredes ved Larsens Plads, Ny Toldbodgade 6, af V. Hassert og som fortsattes, først af Sønnen O. H. R. Hassert, derefter af Giveren, som i 1927 nedlagde Værkstedet, der især havde forsynet Skibene med Blokke, Styrerat, Pumper og Mastebaand (Fig. 4). Foruden flere Drejebænke, Skruestikker, Skærebænk og Huggeblok indeholder Værkstedet Værktøj og Modeller i betydeligt Antal, visende Overgangen fra de ældre til de yngre Redskabsformer. Museet er ved denne Gave sat i Stand til at opstille et fuldstændigt Blokkedrejerværksted, hvori der end ikke mangler den heldbringende Hestesko over Døren.

Af andre Genstande vedrørende Haandværk kan nævnes en »Skibstømmermandskiste«, som fulgte med det ovennævnte Værksted, en Blæsebælg fra den gamle Smedie ved Herregaarden Langesø paa Fyn, skænket af Lensbaron H. Berner-Schilden-Holsten, et Oliemaleri, visende det Indre af Skomager Graths Værksted i Brøndstræde (c. 1820), foræret af Fru Dagmar Hejlesen ved Museumsdirektør Falck, og en Vævebog med 72 Drejls- og Dugmønstre, brugt paa Ærø af Væver Simon Sørensen (født i Aabenraa 1826). Den haandtegnede Bog er modtaget som Gave af Sønnen, Væver S. Sørensen, Ærøeskøbing.

Tilgangen af *Bygningsdele* har ikke været stor, men herunder kan dog regnes en meget værdifuld Forøgelse, nemlig en Serie brogetmalede Lærredstapeter, imiterende Gyldenlæder og dels bestaaende af bredere Stykker med Figurscener i orientalsk Maner, dels af smallere Mellem- og Pillestykker, dekoreret med Mon-

tanter af Frugtkurve paa Konsoller (Fig. 5). Kun ved et betydeligt Tilskud fra Ny Carlsbergfondet var det muligt at købe disse Tapeter, som i sin Tid blev opsat paa Herregaarden Gl. Estrup ved Randers af Christen Skeel († 1731), men ved Gl. Estrupauk-

Fig. 5. Malede Tapeter fra Gl. Estrup.

tionen 1926 kastedes paa Markedet. — Under Bygningsdele kan ogsaa omtales to store, i kunstfærdigt Smedearbejde udførte Hængelaase fra Tiden omkring 1750. Den ene er utvivlsomt et Mesterstykke, den anden bærer Frederik den Femtes Navnetræk og maa saaledes hidrøre fra en offentlig Bygning.

Til *Samlingen af Jernovne* er indgaaet to Övne fra Nordsjæl-

land: en sen Renæssance-Bilæggerovn, støbt i Harzen og prydet med Relieffer af Salome med Johannes den Døbers Hoved samt af Mariæ Bebudelse, og en toetages norsk Vindovn af Fritsø Støbning, bærende Indskriften DSH 1766 samt Fremstilling af Apollon med Kunsternes Emblemer. To Ovne fra Meldahls Støberi paa Vesterbro viser Empirens Former og er afgivet fra Kunstakademiet og fra Metropolitanskolens Bygninger. — En Ovnfod af Træ, udført i nyklassisk Smag med Mæanderbort, er købt i Thoreby, Lolland, et Ovnør af Kobber med Indskrift LN. SS. 1792 stammer fra Odense, og en Ovndør af Messing med Fremstilling af Herre og Dame i Mødedragter fra Tiden omkring 1660 er erhvervet fra Sønderjylland.

Af *Møbler fra Købstads- og Herregaardshjem* er forholdsvis faa erhvervede. Som omtalt i forrige Aarsberetning har Museet særlig haft sin Opmærksomhed rettet mod daterede eller signerede Møbler, idet man ved Erhvervelse eller Undersøgelse af saadanne kunde bane Vej for et intimere Kendskab til de forskellige Faser indenfor Rococoens og Nyklassicismens Møbelformer og i det hele til vort hjemlige Møbelhaandværks Historie. — Af signerede Møbler er dog kun erhvervet ét, nemlig en Mahogni-sofa i saakaldet Christian den Ottendes Stil, med Løvefødder og udskaarne Acanthussving. En trykt Seddel bagpaa Rygbrættet bærer Signaturen: F. M. Rybergs Magazin af Meubler, Speile og flere Gjenstande. Kronprindsensgade Nr. 32. Kjøbenhavn. Løbe-Nr. 2025. — Sofaen er en Gave fra Enkefru H. Christiansens Dødsbo, og ledsagedes af to Armstole, et rundt Søjlebord samt et Toilettespejl, ligeledes af Mahogni og stammende fra samme Stilperiode, i alt en typisk Repræsentation for Dagligstuemøbler fra et velhavende, københavnsk Borgerhjem.

To i Antikvitetshandelen indkøbte Bøgetræstole i Nyrococo, prydet med Musling og Acanthus i Relief, skal stamme fra Aabenraa. Som Gave fra Fru Hannah West er modtaget en Kontortaburet, en Klaverstol i Nyrococo og en Gyngeskammel fra Tiden omkring 1860.

Fra Senempirens Tid stammer to Birketræssofaer med svejfede Armlæn, hvoraf den ene, med indlagte Skaktavllister, Ruder og

Kvadrater samt Messingrosetter, har haft hjemme i Kertemindeden, medens den anden, der som Modsætning har udskaarne Reliefornamenter, er skænket af Frk. Rasmine Knudsen, Krage-næs, Lolland. En smuk Mahogniarmstol i sen Empirestil med profildrejede Forben og Rygbræt med udskaarne Palmet- og Volutornamenter i svejftet Frontespice er foræret af Pastorinde Kaae, Charlottenlund, medens en omtrent samtidig Birketræs-armstol med Tremmeryg er indkøbt. — Ejendommeligt nok har Museet, hvis Samling af danske Møbler fra Empiretiden i det hele endnu er meget ufuldstændig og først anlagt i de seneste Aar, hidtil ikke ejet et saa typisk Møbel som en Skabssofa, en Mangel, der nu er afhjulpet ved Indkøbet af en borgerlig Mahogniskabsofa med enkel og stræng Indlægning af rectangulære, sortrandede Fel-ter af gult Træ. De løststaaende Sideskabe og Mangelen af et Ryg-bræt røber, som Tilfældet ofte er ved de ældste Skabssofaer, dette Møbels Nedstamning fra Divanen med de to flankerende Piede-staler. I Datiden benævntes de ogsaa Divaner.

To Rørstole af Bøg med Rygtremmer, af engelsk Form fra 18de Aarhundredes Slutning, skal med flere tilsvarende, som bragtes i Handelen, oprindelig have staaet i Apistemplet i Frederiksberg Have. Desværre er den oprindelige Farve afløst af Sort-bejtsning. Et Thebord i Louis XVI Stil er erhvervet, og et andet skal paa Grund af sit Fajenceblad omtales senere. — Ældst af de nyanskaffede Møbler er et stort Lakmøbel i kinesisk Smag, nemlig et Skab paa (nyere) Bordfod, med to Fløjdøre med Land-skaber og Randbælte paa sort Bund. Det stammer fra Tiden c. 1740 og blev indkøbt paa Gl. Estrupauktionen. Yngst er et af Kasserer S. V. Steiner, Kbhvn., skænket forgyldt Møbement i Ny-Louis XVI's Stil fra c. 1870, bestaaende af tre Stole, Sofa og Sofaskammel, betrukket med broget, kanevasbroderet Betræk, som forekom saa hyppigt i Datidens Købstadhjem, men som det allerede nu er vanskeligt at erhverve gode Prøver af.

Blandt *andre Indbogenstande* kan nævnes tre Vægspjle, hvoraf det ene, der har hørt til en Konsol, er et særdeles smukt Arbejde i nyklassisk Smag, udført af Fyr og Bøg med spinkelt udskaarne Ornamenter og dekoreret med Guld og sart blaa Farve. Det er

indkøbt fra Slesvig By og opgives at stamme fra Gottorp Slot (Fig. 6). Det andet er et lidt ældre Lampetspejl af Nøddetræ med paalagte, forgyldte Gipsornamenter; bagpaa bærer det Altonafabrikkenes Lakstempel, som kendes bl. a. fra et andet Spejl i Museets Eje. Det tredje, fra c. 1775, har under blyndfattet Glas-

ramme Belægning af rød og grøn Metalfolie, hvori ses Ranker og Rosetter og i Topstykket en kronet Vase.

Auktionsdirektør Winsløw, der tidligere har foræret Museet en betydelig Samling af Lommeure, Urmagerværktøj og en righoldig Bogsamling vedrørende Urmageriets Historie og Teknik, har forøget sin Gave med en omfattende *Samling Stueure*; bl. a. kan nævnes et Bordur fra 18de Aarhundredes Begyndelse, af Træ og Messing med opadvendt Skive, et stateligt obeliskformet Taffelur i Louis XVI Stil af hvidt Marmor med Bronzebeslag, et andet Taffelur, hvis Skive danner Hjulet paa en i Træ udskaaen og forgyldt, romersk Vogn, et Monstransur af Messing og et hollandsk Vægur af den især fra Amager velkendte Type med blystøbte Ornamentvinger i Siderne.

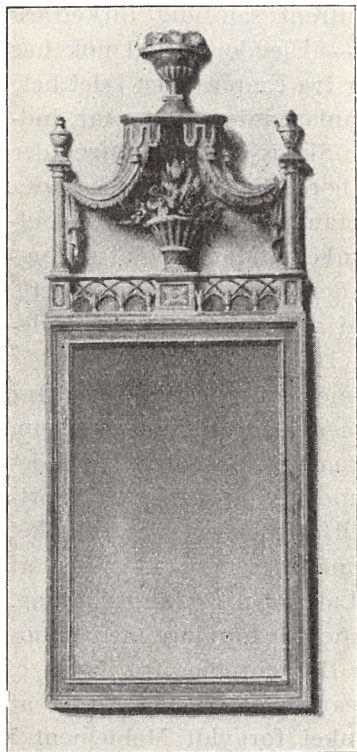

Fig 6. Spejl (fra Gottorp?).

Hermed fulgte ogsaa tre Solskiver af Tin og Kobber, den ældste fra 1732, og en Del andre Maaleinstrumenter, ligesom Direktør Winsløw skænkede Museet en Samling Redskaber, til Brug ved Instrument- og Urmagerarbejde i Museet. Ved Køb er desuden erhvervet et smukt Lygteur i Palisandertræs Kasse med forgyldte Bronzebeslag og Elfenbensbalustre, signeret Johan Siwertsen — Kiøbenhavn (Mester 1762), samt

et Standur i høj, sortlakeret Kasse, dekoreret med Kineserier; Værket er signeret P. Mathiesen, Copenhagen (1725—69) og har Klokkespil med Indstilling til seks Melodier, saavel Salmer som en Menuet. — Desuden er købt et Urhus til et Lommeur, udført i borgerlig Louis XVI Stil i malet Træskærerarbejde.

Mellem de forskellige *mindre Genstande* er et lille smedet Jærnskrin med tungede og svejfede Beslag samt paamalet, barok Blomstdekoration og en Fremstilling af den samaritanske Kvinde ved Brønden. Museumsinspektør Chr. Axel Jensen har skænket to Bakker, en stor oval Bordbakke af Mahogni samt en af de firsidede, bemalede Træbakker med skraat opstaaende Kant, som efter det bevarede Antal at dømme maa have været i udstrakt Brug i det 18de Aarhundrede, og som især tjente til at anbringe nystrøget Lin paa. Det modtagne Eksemplar er fra Tiden omkring 1740 og saaledes ældre end de sædvanligt forekommende, ligesom dets Dekoration af barokke Blomster med Acanthusløv er ret overlegent udført. — En elegant Slægtning af de fra Tiden omkring 1800 velkendte Flaskefodre og Etuier er et stort The-skrin i Urneform, udført i kinesisk Lakarbejde med Dekoration af Vinløv og Druer i Guldlak paa sort Grund samt rødlige Arabesker paa Guldbund. Skrinet, der har tilhørt Familien Schumacher, rummer fem Thedaaser af Tin med punslede Arabesker paa Laag og Oversider. — Til de udprægede *Nipsgestande* hører en Elfenbensfigur, forestillende en norsk Bonde fra Bygland i Setesdalen, udført i 1760erne af Nordmanden Jørgen Christensen Garnaas¹⁾, samt en kuriøs, af Fru Hannah West skænket Guld-fiskekumme fra Tiden omkring 1830, prydet med paamalede Klippelandskaber og Jagtscener og indrettet til at stille ovenpaa et Fuglebur, saaledes at Fuglene har kunnet flyve op i en indenfor Vandbeholderen anbragt Glasklokke. — *Skilderier*, malet paa Glas, er skænket af Fru Tvede og af Museumsinspektør Chr. Axel Jensen. Foruden enkelte Portrætmalerier, der navnlig er erhvervet af dragthistoriske Grunde, saaledes to Pendantmalerier fra 18de Aarhundredes senere Del, formentlig forestillende et øst-

¹⁾ Om de Garnaasske Elfenbensfigurer, som tjente som Modeller for Nordmandsdalens Statuer i Fredensborg Slotspark, se E. Lexow i Bergens Museums Aarbok 1915—16 samt K. Uldall i Arkiv og Museum. 2. R, B. 2, p. 31 ff. (1917).

slesvigsk Ægtepar, er som Gave fra Justitsraad Herbsts Bo tilkommet to ovale Miniaturmalerier (Pastor Eilschow og Søn) i forgyldte Sølvrammer med paalagte Forglemmigejer af Emaillé fra 18de Aarhundredes senere Del.

Den betydeligste Erhvervelse indenfor *Sølvgenstandene* er en i københavnsk Antikvitetshandel indkøbt Drikkekande med Navnebogstaverne C. I. S. R. — A. M. D. B. — 1718 og Stemplet $\frac{ML}{H}$,

Fig. 7. Drikkekande af Sølv.

der henviser til den fra andre fremragende Arbejder kendte Mogens Thommesen Løvenhertz, Mester i Horsens 1695¹⁾, hvis Haand genkendes i Kandens drevne Tulipaner og Acanthusløv. Hanken ender i et Satyrhoved, og i Laagets Drivning indgaar tre Fugle (Fig. 7). En vaseformet Sukkerbøsse med drevne Ornamenter i Louis XVI Stil bærer Københavns Mærke 1784, medens Mestermærket er utydeligt og muligvis kan

tilskrives Andreas Holm (Mester 1771). Empireprægede er to Saltkar og en Sennepskande af blaåt Glas i Sølvindfatning, de første udført af Lorenz Christophersen Linde (Mester i Kbhvn. 1786—1809), den sidste bærer Mesterstemplet *H*, betegnende Hans Holm (Mester i Kbhvn. 1806) eller C. C. Holm (Mester smst. 1802). To medfølgende, yngre Saltskeer prydes med Oehlenschlägers Hoved i Relief og skyldes J. P. W. Ortved (Mester i Kbhvn. 1832). En Theske med Københavns Mærke 1811 er udgaaet fra Pierre Stunders Værksted (Mester 1790). — Mellem Gaverne fra Enkefru H. Christiansens Bo var et Sølvhovedvandsæg fra Empiretiden og en Rococo Sukkertang.

¹⁾ Jfr. J. Olrik: Danske Sølvarbejder Nr. 221.

Til Museets Samlinger af andet *Bord- og Køkkentøj* er modtaget forskellige mindre Gaver, bl. a. en svær Morter af Pokkenholt fra Herregaarden Eskildstrup paa Sjælland, modtaget gennem Pastor A. Fibiger. Mellem Indkøbene er en Thedaase af Kobber med graverede barokke Blomster og Løvefigurer samt Aarstallet 1732, en Puneske af Træ, hvis Skaft bærer en grotesk Figur, nemlig en Kavalér i Modedragt fra 1780erne. Desuden to statelige Glaskrus med Sølvlaag, hvoraf det ene, der bærer sleben Régenceornamentik, hentes fra en Antikvitethandler i Augsburg, skønt Stemplerne i det buklede Sølvlaag viser, at dette er tilvirket i København 1722 af Chr. Lübecker (Mester 1712). Det andet Krus er af norsk Glas fra Tiden omkring 1770 og har en Bort af spidse Blade samt Rocococartouche med Navnebogstaverne H. S. St. — C. S. R., hvorunder læses:

Vi skienker Landsbye øll for Ven og fremmet Mand
Da Kiøbstæd brændevin ey altid haves Kand.

Laaget, som prydes med en Sølvmark fra Frederik den Fjerdes Tid, er udført 1771 af Matthias Winge (Mester i Vejle 1769), og Kruset maa saaledes utvivlsomt oprindeligt have hørt hjemme i Vejleegnen, skønt det ifølge Sælgerens Meddelelse skal være opkøbt i Aagerup i Sømme Herred. — Et Malmstrygejern med gennembrudt Rankeornament er skænket af Museumsinspektør Chr. Axel Jensen.

Som Tilfældet har været de foregaaende Aar, indtager de *danske Fajencer* en smuk Stilling indenfor Nyerhvervelserne, selvom kun en enkelt af de indkøbte Fajencer kan henregnes til Pragtstykker. Museet maa ved sin Indsamling i det hele lægge Hovedvægten paa de Genstande, som er typiske for ældre dansk Kultur, medens Hensynet til den kunstneriske Side maa skydes mere i Baggrunden.

Af Fajencefabrikerne i eller ved Hovedstaden er kun Fabriken i Kastrup repræsenteret, nemlig ved et lille Krus og et Terrinlaag, begge usignerede og dekorerede med brogede Blomster og fliget Løv, tilhørende den omtvistede Gruppe, som efter at enkelte sig-

nerede Stykker er fremkomne tilskrives Fortlings Værksted¹⁾. Fra samme Fabriks senere Periode stammer en firsidet, flødefarvet Blomsterkumme, signeret C_M^W . og prydet med Bukkehoveder og antikiserende Portrætmedailloner i Relief.

Af tvivlsom Herkomst er et stort blaadekoreret Bakkebordsblad (Bordbakke), som hører hjemme i en lille Gruppe af Fajencer, karakteristisk ved en Dekoration af brutalt virkende, blaa Blomstkviste, udført paa en egen tør og stiv Maner. Disse Fajencer kan, saaledes som en beslægtet Bakke i københavnsk Privateje, være signeret med sammenskrevet BL, men forekommer ogsaa usignerede som f. Eks. et Blækhus i Aalborg Museum. Fajencer af denne Gruppe tilskrives i Almindelighed St. Kongensgadefabrikken; det vil dog være forsigtigst foreløbig at holde dem under Observation.

Fra Fabrikerne i Hertugdømmerne er adskilligt erhvervet. Højest i kvalitativ Henseende staar en stor Biskopbolle af Slesvigfajence med manganviolet og grøn Dekoration: Landskaber med Bygninger, Ruiner og Staffage samt Druerklasser i højt Relief. Bollen er usigneret, idet Signaturen har siddet paa det nu manglende Underfad, som endnu fandtes, da Museet for nogle Aar siden lod Bollen fotografere i en Privatsamling i Tønder (Fig. 8). Et større Tilskud fra Ny Carlsbergfondet satte Museet i Stand til at købe denne værdifulde Fajence tillige med det nedenfor nævnte Bakkebordsblad fra Mors. — Slesvigfabrikkens Signatur findes paa en lille Thedaase, hvis manganviolette Dekoration af ostindisk paavirkede Blomster og Blade paakalder særlig Interesse paa Grund af sin Lighed med de blaadekorerede Fajencer, som fra Frohnes Tid har været henført til St. Kongensgadefabrikens Gjerløfske Periode. Rester af et Spisestel af Slesvigfajence er to Fade og tre tilsvarende Tallerkener med tunget Rand og den af Fabrikkens Malere hyppigt anvendte, manganfarvede Blomstdekoration. Denne forekommer ogsaa paa lav Laagbolle med en paa Randens Inderside fastsiddende Si. — En lille Laagpotte med Stjærthank, dekoreret med manganviolette Strøblomster, maa til-

¹⁾ J. Olrik: Kastrup eller Kellinghusen. (Fra Arkiv og Museum, 2. R. I, p. 375 fl.).

skrives Fabriken i Criseby. Fabriken i Kiel er repræsenteret ved en signeret Potpourrivase, med manganviolet Strøblomstdekoration, Rendsborgfabriken ved en lille, ligeledes signeret, flødefarvet Laagbolle med snoede Hanke og Laagknop af Form som en Artiskok. Fabriken i Stockelsdorff ved et af Købmand Nielsen, Kjelstrupskov ved Odense, skænket, rundt Fad med Fabrikens velkendte, blaa Blomstdekoration.

Fig. 8. Biskopsbolle af Slesvigfajence o. 1770.

Medens Museet maa siges at være velforsynet med de almindelige, usignerede Kellinghusenfade og -tallerkener med broget, barokpræget Blomstdekoration, saa indskrænker dets signerede Kellinghusenfajencer sig til et Faatal, ligesom det i det hele er sjældent at støde paa Signaturer fra et af de Værksteder, som drev Fajencevirksomhed her. Kendskabet til disse Mestres forskellige Frembringelser er derfor meget ufuldstændigt og har saa at sige kun omfattet enkelte signerede, men isoleret staaende Genstande, saaledes en særdeles smuk, med manganviolette Blomstkviste dekoreret Terrin i Folkemuseets Eje. Der kan dog nu

udpeges en lille Gruppe af jævnere Brugsgenstande fra Kellinghusen, karakteristisk ved smaa fantasiløst tegnede og meget sparsomt udstrøede, manganfarvede Blomster, der ofte antager en bærlignende Form. Hertil hører en indkøbt Tallerken med Signatur HK. — I øvrigt er af Kellinghusenfajencer kun erhvervet en lille Flødekande af Form som et Satyrhoved; i Modsætning til en lignende Kande i Museet er denne uglaseret.

Museet har i de senere Aar søgt at udvide Kendskabet til de

Fig. 9. Grødfad af Heshjergfajence o. 1815.

mindre Provsfabriker og deres Frembringelser¹⁾. Fra Eskild Becks Fabrik paa Øland (grundlagt 1814) er erhvervet en lille plumpt udført Kurveskaal, stafferet med brunt og gult. Som Resultat af en Række Eftersøgninger paa Fyn er det lykkedes at fremskaffe en Fajence fra den lille Heshjergfabrik, hvis Varer tidligere har været ukendte. Denne Fabrik etableredes 1814 ved Herregaarden Heshjerg ved Odense og lededes af en Mester Frantz Egger eller Eggers fra Tyrol, ligesom en Fabrikant Jürgen

¹⁾ K. Uldall: Smaant vedrørende danske Provsfajencer (Fra Arkiv og Museum, 2. R, B. 2 p. 42 ff.).

Sørensen senere var knyttet dertil; men det lykkedes kun at vedligeholde Driften faa Aar, og senest 1822 var Virksomheden standset. Den erhvervede Hesbjergfajence er et rundt, broget dekoreret Grødfad (Fig. 9), hvis store Bundblomst i Modsætning til Kellinghusentallerkenernes løst henkastede Blomster er placeret midt i Fadets Bund. Fadet er signeret ved et paamalet H. Den pinligt nøjagtige Anbringelse af Blomst eller Frugt i Bundens Centrum og andre Lighedspunkter findes paa et Par usigenerede Fade og Tallerkener i Folkemuseet, hvorfor det synes rimeligt at henføre disse til den fynske Fajencefabrik eller til Fabriken ved Antvorskov, hvor Frantz Egger arbejdede 1812—14.

Af særlig Interesse for Studiet af vore hjemlige Provincesfajencer er Undersøgelsen vedrørende den i 1774 grundlagte Fabrik ved Herregaarden Lund (nu Gammellund) paa Mors¹). Fabriken var anlagt af Gaardens Ejer, Kancelliraad Thomas Lund, som døde 1777 efter at have tilsat sin Formue, hvorefter Bedriften overtoges af H. Meulengracht og Saxo Aschanius. 1784 udtraadte den førstnævnte af Kompagniskabet, og Virksomheden synes at være standset i dette eller et af de nærmest paafølgende Aar. Anlæggelsen af en Fajencefabrik paa dette afsides liggende Sted forklares ved, at der paa Stedet forefandtes en brugbar Lerart, der dog maatte blandes med finere, fremmed Ler. Som Maler eller Mester virkede en ung Jyde, Peter Klein, samt en vis Sr. Kreipe, muligt den Fajencemester Johan Georg Kreipe, som i Aaret 1760 rejste fra den norske Herrebøfabrik til København for at besøge sin Familie. For øvrigt nævnes en Mand af Navnet Kreipe 1786 som Arbejder paa Rendsborgfabriken, hvor han fik Skudsmaalet Vindbeutel, ligesom der fra tyske Fajencefabriker kendes Malere af dette Navn.

Ved velvillig Imødekommenhed fra Gammellunds Ejer, Proprietær Møller Povlsen, og ved Førstelæreren i Øster Assels, Hr. J. Touborgs, Hjælp var det i Foraaret 1926 muligt at foretage en Udgravning af Fabriktomten, hvorved der dels blottedes Syldsten af Bygningerne, dels fremdroges en betydelig Samling Skaar. Disse, der for Størstedelen er spredte Fragmenter, saaledes at

¹) K. Uldall: Morsø-Fajence (Fra Arkiv og Museum. 2. R. B. 2, H. 2).

kun faa hele Genstande kunde genopbygges, stammer hovedsagelig fra første Brænding og er saaledes uglasserede, men giver i denne Form et Indtryk af Rigdom paa Former og af en overraskende Rutine i Varernes Udformning, som man ikke paa Forhaand vilde have tiltroet denne lidet livskraftige og hidtil ret upaaagtede Fabrik (Fig. 10). Fabrikens Former kan vise paafaldende Afhængighed af de Hofnagelske Arbejder, hvilket muligt

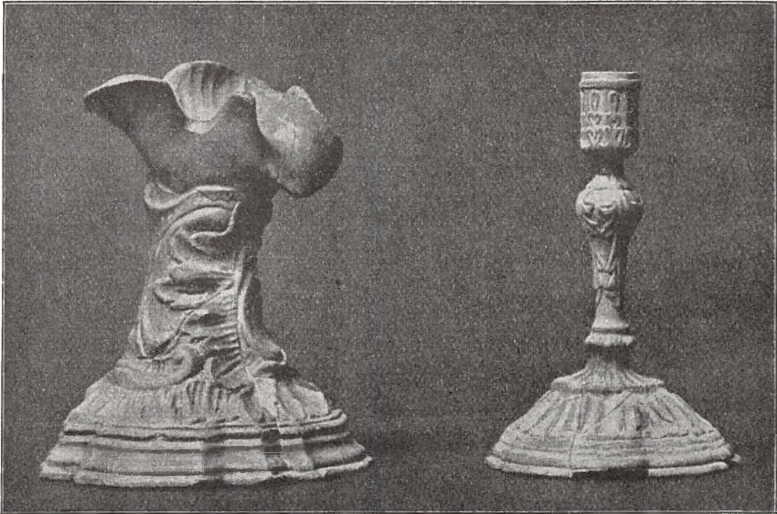

Fig. 10. Opsats og Lysestage af Morsøjajence, samlede af uglasserede Skaar fra Fabrikens Tomt.

skyldes den ovennævnte Mester Kreipe. Den sejge Vedhængen ved Rococoens Former er i og for sig paafaldende og vidner maaske om, at Værkstedet har arbejdet med ældre Former. — De opgravede Skaar viser Brudstykker af Terriner, Boller, Spølkummer, Øreskaale, Smørdaaser, Kurve, Fade og Tallerkener, dels glatte, dels tungede og med forskellig Randprofilering, Presentérfade, The- og Kaffekander, Giskander med Fade, Kopper, Opsatser, Bakkebordsblade, dekorative Urtepotter eller Blomsterkummer, Bord- og Vægfliser m. m. I betydeligt Antal forekommer Skaar af cylindriske Skaale af forskellige Størrelser, dels simple glatte, dels prydet med Stafbælter. Blandt Dekora-

tionsmotiver forekommer Blad- og Rocailierelieffer, »vredet Arbejde«, efterlignende Rococoens Sølvtojsformer, buklede Former, Musligerifling, Reliefhoveder paa Straaleglorie (Hanke), m. m.; kun undtagelsesvis ses nyklassiske Former som Kurvefletning og Kannelure.

De glasserede Skaar, som fremkom ved Udgravningen i forholdsvis ringe Antal, giver kun et ufuldstændigt Billede af Værkstedets malede Dekorationer. Man har benyttet saavel Tin- som Blyglassur, og Tinglassuren viser ofte en uheldig Tilbøjelighed til at udviske Relieffernes fine Former. Den blaa Farve har været særlig yndet, ligesom Manganviolet forekommer hyppigt, medens grønt kun er fundet paa en enkelt Tallerken. Oftest er kun benyttet een Farve. Motiverne er saa at sige alle botaniske; især forekommer Blomstkviste, beslægtet med de af Stockelsdorff-fabriken anvendte, samt en jordbærlignende Blomst, som til Tider kan antage en særpræget, knudret Form. En enkelt Kop har haft blaa Strøblomster paa lysblaa Bund, et Skaar af en anden viser, at man har søgt at efterligne kinesiske Koppers kaffebrunne Inderside. Flere uglasserede Skaar er dekoreret med Strøblomster, udført i Brunjærnsten, og af et enkelt glasseret ses, at de har skullet modtage Blyglassur, for i Lighed med den engelske crèmefarvede Fajence at vise mørke Tegninger paa Lerets lysgule Bund. Fabriken har ogsaa tilvirket grovere Varer, saaledes Genstande af Rødler, utvivlsomt bestemt til Sortglassering, saafremt der ikke foreligger Forsøg paa Efterligning af engelsk Stentøj. Overhovedet giver de fremgravne Skaar et Indtryk af, at man paa Fabriken stadig har eksperimenteret med nye Metoder. Adskillige smaa, mærkede Glassur- og Farveprøver er ogsaa fundne sammen med Pironi, Kapsler og andre til Fabrikationen hørende Indretninger. Ogsaa Kridtpiber har været brændt paa Værkstedet.

Museet havde hidtil ikke ejet nogen Fajence af Morsøfabrikens Tilvirkning, og Kendskabet til disse yderst sjældent forekommende Fajencer var stærkt begrænset. I Øster Assels Sogn, hvor Fabriken havde ligget, lykkedes det at opspore den som Figur 11 afbildede Kande, som indkøbtes til Museet. Kanden har mistet

sin Hank, men kan med sin elegante Form og sine blaarandede Reliefornamenter tjene som $\frac{L}{AM}$ et smukt Eksempel paa Fabrikens Varer. Signaturen: $\frac{AM}{K}$ (sammenskrevet) henviser til den Aschanius-Meulengrachtske Periode (1778—84); K. betegner Mesteren Kreipe, næppe P. Klein. I Skaarsamlingen forekommer denne Signatur flere Gange, hvorimod Signaturer fra Thomas Lunds Tid (1774—77) savnes dør. Denne findes sandsynligvis i Signaturen: *Klein Lund*, der ses paa et i københavnsk Antikvitethandel købt, blaadekoreret Bakkebordsblad (Fig. 12), hvis

Fig. 11. Blaadekoreret Kande af Morsøjajence.

noget ubehjælpsomt tegnede Dekorationer, musicerende Engle, Rocailleværk og Trægrupper, i øvrigt kun kendes fra en Terrin i en norsk Privatsamling. Til Morsøjajencerne fra Fabrikens ældre Periode hører muligt ogsaa et cylindrisk Vaagekonehus (Fyrfad til Lampe) med flygtigt henkastet manganfarvet Blomsterdekoration og Signaturen: $\frac{L}{ML}$ (sammenskrevet). En rund blaadekoreret Lyseplade med lav Pibe, stammende fra Herregaarden Katholm i Jylland, med en noget utydeligt malet Signatur, maa tilskrives Mors- eller Herrebøfabriken.

Til de gaadefulde Fajencer, hvis Proveniens foreløbig ikke kan bestemmes, skønt de bærer et vist hjemligt Præg, hører en Kaffe-kande med gule og sortbrune Bælter samt blaa Kviste og Klokkeblomster; Signaturen kan tydes som E, L eller C. — Til samme Kategori kan regnes enkelte af de erhvervede Fajencefliser.

Bortset fra en Tallerken af Marieberg Fajence, dekoreret med sortbrune Kineserier i Kobberstikmaner og ifølge Signaturen udført 1771, og en sydeuropæisk Ildkike fra Rococotiden, er de *udenlandske Fajencer* alle engelske, saaledes et som Kurvefletværk udført, ovalt Fad af Wedgwood Fajence, stafferet med rødt og sort, en Del crèmefarvede Tallerkener, bl. a. af Leeds Fabrikat, en Kaffe-kande med trykt Portræt af »Friederich 6, König von

Dannemark«, en særdeles smuk Urtepotte af flødefarvet Fajence med Reliefguirlande og grøn, mønstret Bort samt en Spølkum med brunt Bælte, hvori som Silhouetter rejser sig en Række sorte Træer. Den sidste er skænket af Gaardejer N. Lundby, Seglflod ved Aalborg, og skulde ifølge en utvivlsomt fejlagtig Tradition være tilvirket paa Gudumlund Fajencefabrik.

Fig. 12. Blaadekoreret Bakkebordsblad af Morsøfajence.

Indenfor *Porcelænets* Omraade er Erhvervelserne mindre, men ogsaa her er det danske Arbejde fremherskende. Ældst blandt Genstandene fra den kongelige Porcelænsfabrik er en af Fru Jean Gauguin skænket Underkop, bemalet med rødviolette Blomster indenfor Rococosving. Fra 18. Aarhundredes Slutning er to Kaffe- eller Chokoladekander med broget Blomstdekoration, den ene med svejfede Knæk, roseformet Laagknop og Randbort af spinkle Guldguirlander og Festons. En fra Herregaarden Egeskov stammende Crémekop, tresidet med afrundede Hjørner, bærer blaa Rosedekoration og er fra Aarene omkring 1800. Den senere Empiretids Præg bærer et The- og Kaffestel (to Kander, Sukkerskaal, Skyllskaal, 12 Par Kopper i to Størrelser), hvis Dele er udført i antikiserende Vaseform og bærer broget Rosedekoration.

Ved Mærket findes Malersignaturen: K. Fra samme Tid er et Par cylindriske Kopper med brogede Frugter og Guldornamenter. Violet Blomsterdekoration har et Par halvkugleformede Kopper. Musselmønstreret repræsenteres ved en Kaffekande fra c. 1850 og en ældre Thedaase.

Fra Pastorinde Kaae, Charlottenlund, har Museet som Gave modtaget et Par Kopper, ligeledes af Københavns Porcelæn, med et af Maleren Frederik Zweidorff udført Portræt af Madvig (c. 1840), samt to Par Empirekopper og en overdekoreret Vase i Nyrococo af *udenlandsk Porcelæn*. — Af ostindisk Porcelæn er et rundt Fad med blaa Arabeskhort i Régencestil omkring et Vaabenskjold, en Thedaase fra 18. Aarhundredes Slutning med brogede Festons og Landskabsmedailloner samt en stor Tappekande af konisk Form med Aftapningshane af Sølv. Denne ret ejendommelige Kande, hvis Dekoration af svejfede Felter med naturalistiske Vækster og Kaniner er udført i svagt lyserødt, blaat og Guld samt med sparsom Anvendelse af kraftigere rødt, skal ifølge Sælgerens Opgivelse have hørt hjemme i Landsbyen Tømmerup paa Amager.

Lertøjet omtales nedenfor under Landbokulturen, dog skal her nævnes enkelte Lersager, hvis Hjemsted ikke er oplyst, nemlig af dansk Pottemagerarbejde en gulglasseret, tøndeformet Ølpotte med indvendig Si, barokke Blomsterornamenter og Aars-tallet 1723 (skænket af Billedhugger H. C. Lamberg-Petersens Dødsbo ved Overretssagfører Jorch), samt en lille Brændevinstønde, hvis gule Sider bærer indridsede og begittede grønne og brune Barokblomster og Fugle, hvorimellem læses: NIS — 1724. — Af lustreret engelsk Lergods er forskelligt erhvervet, bl. a. som Gave fra Snedkermester Lars Møller, København.

Vognsamlingen. Gaardejer Erik Olsen, Herstedvester, har skænket en Kane, som opgives at have tilhørt Frederik den Syvende eller Grevinde Danner. Kanen har et usædvanlig bredt Tomands-sæde og er bemalet med Guldstjerner paa blaa Grund; fortil findes Metaltraadsnet, bagtil Trinbræt til Kusken. En udskaaret og

lakeret Karosse med Fjedre, fra Tiden omkring 1825, er indgaaet som Gave fra Pastor Isager, Skjelby ved Næstved. En Lundstikkevogn, som har hørt hjemme i den til Frilandsafdelingen erhvervede Gaaard fra Gevninge Mark, er skænket af Lensgreve Scheel-Plessen, Lindholm, en Vogn til Stentransport af Hr. Fløystrup ved Museumsinspektør Johannes Olsen, Svendborg. — Købt er en Velocipede af hjemligt Arbejde og en Barnebicycle, begge med jærneslagne Træfælge og Pedaler paa Forhjulet; de skal i sin Tid have gjort Tjeneste ved Undervisning i Cyclekørsel paa Rosenborg Exerцерplads.

Til Samlingen vedrørende *Belysning og Ildfrembringelse* er foruden det under Fajence og Landbokulturen nævnte, modtaget forskellige Gaver, saaledes fra Oberst Dahl en Moderatørlampe af Jærnblik, som har tilhørt Giverens Fader, Prof. F. C. B. Dahl, fra Museumsinspektør Chr. Axel Jensen en Tranlampe af Jærn og en Lysesaksbakke fra c. 1700 samt en lille, med punslede Ornamenter prydet Messinglyseplade, stemplet Kbh. — I P — 1748, fra Frk. I. Wittrock, København, en Lysesaks med Pletbakke og en Absconsel i Chenillesyning, samt fra Auktionsdirektør Winsløw et Fyrstaal med perlebroderet Pung til Tønder og Flint. To søjledannede Lysestager af Træ i Empireform er indkøbt.

Forskellige *Smaaenstande til personligt Brug* indkommer som oftest ved Gaver. To Knækparasoller er skænket af Fru Hedevig Olrik og Frk. Ida Wittrock, et Rejseskrivetøj fra c. 1830—40 af Kancelliraad Paulsen, Frederiksberg, en Syskrue af Kontorchef Pontoppidan, København, en Pibekradser af Sølv, udsat som Præmie 1817, af afd. Læge J. Johnsson, et Kamfoder af Læder med punslede Ornamenter og Aarstallet 1745 af Kaptejn Hermansen. Fra Museumsinspektør Chr. Axel Jensen er modtaget en Merskumspibe med Sølvbeslag (Stempel: O. H., betegnende Joh. Heinr. Otto, Mester i København 1825), samt et Syskrin af Træ fra Tiden omkring 1750, beklædt med hvidt Papir med paaklæbede, barokprægede Blomster, Vaser m. m. af Tøj, Guldpapir og Straa. Blandt indkøbte Genstande, som falder under denne Ru-

brik, er en Tegnebog af Læder med guldpresede Ornamenter; ifølge sin Indskrift har den tilhørt Janus Rasmi 1773. Desuden en fra Slutningen af 17. Aarhundrede stammende Taske af rødt Silketøj med Guld- og Sølvbroderi, et lille, malet Skriveskrin af Egetræ fra 1801 samt en Samling Stambogsblade. — Købt er ogsaa et bredt Hundehalsbaand fra 18. Aarhundrede, af Kobber, Jern og Messing med Paaskriften: AV — P I G.

Til Samlingen af Gestande vedrørende *Spil og Leg* er forskellige Gaver modtagne: fra Fru Olavia Hansen (Jettonsæske med Broderi i petits points, udført 1827), Frk. Ellen Lehmann (Skrabnæsespil), Auktionsdirektør Winsløw (Tarokkort, mærket TEM à Stockelsdorff), Frk. Aase Meier, Holte, og Konservator P. Linde. En Samling Dukkemøbler fra Dansk Vestindien fra 1840erne er foræret af Fru Ingeborg Tillisch og Frk. M. Paludan-Müller. Et Pukbræt samt et dobbelt Spillebræt af Eg, indrettet til Dam, Mølle og Tricrac, og med svagt gotiserende Laaseblik er mellem Indkøbene.

Til den lille Gruppe af Genstande, knyttet til *Myndigheder og Kommuner*, er føjet en Del fra Ingeniørdirektionens 2. Bygningsdistrikt afgivne Redskaber og Modeller samt et Postskilt af Malm: Feldtpost Roskilde Amt, skænket af Husejer Vald. Pedersen, Nebel. Uldhandler M. Bojsen-Madsen, Svendborg, har indsendt et i en Mose mellem Nørre Bork og Hemmet ved Sydsiden af Ringkøbing Fjord opgravet cirkelrundt Malmskilt, som ejendommeligt nok viste sig at være et gammelt Brandskilt fra Amsterdam, forsynet med denne Bys Vaaben og Nummeret 24.

Samlingen af *Kirkeinventar* og Genstande, knyttet til Gudstjenesten, har i det forløbne Tidsrum ikke haft nogen Tilvækst, med mindre man hertil vil regne et hvidt, broderet Stykke af ukendt Bestemmelse (Løjert?), af aflang Form med Indsnævring ved Midten, forsynet med Piquésyning med Indlæg af Snore, dannende symmetriske Planteornamenter samt i to Kors Indskriften: CHRISTI DØD MIT LIF — CHRISTI KORS MIN

ÆRE. Ornamentiken viser hen til 18. Aarhundredes første Halvdel.

Samlingen af *borgerlige Dragter og andre Tekstiler* er blevet forøget med en stor slagformet, skotsktærnet Damekaabe, skænket af Politiassistent Tvermoes, samt en Senempirekjole af rødbrunt Silketøj og en af broderet hvidt Moll, som tillige med en Brudedragt fra 1877, en Samling broderede Tasker m. m. og en Samling Folketekstiler er skænkede af Museumsinspektør, Magister Chr. A. Jensen. Enkegrevinde Friis, Juellinge, har skænket en Friserkaabe. Postmester Klitgaard, Brønderslev, 3 Dameliv fra Slutningen af 18. Aarhundrede. Et lille slagformet, piquébroderet Overstykke fra 1780erne er erhvervet ved Køb. En Samling broderede Kraver, Tørklæder og andre mindre Klædningsstykker er tillige med nogle Veste m. m. skænkede af Sølvsmed Frk. Elisa Thomsen, København. En anden Samling af lignende broderede, mindre Klædningsstykker og nogle Læreklude er skænkede af og ved Lærerinde Frk. K. Aschlund, Kolding. Fru Læge Lund, Ø. Jølby, Mors, har ligeledes skænket broderede Kraver, Manchetter m. m. Samlinger af Læreklude og enkelte Stykker er skænket af Frk. Ida Olsen, Chr. Winthersvej 25, Fru Harrekilde, Abel Kathrines Stiftelse (efter Frk. Brønlund), Kontorchef Pontoppidan, Kommunelærerinde Frk. Blom, Frederiksberg, sidstnævnte har tillige givet forskellige Sko, et Stykke Sprang m. m. Enkefru Saugmann har skænket et broderet Pudevaar og en broderet Dug m. m. fra Slutningen af det 18. Aarhundrede, Grosserer Brøndum har skænket et broderet Tyllstørklæde. Et Kommodetæppe m. m. er skænket af Boet efter Læge Christiansens Enke. Et interessant Brudstykke af en Dug fra 1500 Tallet er skænket af Fru Caroline Sørensen, Torpet, Gjøl, medens Inkassator A. Chr. Larsen har skænket en rød og hvid Silkedug med Billede af Charlottenlund og Tilegnelse til Kronprins Frederik, vævet 1888. — Ved Køb er erhvervet et Hvidsøms Pudevaars Mellemværk fra c. 1700 samt Kniplingspudevaar fra Begyndelsen af det 18. Aarhundrede.

Samlingen *vedrørende Bylagene* omfatter kun et beskedent Antal Genstande og udvides kun med Aars Mellemrum, hvorfor

man har Grund til at glæde sig over tre Nyerhvervelser indenfor dette Omraade. Fra Virket paa Falster, en af de faa Landsbyer, hvor Oldermansembedet endnu er bibeholdt, og hvor Byhornet endnu kalder Byens Gaardejere til Stævne, har Museet som Gave fra Gaardejer Jens Hansen modtaget en Oldermansstok, inddelt i Rubrikker med de enkelte Gaardes Numre; i fire af Rubrikkerne er der skuret Bøder. Et Byhorn fra Lille Linde paa Sjælland er skænket af Gaardejer Jens Jensen, smst. De forskellige Oldermænd har indskaaret deres Navnebogstaver og Embedsaar i Hornets Sider; det ældste læselige Aarstal er 1786. Ved Køb fra en Privatsamling er erhvervet en Bytrompet af Køber fra Landsbyen Skovballe paa Taasinge. — Tvivlsomt er det, om et indkøbt Horn af udenlandsk Okse, med Profiler og indridsede Ornamentter fra c. 1700, har gjort Tjeneste som Byhorn, da det kun er oplyst, at Hornet for et Par Aar siden er solgt ved en Auktion paa den fynske Herregaard Dallund.

Tilvækst af *Genstande, knyttet til Overtro og Folkeskikke*, maa ogsaa betegnes som usædvanlig. I en Antikvitethandel i København er fundet en lille, malet Fane af Bøgetræ, udsavet i gennembrudt Arbejde, hvori læses A B, formentlig et forkortet Landsbynavn (B = Bylag?). Fanen, der er anbragt paa en kort Stang og skal stamme fra Falster, har utvivlsomt været benyttet ved Sommer-i-By-Ridning el. lign. I Landsbyen Frejlev i Østlolland bevarer endnu en beslægtet Processionsstandart, »Midsommerspiret«. Et andet Minde om de lolland-falsterske Midsommerskikke er en af Frk. Maren Andersdatter, Thoreby, udført og skænket Model af »Midsommerkronen«, efterlignende de af Grønt og Blomster flettede, kroneformede Midsommerkranser, som Giverinden, Traditionen tro, aarlig har flettet gennem to Menneskealdre, og som St. Hans Aften ophænges i Midsommertræet i Thoreby (jfr. p. 192). — Husmand Peder Chr. Olsen, Hesterodde, Mors, har skænket tvejede Pilekviste (Ønskekviste), benyttet til at vise Vand med¹). — Et sirligt udklipet og malet Bindebrev med Aarstal 1803, fra Aanum ved Skjern, er indkøbt i København.

¹) Et Fotografi af Giverens Demonstration af Brugen af Ønskekvisten er gengivet i *Fra Nationalmuseets Arbejdsmark 1928* p. 80.

Landbosamlingen har ved Indkøb og Gaver modtaget adskillige Forøgelser, der tjener til Belysning af vor gamle Bondekultur, og som dels har Plads i Hovedmuseets topografisk opstillede Landboafdeling, dels skal anbringes i Frilandsafdelingens kommende Bygninger. Det vil saaledes forstaaes, at de neden for nævnte Genstande fra Egnen omkring Gevninge er bestemt for den endnu uopførte Gevningegaard, medens en stor Del af det fynske Indbo og Husgeraad er erhvervet med Henblik paa Lundagergaarden og Huset fra Aarup, og paa samme Maade er der Hensyn at tage til de andre, paa Frilandsmuseets Udvidelsesplan ansatte Bygninger. I samme Grad som Frilandsafdelingen vokser, vil dens Gaarde og Huse beslaglægge Størsteparten af Hovedmuseets Indbo fra de paagældende Egne, da det vilde være ligesaa urimeligt som uoverkommeligt at forsyne saavel Hoved- som Frilandsmuseet med Genstande, der repræsenterede den samme egnsbestemte Kulturkreds. Folkemuseet og dets Frilandsafdeling supplerer saaledes hinanden, idet de egenartede Hjemstavnskulturer, der — som f. Eks. Kulturen paa Amager, Heden, Samsø og Falster — ikke afsætter synderligt Særpræg paa selve Bygningerne, vil forblive uden Bygningsrepræsentation i Frilandsafdelingen; de vil derimod blive repræsenteret i Folkemuseet ved Løsøre, eventuelt ogsaa ved Stueinteriører, saafremt Stueindretningen bærer et for Egnen særegent Præg. Visse Egenes Boligkultur — f. Eks. Fanø, Læsø, Salling og Færøerne — maa derfor fortrinsvis søges i Frilandsafdelingen, medens andre Landsdele alene repræsenteres i Folkemuseet. En Særstilling indtager de Genstande, der som f. Eks. Folkedragter, Tekstiler, Smykker, m. m. skal opbevares under Glas eller af andre Konserveringshensyn ikke taaler Opbevaring i Frilandsmuseets Bygninger. Saa-danne Sager maa til enhver Tid opbevares i Folkemuseet, og det samme gælder andre Genstande, som af en eller anden Grund ikke hører hjemme i Frilandsafdelingens Bygninger.

Museet har fra ældre Tid ejet flere Stuepaneler fra Amager, og naar disse engang skal opstilles i den kommende Museumsbygning, er der god Brug for Indbogenstande til disse Stueinteriører. Fra Taarnby, hvorfra netop et af Panelerne er hentet, er

erhvervet en rødmalet Egetræskiste med malet Aarstal 1802 samt sorte og hvide Blomster og Lavrbærkranse. Et andet af Panelerne har haft hjemme i Tømmerup, og herfra er kommet et

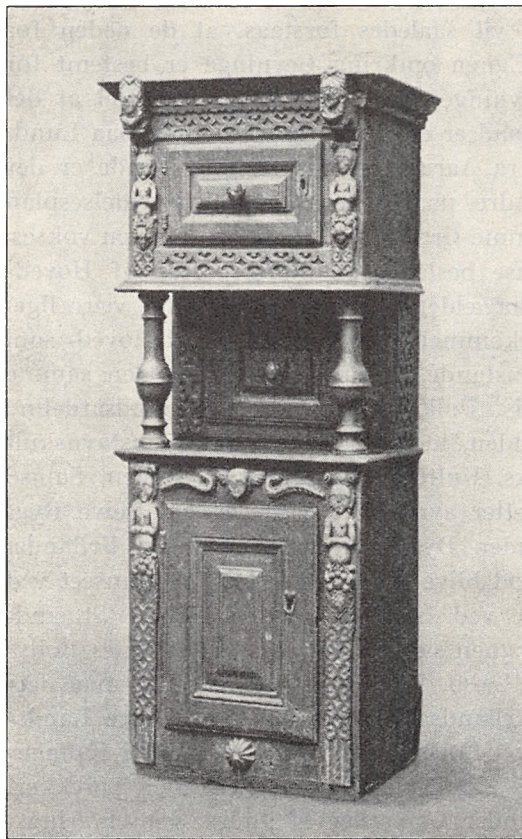

Fig. 13. Malet Stolpeskab af Eg. Fra Skævinge, Nordsjælland.

brogetmalet Mangletræ med Hestehaandtag, udskaarne Pottplanter, Cirkler og Hjærter samt Dobbeltmonogrammet: I H D 1828. Fra Tømmerup er ogsaa et olivengrønt Syskrin af Fyr med skraat Laag og Rosemaling samt et af de velkendte Lykønskingsvers i Ramme, prydet med presset Guldpapir. Fra St. Magleby og Dragør ejes andre Stuer. Til den første er købt to Træesker med Karvesnitornamenter, den ene bestemt til at indeholde Fyrtøj og mærket I O S W — 1820, den anden med Skydelaag og Aarstallet 1827. Fra Dragør er en rød- og grønmalet Slagbænk af

Sofaform fra 1830erne samt en oval Egetræsbakke med svejftet Kant, Stjerneindlægning og Indskrift I I S — A C D — Anno 1775.

Blandt Erhvervelserne fra Nordsjælland, hvorfra Museet ejer en smuk Øverstestue, Grimstrupstuen, maa særlig fremhæves et brogetmalet Stolpeskab af Eg fra Skævinge (Fig. 13) med

groft udskaarne Figurer i højt Relief — Kerub, Slanger og Hermer — samt Arabeskmotiv i Fladsnit. Skabet, som stammer fra 17. Aarhundredes senere Del, men nu bærer Indskrift H O S — 1852, hører til de bedre Møbler fra Datidens Bondehjem. Beskednere er et brunmalet Stolpeskab fra Gurre med Skydedør og svejft Frontespice og Stolper. Et Foldebord af Fyr med oval,

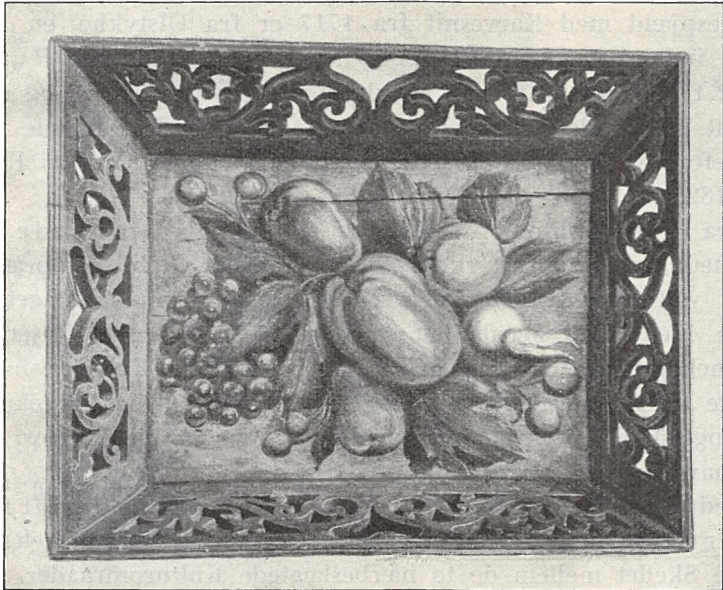

Fig. 14. Malet Træbakke fra Stenlille.

svejft Plade og profildrejet Søjle paa tre svejfede Ben er kommet fra Hillerødeggen, et firsidet Bord med Fodplade fra Selsø, et lille rundt Bord, saakaldet Stumtjener, fra Vinderød, og en Armstol (Vingestol) af Bøg med blaa og rød Staffering og drejede Spoler mellem Rygstolperne fra St. Havelse. Ved Indkøbet af en Del jævne Møbler i Senempirens Smag — Himmelseng, Slagbænk, Borde, Birketræssofa med Stole — fra et Dødsbo i Hornbæk har man tænkt at kunne give et Indblik i et nordsjællandsk Fiskerhjem, naar Pladsforholdene engang tillader det. — En af de Side 199 omtalte, firsidede Træbakker, et usædvanligt smukt

Eksemplar fra Tiden omkring 1700 med oliemalet, barokt Frugtmotiv og Siderne gennembrudt med Hjærter og symmetriske Slyng stammer fra Stenlille (Fig. 14), hvorfra ogsaa er hentet et lille Bøgetræsskrin med Karvesnitornamenter og Indskrift MID 1801 samt nogle Hornskeer og et Manglebræt med dobbelt Hestehaandtag og Fladsnitdekorationer, hvori ses en Mand med en Hest og Aarstallet 1826. Et Sædeløb af Halmsimer og et Vævespjæld med Karvesnit fra 1717 er fra Ølstykke, en Stok med indskaarne Baandslyng og Ansigter og Indskrift P C S — 1712 fra Bringe. Af det i Nordsjælland tilvirkede, sort og sortbrunt glasserede Lertøj er erhvervet en buget Kaffekande med fugleformet Topknop, Rosetter og Ranker samt C. M. H. i Relief (c. 1825).

Fra de saakaldte Københavnsbønders Omraade, der dannede en egen Kulturkreds, som i Museet vil blive repræsenteret ved Øverstestuen fra Avedøre, er en grønmalet Egetræskiste med røde Jernbeslag, malede Blomsterkoste, Roser og Navnebogstaver: 18 — M. G. K. D. — 45 samt en Fyrretræsbænk, begge fra Skovlunde. En Thepotte, Sukkerskaal og Flødekande af engelsk Kobberluster er skænket af Fru Sophie Ratzow, København, og har hørt hjemme i Bagsværd.

Ved St. Vejleaa grænsede Københavnsbønderne og Hedeboerne til hinanden, og paa flere Punkter er det vanskeligt at sætte Skellet mellem de to nærbeslægtede Kulturomraader. Det kan saaledes ikke med Sikkerhed afgøres, om den som Fig. 15 afbildede Foldbænk stammer fra Heden eller fra en tilgrænsende Egn. Bænken, der er en af de mange fra Museumsinspektør Chr. Axel Jensen modtagne Gaver, som har udgjort en Del af Giverens Faders, Grosserer C. A. Jensens Privatsamling, maa paa Grund af sin Indskrift betegnes som et usædvanlig smukt Eksemplar. Paa de to ved profildrejede Sprosser forbundne Rygbrætter læses i Versaler paa forsænket Bund:

NAAR DU HAVER VANDRET OG KOMMER TIL MIG OG VIL
 SETTE DIG SAA TENK PAA DIN IESUS SOM HAVER VANDRET
 DI TREVVEDE MILLE FØRREN SOLLEN DEN GANGER TIL VILE.
 PMSVKTC D ANNO 1787.

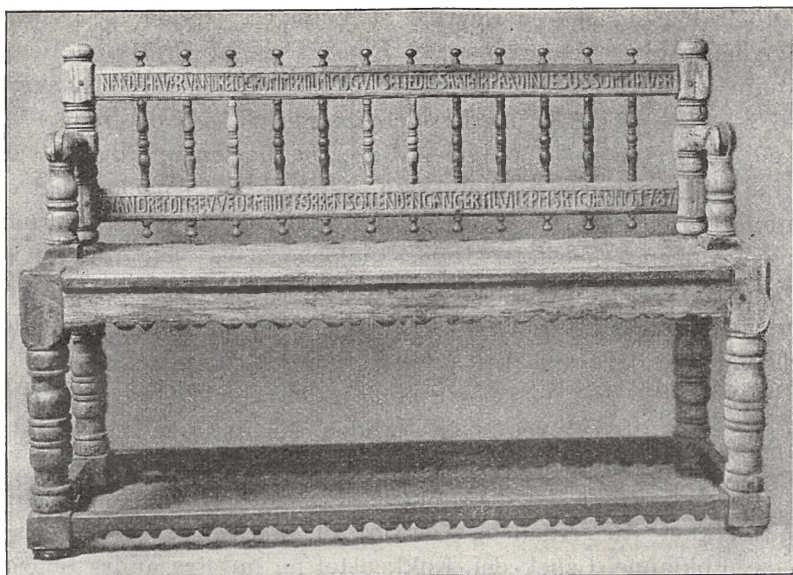

Fig. 15. Foldbænk med Indskrift. 1787. Fra Egnen mellem København og Roskilde.

Affatteren af den ejendommelige Indskrift har øjensynlig misforstået Legendevisen om Jesu Fødsel og Barnemordet i Bethlehem, hvori det hedder:

Vel 14 Tusinde Børn saa smaa
 Deres Blod lod hand udgyde,
 Men Iesus var 30 Miile derfra,
 For Solen den gik til Hvile¹).

Fra Roskildeegnen stammer utvivlsomt ogsaa en af samme skænket, oval Træballe til Garn; den er udsavet i Zikzakmønster, Hjerter og Cirkler, bærer grønne og røde Farver og Aarstallet 1818. En Bøgetræstol med Tremmeryg i nyklassisk, engelsk paa- virket Smag er kommen fra Tjæreby ved Roskilde, men maa snarest have hørt hjemme i et beskedent Købstadhjem, medens en Armstol med halmflettet Sæde, smaa Rygbalustre og Indskriften IHS — 1863 — MHD malet over de ældre Navnebogstaver IHS

¹) Erik Pontoppidans Fejekost — — —. 1736. Oversat af J. Olrik. (Kbh. 1923) p. 47.

— 1852, har staaet i en Gaard i St. Ladager. Herfra er ogsaa et Mangletræ med Karvesnit og et Endestykke af en Himmelseng, grønmalet med brogede Blomstervaser og Roser samt Indskrift S R S — 1848 — M S D. En firsidet Egetræsbakke fra Aarene 1725 — 50, dekoreret med Tulipaner, Roser og Basunengle og med de skraa Sider udsavet i Slyng skal stamme fra Sengeløse og vil kunne faa Plads i Museets Hedeboetue, naar denne engang kan opstilles igen. Gaardejer Dige, Snoldelevgaard, har foræret to Vognhaver og et Landeværnsspyd fra 1807. Fra Dalby, paa Grænsen mellem Hedeboer og Skovboer, er ifølge Sælgerens Meddelelse en lille Barnestol med drejede Forben og en Tækkerage.

Af det til Gevningegaardens fremtidige Udstyrelse anskaffede Inventar er, foruden den forannævnte Arbejdsvogn, to Armstole hentet fra Gaarden selv, ligesom Datteren af Gaardens sidste Fæster, Frk. Marie Hansen, har skænket forskellige Stykker Husgeraad og Værktøj, bl. a. Hegler, Karter, Lysestage, Loklappe, Gruekedel, Køkkenstol m. m. Fra andre Gaarde i Gevninge er flere Stole, hvoraf to har Karvesnitornamenter, et Spejl i barok Fyrretræsramme, en trekantet, rød- og grønmalet Pyramide (Hængehylde) og et Mangletræ. Gaardejer Karl Peter Jensen i Gevninge har skænket Hørbryde, Garnvinde og en Halvtønde, mærket 1783, m. m., Træskomand Christiansen, smst., en Jærnlaas. Andre Genstande stammer fra Gevninges Nabolag, saaledes et Langbord med udsavede Fødder, en Trannikebænk og en Lang- eller Vinduesbænk, alt tilbudt som Gave fra Gaardejer J. C. Pedersen, Bomgaarden, Torkildstrup. En Fyrretræskiste med brogede Vaser og Blomsterkranse, omsluttende Navnebogstaverne A H D — 1846, og en ballusterformet Malmlysestage med indprikket A O D 1806, men efter Formen fra Tiden v. 1730—40, er kommen fra Lejre, en Himmelseng med Gipspalmetter fra Svogerslev og en grønmalet Træbakke med rød- og sortmalet Blomsterkrans fra Ovsted. Fra Glim er en grønmalet Egetræskiste med broget Dekoration af Blomster i Vase og Kranse, hvori læses N O S 1845, et dobbelt Klædeskab med flankerende Søjler og Gipsornamenter i Relief, hvilke Møbler passende vil kunne gøre Tjeneste i Storstuen, desuden et Drikkekrus af Egestaver, som skal have Plads

paa Opholdsstuens Langbord, samt en Brændevinsdunk. Fra Gøderup er hentet to andre Kister til Storstuen, ligeledes med broget Blomstdekoration, men fra Aarene 1790 og 1842.

Skovboegnen Syd for Køgeaa er repræsenteret ved en Syskrue og et grønmalet Syskrin med skraat Laag, stafferet med barokke Blomsterkviste i rødt, brunt og hvidt og med Ejerindens Forbogstaver BHD—1824, begge fra Lellinge, samt ved en Skorstenshammer med Aarstal 1647 fra Vraaby og endelig ved en lille Samling fra Lille Linde, bestaaende dels af indkøbte Genstande, nemlig en Skorstenshammer fra 1687, et grøn- og rødmalet Fyrretræsskab fra 1807, en Hylde med lignende Oliemaling og Aarstallene 1784 og 1804, dels af Gaver fra Gaardejer A. P. Pedersen, smst., i Form af mindre Husgeraad og Redskaber, i alt godt 40 Genstande.

Fra Fakse Herred er kommen en Hørbryde og en Svenskharve, som i Frilandsmuseet vil kunne beholde deres Plads i det i Olstrup indkøbte Køllehus, og som er skænket af dettes tidligere Ejer, Gaardejer Hans Olsen, fra Strøby i Stevns Herred et Smørtrug, en af de tidligere omtalte, malede Bakker og en ejendommelig vidieflettet Barneseng, som opgives at have været brugt, naar Smaabørn under Høsten maatte tages med ud i Marken; den har Bæreaabning i Kortsiderne og er meget lav, saaledes at den til daglig kunde puttes af Vejen under en Seng.

Erhvervelserne fra den øvrige Del af Sjælland er kun faa. Vestsjællandsk er en Skorstenshammer, tilbudt fra Landsbyen Nebble i Skelskøregnen og bærende Indskriften:

Herren bevar livs oc ild Rvdolf Fb 1704.

Fra samme Egn er et Mangletræ med Karvesnitornamenter og dobbelthovedet Hestehaandtag, dateret 1794. — Fra Næstvedegnen stammer ifølge Sælgerens Opgivelse en gennem københavnsk Antikvitetshandel indkøbt Egetræskiste fra 1817 med tungede og buklede Jærneslag og kuriøs, brogetmalet Dekoration, nemlig paa Laaget Blomsterkranse med Fugle, paa Forsiden to Merkurhoveder, antike Lamper samt en Modeherre og en Almuesmand. — Sjællandsk er formentlig ogsaa en mellem Museums-

inspektør Chr. Axel Jensens Gaver indkommen rund Kagebund af Eg, hvis Indskæringer danner Blomstervase, Hjerte og Bogstaverne P P S — I H D.

Da de lolland-falsterske Genstande, som hidtil fandtes i Samlingen, indskrænkede sig til Dragter og nogle Sølv-sager samt et Par Smaating, har man i det Tidsrum, Aarsberetningen omfatter, søgt at raade Bod derpaa, hvilket er saa meget mere paakrævet, som Lolland skal repræsenteres paa Frilandsmuseet ved et af de typiske, enlængede Huse med Langsideudskud og udhængende Gavlskjul. Størstedelen af de lollandske Erhvervelser stammer fra Thoreby. Særlig velbevaret Blomsterdekoration i brogede Farver findes paa et stort, grønmalet Madskab, som bærer Ejerbogstaverne: A R S — K I D — Anno 1846 og Levereglen:

Lev varli Tær sparlig Tiden er farli Døden kommer snarlig

samt paa en ligeledes grønmalet Kiste med buet Laag og Indskrift K I D — 1826. Indvendig paa Laaget sidder efter gammel Skik et Kistebillede, et Neu-Ruppinark, udført efter et af G. L. Lahdes Dragtbilleder. Broget Blomstdekoration har ogsaa en Himmelseng med samme Navnebogstaver og Aarstal som Skabet, ligesom et Bord med Skabsunderdel — en gammel Bordform, som i særlig Udstrækning er bevaret paa Lolland-Falster — viser Rester deraf. Til disse større Møbler slutter sig to rødmaledede Stole af Empiretidens Form, mærket K I D 1843, en særdeles god rødmalet Armstol med halmflettet Sæde, udskaarne Tulipaner og Karve-snitornamenter og Aarstal 1803, samt forskellige Smaagenstande: Manglebræt, Vævespjæld og Bagrebsbøjle. Gaardejer Edv. Raahauge, Thoreby, har skænket Valkebræt, Sigte, Lerdunk, Lysegryde m. m., Frk. Maren Andersdatter, smst., bl. a. Lygte, Vindepind og Virkejærn. — Fra Gaardejerske Frk. Rasmine Knudsen, Kragenæs, er ligeledes modtaget forskellige Gaver, nemlig foruden den under Købstadkulturen omtalte Empiresofa forskellige mindre Redskaber. En Tækkenaal og en Syldøks er modtaget fra Tækkemand Niels Hansen, Skørringe Skov ved Maribo, og en Garnvinde fra Nakskeveggen af Støberikon-sulent F. Krog. De falsterske Genstande er i færre Tal. En Stuedør med brogetmalet

Ramværk og barokpræget Blomsterdekoration paa to Fyldinger er kommen fra Virket, hvorfra ogsaa som Gave fra Gaardejer Ole Chr. Jensen er modtaget en Hørrive. Fra Hasselø er en Fløj-

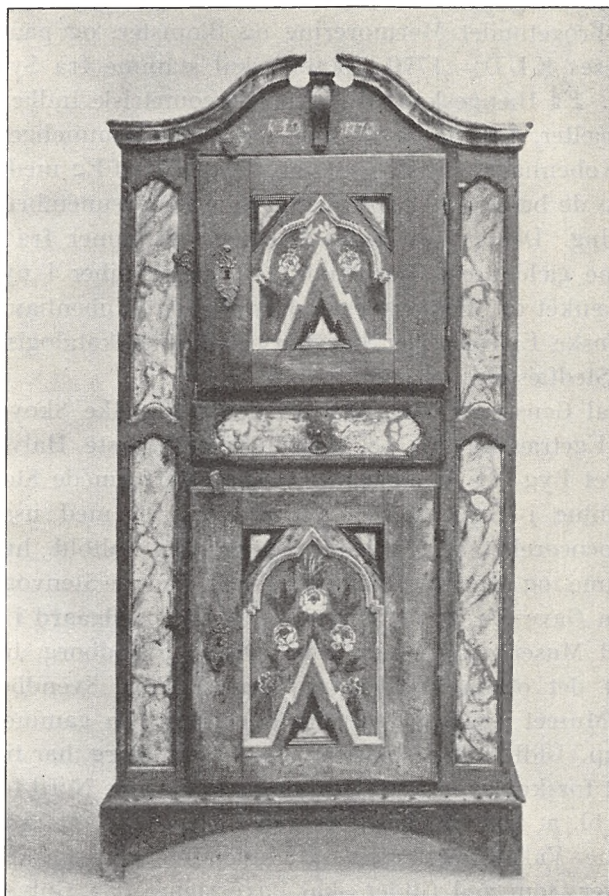

Fig. 16. Brogetmalet Skab fra Sydvestfyn. 1770.

dør, formentlig til en Alkove, med Fyldingsmalerier fra Tiden omkring 1810: Fugle, Mand og Kone, Hankekande og andre ejendommelige Motiver. Endelig er i Antikvitetshandelen i Nykøbing købt to Manglebrætter.

Fra den fynske Øgruppe ejer Museet vel fra ældre Tid adskillige mindre Genstande, medens større, malede Møbler har været savnet. Velkomment er derfor et Madskab af Fyrretræ med Midtskuffe og øvre og nedre Dør. I forsænkede Fyldingsfelter er brogetmalet Marmorering og Blomster, og paa Frontespicen læses KLD—1770. Skabet skal stamme fra Sydvestfyn (Fig. 16). Et Hængeskab af Eg med geometrisk Indlægning af Skaktavlbælter, Stjerne og Festons samt med hemmelige Skuffer er købt i København, ligesom et stort Klappbord af Eg med svejfede Kanter og de bærende Fodbrætter udsavet og gennembrudt i barokke Sving. Det er kun oplyst, at begge stammer fra Fyn, og det samme gælder en Hjørnehylde til Tobakspiber i nyklassisk Smag, skænket af Snedkermester Lars Møller, København. — De øvrige fynske Erhvervelser har Museet kunnet katalogisere med ønskelig Stedfæstelse.

Et Antal Genstande stammer fra den sydfynske Skovegn. En trebenet Egetræsstol fra 18. Aarhundredes første Halvdel med kombineret Ryg- og Armlæn paa tre balusterformede Støtter har haft hjemme i Espe, medens et Manglebræt med usædvanlig smukt Rococorelief er fra Højrupegnen. En Saltold, hulet i en Bøgestamme, og den under Vognsamlingen nævnte Stenvogn er tilsendt som Gave fra Hr. J. Fløystrup, Køllehovedgaard i Kirkeby Sogn, ved Museumsinspektør Johs. Olsen, Svendborg, hvis Mellemkomst det ogsaa skyldes, at Læge Becker, Svendborg, har skænket Museet nogle Sager, som har tilhørt en gammel Væver i Stenstrup. Uldhandler Bojsen-Madsen, Svendborg, har til Museet indsamlet forskelligt mindre Husgeraad i Sognene Nord for denne Købstad, bl. a. kan nævnes Gærkrans, Skættefod og Skættehænder, Kærne, Valkebræt, Lejler og Vindepinde samt en af de høje Standstager, som ved Gilder skal have staaet paa Gulvet i hver af Storstuens Hjørner.

Paa en Dødsboauktion i en Gaard i Skjellerup, Østfyn, er købt forskellige typiske Genstande med jævnt Præg, en Bordendebænk (Kistebænk) af Fyr, en Vugge, en Mælkespand af Ler og forskellige Fade og Skilderier, deriblandt Grav- og Lykønskingsvers i Ramme.

Til Anbringelse i Lundagergaarden, naar denne engang er genrejst paa Frilandsmuseet, har Gaardens tidligere Ejer, Gaardejer Skræp, skænket nogle Redskaber. Fra Assensegnen er ogsaa et med barokprægede Indskæringer prydet Pølsehorn, medens en Dørhammer med Kristi Monogram og Aarstallet 1736 er kommen fra Annekspræstegaarden i Orte. Til Museets Aaruphus har dets sidste Beboer, Husmand Jørgen Jørgensen, Gl. Aarup, foræret forskelligt mindre Inventar. En malmstøbt Voksstabelholder fra 18. Aarhundredes Midte fra Ejby, en Fyrretræsskænk med Klap over to Døre og et Mangletræ fra 1632 med Skælmønster er indkøbt i Antikvitetshandel i Odense, fra hvis nærmeste Omegn de to sidste Dele skal være hentet. Gaardejer Chr. Thorup, Lille Højbjerg, har skænket et Valkebræt samt fire Knopstokke (Knyttestokke) til at lave Snore med.

Fra Taasinge er som Gave fra Gaardejer Rasmus Nielsen Rasmussen, Kroglund, Nr. Vornæs, modtaget en Bagrebstrisse, medens Gaardejer Rasmus Rasmussen, Hjortø, har foræret en som Natstol indrettet Barnestol og en Rapssegl. Fra Skarø er af Gaardejer Johan Hansen skænket et Øsekar, ligesom andre Genstande er modtaget af Gaardejer Christoffer Rasmussen, smst., og paa samme Ø er købt et højt, grønmalet Fyrretræsskab med brogede Roser og Tulipaner foruden Indskriften: 17 — M P D — 88.

Af Erhvervelser fra Jylland skal først nævnes en smukt bevaret Fyrretræsdragkiste fra Læsø, malet med røde og grønne Farver: marmorede Kanter, Blade med udsparede Ribber paa Skufferne samt tærnede Skraabælter. Foden er i Empirens Form, og Dragkisten vides at være dekoreret sammen med flere lignende af Gaardejer Johannes Kirkemo, Hjørnegaard i Byrum, hvis Datter, Frk. Johanne Kirkemo, smst., har foræret Museet de Blychabloner, hvorover Bladene er malede.

Vendsyssel møder med en smuk malet Armstol af Bøgetræ, hvis Rygbræt bærer Reliefornamenter, øverst Hankevase, flankeret af vifteformede Hjørnepalmetter, derunder Stafværk af Halvcirkler over Navnebogstaverne ANDH — 1836; det sidste Bogstav betegner Heden i Understed Sogn (Fig. 17).

Karvesnit bærer en firsidet Sykurv af grønmalet Bøgetræ fra Flade Sogn og et Manglebræt fra Tise i Børglum Herred; herfra er ogsaa en brogetmalet Banketærskel, en Hegle og nogle Hornskeer. Med en halmsimeflettet Tøjkurv fra Fjerritslevengen, en Feltflaske af gulglasseret Ler fra Gjør og en Kedelskede af Jærn til Ophængning af Kedler og Gryder i den aabne Skorsten slutter de vendsysselske Erhvervelser.

Fig. 17. Malet Armstol fra Vendsyssel. 1836.

Efter Vendsyssel følger naturligt Thy. Ogsaa fra Jylland har Museet manglet malede Møbler, idet det kun har ejet de af Fri-landsmuseets Sallinggaard og Fanøhus beslaglagte. Et stort Klædeskab med Fløjdøre, lysblaat malet med Marmorering, røde Lister og spinkle sorte Ranker er nu indkøbt i Hvidbjerg, Refs Herred. Indskriften er C C S H — 1787. Et Hængeskab af Fyr, grønmalet med røde Lister og graamarmorerede Felter og Indskrift I C S Øg — 1788 og et andet med sorte

Ranker og Stjerner er fra Odby Sogn. Et særegent Møbel for de Egne, hvor den høje, sorte Kvindehat tidligere blev baaret, er et lille dragkistelignende Møbel med høj Skuffe til Opbevaring af Hatten. Et saadant, med grøn og rød Maling, er skænket af Frk. Boel, Dover Vestergaard i Ydby Sogn. Fra Bjerregaarden i Hjortdal Sogn er en Tomands-høvl, hvorpaa læses C S S H 1830. Forstanderen for Thisted Museum, Skoleinspektør P. L. Hald, har skænket et Par karvesnitprydede Stavtræer, endende i Ormehoveder, Boelsmand Lars P. Pedersen, Tissingvig, Mors, en af Ben udskaaet Læn

til at anbringe i et Tøjrsamt en Kværnsten med ejendommelige, udhugne Tegn.

Fra Hurup i Aalborg Amt er en Asketræsstol i Heppelwhites Smag, vistnok oprindelig hjemmehørende i en Præstegaard, samt et Manglebræt og et Vævespjæld fra 1812 med Karvesnit. Som Erhvervelser fra Østjylland kan desuden nævnes et mellem Museumsinspektør Chr. Axel Jensens Gaver modtaget Hængevraaskab, hvis Udskæringer i Fladsnit danner barokke, blomsterbærende Ranker og Indskriften 17—H I S W . A M D—04, samt en Lyseplade af Messing med graveret Mandsfigur fra Christian, den Femtes Tid, begge efter Opgivende fra Randers-egnene. Desuden en Armstol, et grønmalet Spejl i profileret og forkrøppet Fyrretræsramme, hvis udskaarne Topstykke har Acanthussving, og en Lysestage af Ler fra Aarhus-egn. Et blaamalet Hængeskab af Fyrretræ med rød Staffering og Tulipaner i Fladsnit har engang hørt hjemme i Gylling og er mærket 17—I I S W—98. Et Egetræschatol i nyklassisk Form fra c. 1800 med fire Skuffer under den skraa Klap er fra Sejst paa den sydlige Side af Horsens Fjord.

Vest- og Midtjylland har kun bragt liden Forøgelse. En Æble-skivepande af grøntglaseret Ler er fra Rødkærbro. Vestkyst-sognene repræsenteres blot ved en af fhv. Skolebestyrer H. F. Feilberg skænket Renæssancefylding fra Darum med Reliefskæring af Adam og Eva, den midtjyske Hedeegn ved et lille Egetræsskrin, hvis Jærnbeslag er smedet i Form af Renæssancearabesker og en flakt Ørn mellem to symmetrisk stillede Rovdyr, medens der indvendig i Laaget er Rester af malet Indskrift: ANE ER FØD AAR 1673 — 15 NOVEMBER D Skrinet er bleven tilbudt fra Fjølstervang.

Forøgelserne fra det vestlige Sønderjyllands frisisk-prægede Sogne bestaar i et Par af Snedkermester Lars Møller forærede Panelbrudstykker med hollandsk-plattysk Indskrift fra 1769 og i en fra samme Øststammende Ske- og Tallerkenhylde med udstaaende Pinde til at sætte Tallerkerne paa.

En lignende Hængehylde er fra Als. Det østlige Sønder-

jylland har fra Haderslevvegnen bragt en i Slesvig trykt Salmebog med Guldpresning og Sølvspænde (Stempel V H) samt fra Angel et Vægskab af Fyrretræ med udskaaet: ANNO 1649 og beslaglignende Ornament og Figurer («Dyde» og Havfrue) i primitivt udformet Fladsnit. — Sønderjysk, men uden nærmere Hjemstedsangivelse, er ogsaa en Flødekande af Marburglertøj og to ovale Spaanæsker med brogetmalede Billeder.

Museets lille Samling af Genstande fra Færøerne er vokset med et Par Gaver fra Hr. Andreas Weihe, Zelletre, Østerø (Stol, Mangletræ, m. m.) og fra Frk. M. Hansen.

Det vil fremgaa af den foranstaaende Redegørelse for Nyerehvervelser til Belysning af den gamle danske Landsbys Boligkultur, at man i de senere Aar har lagt særlig Vægt paa at erhverve malede Møbler, medens de udskaarne Egetræsmøbler sjældnere figurerer imellem Forøgelse. Det er at beklage, at den snart halvhundredaarige Interesse, som Samlere og andre har viet netop de snitværkprydede Egetræsmøbler, endnu formaar at sætte de blot med malede Dekorationer forsynede Møbler saa stærkt i Skygge, at deres historiske og kunstneriske Værdi bliver underkendt. Herved er ganske vist opnaaet, at de malede Fyrretræsmøbler, der ved deres Dekorationsmotive og de ofte smukt afstemte Farver giver et fortrinligt Udtryk for Landsbyens Boligkultur, har undgaaet Samlernes Efterstræbelser; men til Gengæld savnes Landet over den Værdsættelse, som maaske netop Efterspørgsel bliver Hovedaarsag til. De gamle, brogetmalede Møbler passer kun daarligt ind i Nutidens Møblement, og Farverne slides let af ved Brugen. De er derfor forlængst fortrængt fra Stuerne. Langt de fleste er hugget i Brænde. Hvor de endnu er at finde, er de ommalede eller degraderede til at gøre Nytte i Spisekamre eller Huggehuse, hvor Behandlingen ikke er nænsom, eller de findes slængt tilside paa et Loft, hvor Træormene oftest hænger. I endnu værre Grad er der faret frem mod Panelstuerne. I Sønderjylland er endnu en Del bevarede, i Nørrejylland yderst faa, paa Sjælland enkelte, men oftest uden malet Dekoration, og under Museets ofte foretagne Bygnings-

undersøgelser paa Fyn har man ikke kunnet opspore en eneste nogenlunde komplet Panelstue, medens Træværket fra en saadan, maaske Fyns sidste, for faa Aar siden forefandtes ved en sydfynsk Gaard, hvor det var benyttet til Overkørsler paa en sid Markvej, saaledes at de smukt malede Blomsterdekorationer var ganske ødelagt. — Det maa være en særlig Opgave for Dansk Folkemuseum og for de Provinsmuseer, som omfatter Landbo-kulturen, at gøre sit til Landet over at vække Respekten for disse altfor lidet paaagtede Minder fra de gamle Hjem. Ved Udstilling i Museerne maa man fremhæve deres Værdi og samtidig sikre et Udvalg deraf mod Tilintetgørelse.

Hvad sagt er om de malede Fyrretræsmøbler kan ogsaa siges om adskillige andre gamle Indbogenstande, som i endnu ringere Grad egner sig til Nutidens Brug, og som, fordi de ikke synes af noget eller ikke efterspørges af Opkøbere og Samlere, i Reglen kun betragtes som Skrammel. Enhver forstaar nutidags, at f. Eks. et gammelt ornamenteret Fad eller en malmstøbt Stage er en Prydgenstand og en efterspurgt Antikvitet, og man møder ofte yderst overdrevne Forestillinger om slige Tings Pengeværdi. Men yderst faa ved, at f. Eks. et drejet Træfad eller en primitiv Stage af Ler, Jærn eller Træ i og for sig kan være en større Sjældenhed og have langt større kulturhistorisk Værdi, selvom den maaske næppe vil kunne indbringe noget i Handel og Vandel. Det samme gælder ogsaa gamle Redskaber, hvoraf visse Arter endnu er beyaret i stort Tal, medens andre forekommer yderst sjældent. Ved systematisk Indsamling til et kulturhistorisk Museum, hvorved det ud fra et Kendskab til de forskellige Tiders og Egenes Livsforhold og Arbejdsmetoder med de dertil knyttede Brugsgenstande gælder om at tilvejebringe en ligelig fordelt Repræsentation, viser det sig Gang paa Gang, at visse Genstande tilbyder sig i Overflod, medens andre, som savnes i Kulturbilledet, forgæves kan eftersøges i Aarevis, skønt enkelte Eksemplarer sandsynligvis skjuler sig et eller andet Sted, hvor de er udsat for en skønne Dag at blive tilintetgjort som gammelt Skrammel, som Ejeren forstaaeligt nok ikke ønsker at gemme paa.

Museets Indsamling af *Dragtdele og Tekstiler fra Landbohjem* bragte bl. a. en Furbokvindedragt, en Sallingbomandsdragt, en Mandsdragt fra Sydhimmerland, Dragtdele fra Ø. Han Herred og en Del andre Dragtdele af forskellig Slags. Af Gaver maa særlig nævnes Hovedtøjer og Tørklæder, skænkede af Gaardejer Niels Andersens Hustru, f. Vikær, Vistofte, Mols, ligeledes af Gaardejer Hans Knudsens Hustru, Skelund, og af Gaardejer Niels Jensen og Hustru, N. Onsild. Fru Søgaard, Lemvig, har skænket 2 Dus. jyske Knapper og en Hagehat, Fru Maren Kappel, Vestervig, har skænket et Kristentøj, et Kalmankesskørt, en rød strikket Trøje og to Hovedtøjer fra Torp i Underup Sogn, Aarhus Amt. Fr. Johanne Johansen, Vestervig, har skænket en Altergangskappe, et hvidt Forklæde og et hvidt Tørklæde til at svøbe om en Brud samt et rødt Forklæde. Fru Else Kathrine Nielsen, Skelund, har givet et trykt Kattunforklæde fra Slutn. af 18. Aarh. Gaardejer Johs. Nøhr, Lundby paa Mors, har skænket et Pudevaar med Kniplinger, to Par Knæbukser og en Prøve af »Pjaltdækken«, der er ganske det samme, som det Svenskerne kalder »Trasmattor«. De har været vævet paa Mors og i Ø. og V. Hanherreder. Fru Marie Nielsen, Nordentoft, Sønderlev, Hjørring Amt, har skænket 3 Vingekapper, forh. Gaardejer Kr. Knudsen, Mors, en Hvergarmskjole, Fru Margrethe Lund, Nederby, Fur, et Snørliv og en grøn Trøje. Sognefoged A. Lerches Hustru, Gjerlev, »Skægtøj« (Korsklæde og opadbøjede Piber til Huer) og et Par Strømpebaand; Frk. Olga Lublin et Liv og en Hue.

Gaver er endvidere modtaget fra Fru S. Henriksen, f. Haarman, Frk. Christiane Holm, Fru Sophie Jensen, Frk. Ida Wittrock, Frk. Caroline Gomard, Antikvitetshandler Berg, Malerinde Frk. Gudrun Grove, Fru Krøjer, f. Hofmann, alle i København samt fra Frk. Mariane Bonde, Ringkøbing, Fru Else Christensen, Skive, Fru Anna Johansen, Røholmgaard, Mors, Fru Johanne Lunddorf, Mors, Enkefru Ane Kirstine Jensen, Dalerne, Fur, Fru Michelsen, Vrensted, Fru Installatør Nielsen, Løkken, Fru Stoklund, Bangsbogaard, Læsø, Fru Else Marie Møller, Jannerup, Thy, Fru Petersen, Tardetoft, Thy, Fru Mette Jensen, Haand-

vad, Skelund Sogn, Chauffør Jensen og Hustru, Skørping, Fru Karen Marie Jensen, Langbokro, Vodskov.

Blandt de erhvervede *Smykker* er et Sølvfiligranspænde af dansk Amagertype fra Taarnby, stemplet C J W (Casper Jul. Worm, Mester i København 1810—45), et sjællandsk Sølvkaabespænde, stemplet: KIØGE. W H, et fynsk Brystspænde af Staal og Messing i Empireform samt af jyske Smykker en Dobbeltknap med graveret Roset og en Snørenaal fra Skørping.

Til Museets *islandske Samling* har Fru Olavia Hansen skænket et Metalspænde til et Kvindebælte og en Strikkeæske af Træ, hvis Indskrift nævner Ejerinden: Guðni Biaradóttir.

Medens Museet endnu havde til Huse i Panoptikonbygningen, blev — i Sommeren 1926 — afholdt een *Særudstilling*, nemlig Museets 15de, omfattende gammelt Legetøj. De vekslende Udstillinger, som især afholdtes for at give Publikum Lejlighed til at se en Del af de magasinerede Genstande, særlig Dragter og andre Tekstiler, kan vanskeligt indrettes i Museets nuværende, midlertidige Lokaler, hvorimod man til Gengæld for de nu magasinerede Interiører har søgt at udstille en nogenlunde fyldig Repræsentation af Folkedragter.

Foruden det allerede nævnte har Museet modtaget Gaver fra Pastor Harder, Nr. Søby, Muremester Georg Jensen, Kongens Lyngby, samt fra følgende i København: Hr. Arnkiel, Frk. Birgitte Erichsen, Frk. M. Hansen ved Turistforeningen for Danmark, Malerinde Frk. E. Hegermann-Lindenchrone, Museumsinspektør Chr. Axel Jensen, Fru Sophie Jensen, Støberikonsulent F. Krog, Kunstindustrimuseet, Grosserer Levinsen, Museumsdirektør, Dr. M. Mackeprang, Arkitekt K. Millech, Skoleinspektør R. C. Mortensen, Kaptajn Støckell, Fru Hannah West, Fru Maria Windfeld, Auktionsdirektør Winsløw og Kontorchef With.

ANMELDELSER.

OVERSIGT OVER TOPOGRAFISK LITTERATUR 1927.

De mennesker, der landet over interesserer sig for historiske studier, kan ofte have store vanskeligheder med at holde sig orienteret om, hvad der udkommer af interesse inden for den særlige gren af historieforskningen, som vedkommende har kastet sin kærlighed på. Redaktionen af »Fortid og Nutid« har flere gange været inde på tanken om, at tidsskriftet på dette område kunde afhjælpe et stort savn; men det er blevet ved nogle spredte forsøg.

Som bekendt bringer Historisk Tidsskrift i sine litteraturhefter årlige fortegnelser over den historiske litteratur, inddelt i vel afpassede afsnit. »Fortid og Nutid« ønsker imidlertid at give mere end blot titlerne. Dens oversigter skal være en påpegning af, hvad bøger og tidsskrifter indeholder af interesse for specialforskere, altså også, hvad der kan findes gemt af sådant under misvisende og uklare titler samt i afhandlinger, der måske i hovedsagen behandler andre emner. Når dette gøres i forbindelse med en kort, kritisk vurdering, vil et stort savn sikkert blive afhjulpet, og forhåbentlig kan oversigterne give både årbogsredaktører og de enkelte forfattere gode impulser til arten af de artikler, der søges fremskaffet.

Om værdien af sådanne oversigter kan der sikkert ikke gøres indsigelse fra den kreds, som »Fortid og Nutid« navnlig henvender sig til. De fleste, der har fulgt med i »Fællesforeningen«s arbejde fra begyndelsen, erindrer sikkert glæden over S. Nygårds artikel i tidsskriftets allerførste hefte om jydsk topografisk litteratur gennem halvhundrede år. Og med samme tilfredshed hilstes sikkert den gennemgang af arkæologisk og arkitekturhistorisk tidsskriftlitteratur for årene 1915—16, som Chr. Axel Jensen offentliggjorde i tidsskriftets 2. bind. Så blev der imidlertid stille om sagen en halv snes år, indtil August F. Schmidt i 6. binds 1. hefte under rubrikken »anmeldelser« skrev om den ny litteratur vedrørende almuekultur og folkeminder for årene 1923—25, og senere har fortsat disse oversigter. Var Chr. Axel Jensens anmeldelse mere et kritisk overblik, var August F. Schmidts dito til gengæld mere oversigter end kritiske vurderinger. Det forekommer naturligt, at sidstnævnte oversigter indtil videre kan stå som norm for, hvad tidsskriftet på denne vis vil yde sine læsere i retning af belærende oversigter.

En meget vanskelig ting er spørgsmålet om, hvor grænserne

skal stikkes. Redaktionen har foreløbig tænkt sig at bringe oversigter over 1) almuekultur og folkeminder, 2) topografi, 3) arkæologi, 4) arkitektur og 5) personalhistorie. Det må være den, hvem topografien er blevet betroet, tilladt at gøre opmærksom på, i hvor høj grad grænserne er flydende. Tages ordet topografi i den almindelige opfattelse som stedbeskrivelse, og inddrages der deri, hvad man almindeligvis regner under topografi, vil både arkæologi og arkitektur blive opslugt deraf. Og hvor hører topografien op for at give plads for det, som oversigten over almuekultur og folkeminder i den redaktion, de indtil nu har haft, tager med?

I nedenstående første forsøg, er derfor kun medtaget påvisning af det rent topografiske i bøger og artikler, medens den kritiske vurdering og gennemgang af arkæologisk og arkitekturhistorisk stof overlades dem, der har fået dette overdraget. Hvor topografien går hånd i hånd med almuekultur og folkeminder understreges førstnævnte på de sidstnævntes bekostning til gunst for dem, der søger virkelig topografisk stof. Tiden må da lære dem, der udarbejder oversigterne, at afpasse sig efter hinanden.

Det siger også sig selv, at førsteforsøget må blive af mere refererende end af kritisk art. Der kan ikke her foretages sammenligninger med tidligere års arbejder, og det kan ikke heri bedømmes, om høsten er over eller under middel. Da oversigten ikke er redaktionel, skal dog et forhold, der trænger sig på ved gennemgangen af amtsårbøgerne, gøres til genstand for en kritik, der er så meget mere berettiget, som »Fortid og Nutid« er et fællesorgan, der — med selvfølgelig frihed for hver enkelt årbogsredaktion — dog skulde virke vejledende for dem alle og tage fællesproblemerne op til debat.

Skivebogen har skiftet redaktør. Jeppe Åkjær har trukket sig tilbage efter mange års fortjenstfuld gerning, og dr. Gudmund Schütte er trådt i hans sted. Som rimeligt er har dr. Schütte offentliggjort sit program, og naturligvis ønsker han at præge tidskriftet ud fra sine særlige interesser. Nye tanker og idéer i redaktionerne er altid velkomne, men årbøgernes grundidé skulde nødvendigvis opgives. Når dr. Schütte ikke vil tillade medarbejderne at »skrive i Øst og Vest efter privat Godtykke«, rokker han ved noget oprindeligt; thi et sådant program kan vel følges — og bør ofte følges *redaktionelt* ved udøvet kritik over for indsendt stof — men det bør ikke gøres til et dogme. »Arkivstudier og personalhistoriske og landbohistoriske Jagttagelser i Smag med Aakjærs kan jeg aldeles ikke yde«, skriver doktoren, og inden for sit eget speciale har han »presset sin Videns Perse tilbunds«. Faste ret-

ningslinier i redaktionerne er kun af det gode, selv om alt for megen skematisering vil virke ilde de fleste steder, og fællesforeningen har — trods doktorens udtalelser — gjort *sit* for at lede i den retning. Men den er rigtignok også vejet bort fra at sætte alt således i system, at det går ud over årbøgernes friskhed. Hvilke hovedlinier trækker den nye redaktør af Skivebogen da op? Indbyggernavne, stednavne, sagn og folkeminder, artikelbrug, byggeskik, faganlæg (med talentkort)! Ud over det sidste er der intet nyt heri. Der er vist ingen redaktion, der ikke har haft og stadig vil have disse punkter for øje. Men det synes rigtignok, som om dr. Schütte udelukkende har i sinde at følge disse retningslinier; thi med den myndighed, hvormed disse er lagt, synes det åkjærskeligt tilbud om bidrag ikke at have store chancer.

Og nu kommer jeg til det, som bringer disse betragtninger frem på dette sted. Den egentlige topografi er helt kørt i skammekrogen, ja, man får af denne programfortale nærmest det indtryk, at den er forbudt! Thi årbøgernes topografiske bidrag skal og må netop være det, som dr. Schütte foragter så grundigt: spredt fægtning!

Giver denne spredte fægtning ingen resultater? Jo, den gør! Meget land er indvundet gennem disse tilfældige bidrag. Falder meget deraf end til jorden, er der bidrag iblandt så værdifulde, at det vilde være en forbrydelse, om de var gået i papirkurven. Meget pionerarbejde er blevet gjort i amtsårbøgerne, og hvad mere er — amtssamfundene har for en stor del levet på den topografiske interesse hos beboerne. Selv om alt, hvad der kan bygge deres egns fortid op for deres øjne, kan have deres interesse, er det oftest det håndgribelige i rene topografiske skildringer, der giver den en særlig glans. Og den kan ikke spises af med at bevare en eneste gren: byggeskikken.

Det kan være, at jeg har set for sort på dr. Schüttes program; men selv en velvillig gennemgang af dette, kan ikke få mig bort fra tanken om, at der i det ligger en fare, om det bliver fulgt slavisk og måske efterlignet af andre redaktioner. Derfor er der taget til genmæle mod den.

Vender jeg mig nu til året 1927's høst af topografisk litteratur, er det naturligt først at behandle det, der er udkommet i bogform.

Forrest i rækken står *Hugo Matthiessen: »Middelalderlige Byer. Beliggenhed og Baggrund«*. (Gyldendal). Det er i ordets bedste forstand en instruktiv bog, som enhver topografisk forsker vil lægge fra sig med bevidstheden om at være blevet belært og være

blevet det på en fornøjelig måde. Forfatteren skriver i sin indledning: »Medens en Købstads rent naturgeografiske Placering i Reglen lettere lader sig forklare, melder Vanskelighederne sig i fuldt Maal, naar det gælder om at komme bag om det Sammenspil af historiske, politiske og økonomiske Elementer, som betinger en Købstads Liv«. I disse ord ligger så at sige bogens program, og forfatteren har hævet ikke få af disse vanskeligheder på en på samme tid dygtig og indtagende måde. Undersøgelserne grupperer sig ret naturligt om Slesvig og Ribe, men medtager i opridset af hovedlinierne for de betragtninger, der gøres gældende, de fleste af landets øvrige købstæder. I disse almene betragtninger rækker dette arbejde så at sige enhver lokalforsker på topografiske områder et væld af impulser til specialstudier. Der er her i bogstaveligste forstand lagt studieveje udover Danmark, ad hvilke den, der blot ser sig for og har fanget nogle af gnisterne, der flyger fra forfatterens esse, trygt kan vandre videre.

[Det er selvfølgelig ikke nødvendigt her at gøre opmærksom på, at »Fortid og Nutid« har genoptrykt *S. Nygaards: Anvisning til at drive historisk-topografiske Studier*. Når det alligevel gøres, er det først, fordi der ikke ofte nok kan indprentes både begyndende og viderekomende topografiske forskere, at det ikke blot gælder om at skrive løs, men at gå efter en bestemt plan, dernæst fordi denne artikkel burde være udgivet selvstændigt, så at den ikke alt for snart er gemt hen i et tidsskrifts hurtigt uoverskuelige fonds af belæring. Selv om tidsskriftet ligger inde med en række særtryk, er dette ikke fyldestgørende; thi artiklen vil have gyldighed længere end disse strækker til og er almenkendt].

Vilh. Lorenzen: De danske Johannitterklostres Bygningshistorie. (Gad). I rækken af de danske klostres bygningshistorie er dr. Lorenzen med 8. bind naaet til Johannitterordenens seks danske bygninger: Antvorskov, klostrene i Odense, Viborg, Horsens, Ribe og Dueholm kloster. Efter arten af efterladte bygninger er arbejdet dels blevet af arkæologisk, dels af bygningshistorisk art, men tillige af virkelig topografisk værdi. Mest udtømmende er de bygningshistoriske afsnit, medens de topografiske er af mere refererende end af vurderende art.

I *E. Dam og A. Schæffer: De danske Apotekers Historie* er i året 1927 udkommet beskrivelser af følgende apoteker og i angivne orden: Rønne, Korsør, Løgumkloster, Frederiksborg Apotek i Hillerød, Løveapoteket i Hjørring, Vesterbros Apotek i København, Kerteminde, Middelfart, Bogense, Augustenborg, Svaneapoteket i Odense, Hjørteapoteket i København, Varde, Løveapo-

teket i Haderslev, Hobro, Svaneapoteket i Nykøbing Mors, Saks-købing, Christiansfeld, Skelskør, Ærøskøbing, Ringsted, Nykø-bing Sjælland, Skanderborg, Løveapoteket i Frederikshavn, Nibe. Gammeltorvs Apotek i København, Løveapoteket i Aalborg, Lem-vig, Stubbekøbing og Store Hedinge. -- Det topografiske indhold er ikke stort, men der er dog oplysninger, topografer vil være glade for.

Af *Thorild Gravlund: Herredsbogen* (Aschehoug) er i den fortsatte udgivelse behandlet følgende herreder: Horns, Sømme, Lille, Smørum og Sokkelund, Nordsjællands og Sydsjællands Tre-herreder, Flakkebjerg og Slagelse Herreder. Denne bog er ikke egentlig topografi. Måske kan den karakteriseres som et forsøg på en beskrivelse af herredet på en sagnbaggrund. I billedstoffet er der en del, som man måske i fremtiden vil være glad for er bevaret.

Efter disse arbejder, der omfatter hele landet, skal omtales en række værker om København.

Vilh. Lorenzen: Gamle Københavnske Huse (Hagerup) er vel mest af arkitekturhistorisk interesse, men man finder selvfølgelig også deri en række rent topografiske oplysninger. Bogen er forsynet med en række tegninger af Hakon Spliid, og den er skrevet med den behagelige overlegenhed over for stoffet, som dr. Lorenzen naturligvis er i besiddelse af. Man må dog beklage den ringe sammenhæng mellem tekst og illustrationer.

Om den pietetsfølelse over for gamle bygninger, der er groet frem i dette århundrede, vidner et skrift om *Sankt Annæ Plads Nr. 5*, der er udgivet af det forenede oljekompagni. Bygningen blev opført af J. H. Rawert i 1796 og købtes i 1926 af oljekompagniet, der med megen sans for at bevare og fæstne stilen i bygnin-gens indre, lod den restaurere. Bogen giver en kort udsigt over »Ny Københavns« og Frederiksstadens historie gennem tiderne.

Chr. Ottesen: Det kgl. Vajsenhus gennem to hundrede Aar (Haase og Søn) er vel ikke et topografisk værk, men giver enkelte oplysninger om det ridderlige akademi på Nytorv og dets indrettelse til vajsenhus, ligesom omtalen af brandene 1728 og 1795 har værdi ved de fra vajsenhusets arkiv fremdragne beretninger om ildsvåden i vajsenhusets nærhed.

Vilh. Lorenzen: Vor Frue Kirke. Københavns Domkirke (Tryde) er mest arkitekturhistorisk og strejfer kun nu og da det rent topografiske, hvortil dog må henføres gennemgangen af kir-kenes inventar.

Af heftevise udgivelser er *F. Hendriksen: Københavnske Bille-der* (Foreningen Fremtidens Forlag) sluttet med 4. hefte, omfat-

tende den gamle bys volde og forstæderne. Bogen er baseret på et rigt og smukt billedstof i forbindelse med en kort, sammenfattende tekst. — *Georg Borup og Peter Linde: Vor gamle Hovedstad. Det København, der graves frem* (C. A. Reitzel) er fortsat med en delvis ny og bedre redaktion. Indholdet er væsentligst og i sine bedste afsnit af arkæologisk og bygningshistorisk art.

Før og Nu, der i en lang årrække og med stor bekostning er blevet udgivet af hr. Zachariæ, og som navnlig i et mægtigt billedstof har behandlet Københavns topografi, har afsluttet sin tilværelse med de sidste hefter af et supplementbind. Dette, der har omfattet bygningerne på Slotsholmen, har den store fordel frem for de hidtil udgivne bind, at det er skrevet af virkelig kyndige folk på disse områder.

Af *købstadstopografier* har året kun bragt to, hvoraf den første skyldes et »jubilæum«. *Veje Bys Historie 1327—1927* er bestemt af byrådet, og de enkelte afsnit skyldes forskellige forfattere, hvoraf C. V. Petersen og Evald Tang Kristensen har udført det største arbejde. En afgjort fejl ved bogen er det, at skildringen er slået så meget i stykker ved inddeling i en mængde små afsnit med store titeloverskrifter, og at så mange bevisførelser er puttet ind i teksten. Dernæst må det siges, at byens ældre historie er blevet noget forfordelt på den nyeste tids bekostning, måske en naturlig følge af, at byrådet står bag udgivelsen og at det er et jubilæumsskrift. Bogen fremtræder i et pænt, stort format, og benyttelsen af den lettes ved et udførligt register, ligesom der bagi findes en angivelse af kilder og bevissteder. Originale synspunkter findes der ikke, så lidt som forsøg på en særlig placering af byen inden for landets øvrige købstæder. Det er en jævn og fordringsløs købstadstopografi.

M. K. Zahrtmann: Rønne By og Borgere. Det lyder straks helt festligt, når forfatteren meddeler, at bogen er blevet til på *borgerrådets* opfordring. Med kun een forfatter er denne bog naturligvis mere ensartet i sin opbygning end den forrige. At det er en bornholmer, der har skrevet den, bevirker, at det særegne ved den fjerne klippeøes forhold knap er blevet så stærkt understreget, som man måske kunde have ønsket; men til gengæld er den samme mand gennem mange års studier og gennem sin kærlighed til emnet blevet i stand til at give en bytopografi, der i lodighed står over de fleste af lægmænd udarbejdede. Det er vanskeligt at trække Rønne bys historie op, fordi den i så meget falder sammen med hele øens, og det er jo ikke dennes saga, der her skulde skrives. Denne opgave er med stor behændighed løst af forfatteren. Man kunde dog have ønsket byens »handel og næ-

ring« noget fyldigere behandlet, det havde sikkert givet gode bidrag til landets almindelige handelshistorie. En vurdering af byens topografiske placering havde også været værdifuld, selv om den delvis fremgår af de udredede forhold i ældre tid. Desværre savnes både et navneregister og henvisninger til benyttede kilder.

Landevejenes historie er en nyopdukket studiegren, der har sat sig dybe spor i Hugo Matthiessens nævnte bog om Middelalderlige Byer. I monografisk form har den fået sit udtryk i J. T. Lundbye og V. Hermansens *Roskilde Landevej gennem Tiderne* (Nyt nordisk Forlag), der desuden har været trykt i »Fra Roskilde Amt«. Det er en grundig og interessant udredning af denne vigtige landevejs forløb og udbygning fra oldtiden til vore dage. Alt, hvad der af topografisk interesse grænser op til denne vej, er medtaget, således ikke mindst kroerne. Forhåbentlig efterfølges denne skildring af en række lignende, og måske kan de da give stødet til, at de gamle kroers historie som helhed en gang bliver skrevet.

For de øvrige i bogform udkomne topografiske arbejder uden for København, vil det være naturligt fra dem, der behandler større områder, at gå til monografierne.

Olaf Andersen og N. M. Elling: Fyn. Hjemstavnsbog for Skole og Hjem (Kommission: Andelsbogtrykkeriet. Odense) er som undertitlen antyder udgået direkte af de i de senere år opblomstrende hjemstavnskursus og -studier. Når et så stort område er behandlet, giver det sig selv, at det kun bliver i meget store træk. De rent topografiske afsnit må betegnes som gode bearbejdelser af den foreliggende litteratur, men bringer intet nyt, hvad hensigten heller ikke har været. Hver artikkel slutter med kildehenvisninger for dem, der vil arbejde videre på detaljer. Det er knappe fremstillinger, omfattende oldtidsmindesmærker, kirker, herregårde, bøndergårde, hystævner, helligkilder og skoler. Et godt billedstof ledsager de enkelte afsnit.

Turistforeningen for Danmark har udgivet en årbog, der udelukkende omfatter *Hardsyssel*. H. Lillholt har skrevet journalistisk dygtigt, men topografisk lidt usikkert om Vestjylland som helhed, derunder også købstædernes historie i korte træk. Svend Åkjær har med udgang fra professor Steenstrups undersøgelser skrevet om Pytheas fra Massilia og derved gjort dette bidrag til vor Vestkysts ældste historie almindelig tilgængelig. Hans Kjær skriver en dygtig og interessant oversigt over oldtidsminderne. H. Zangenberg har gennemgået byggeskikken, og P. Storgaard Pedersen er naturligvis en dygtig fører, når det gælder kirker,

klostre og herregårde. — Turistforeningen er her inde på den rette vej til at oplade folks øjne for de enkelte egnens topografiske ejendommeligheder. Den og hjemstavnsforskningen har hver sine mål og midler, men arbejder dog begge i den topografiske forsknings tjeneste ved at udbrede kendskab til landet dels for fremmede, dels for stedets beboere.

For *sognetopografiernes* vedkommende kan det siges, at de står jævnt hen på samme udviklingstrin som de første købstads-topografier for et halvt århundrede siden. I bedste fald kan de virke som materialesamlinger, hvis indhold endnu trænger til bearbejdelse for at kunne virke fuldt ud i den hensigt, hvori de er skrevet. Vil man betragte dem som materialesamlinger, kan de endda deles i to afsnit, først de, der for en del er bygget på arkivstudier, dernæst de, der ser bort fra disse og skriver løs efter undersøgelser på stedet selv samt optegner erindringer og traditioner. For så vidt er de første de mindst værdifulde, fordi det materiale, hvorpå de bygger, stadig er til rådighed; men på den anden side er det dem, der i øjeblikket virker mest tilfredsstillende. Desuden har de sidste den store fejl, at de fuldstændig lader en mængde af det ligge, som de dog havde de bedste betingelser for at undersøge. Der tænkes her navnlig på eftersporing af forsvundne veje, af broer og vadesteder over åer, skove, der nu er helt eller delvis borte, teglværker m. m. m.

Nægtes kan det ikke, at sådanne sognebeskrivelser har deres værdi, hvor ringe den end som oftest er for de videnskabelige forskere, og det arbejde og de penge, der er ofret på dem, må fuldt ud anerkendes. De fremdrager og bevarer en del, som kun folk på stedet kan give oplysning om, og de virker ansporende på beboernes historiske sans. Det arbejde, der nu gøres for navnlig at klarlægge gårdenes historie gennem tiderne, er af ikke ringe betydning, og om forholdene før og efter udskiftningen gøres der som oftest meget nøje rede, ligesom ejerlisterne nedskrives. Således opstår der en intim sognehistorie, hvori man kan følge de gamle slægters blomstring eller hendøen og bide mærke i de fra det fremmede tilkommende nye bønder. Det er ikke længere kun en enkelt mand eller kvinde i sognet, der interesserer sig for sådant og af de andre regnes for »en god halvtosse«, mange steder er hele sognet med i arbejdet. Over for sligt må enhver saglig og faglig kritisk forstumme, og man ser gerne bort fra indløbende fejltagelser og misforståelser. Kritiken må indskrænke sig til en vejledning, der måske kan komme efterfølgere til gode.

Det er næppe helt tilfældigt, at årets fem sognebeskrivelser alle er fra Jylland. De jyske bønders interesser i denne retning

går sikkert videre end de fleste andre landsdeles, selv om den endnu ofte er ret ubevist og ikke giver sig udtryk i bogform. Fremmost i rækken står *Poul Lindholms: »Almind Sogn i Brusk Herred«*. *Kolding 1927*; men forfatteren burde ved citatet af en ældre beskrivelse af sognet have behandlet denne kritisk og bl. a. gjort opmærksom på, at en kongsgård ikke er det samme som et slot, m. m. Interessant er oplysningen om, at landsbyens gadehuse benævntes kassehuse, samt om disse huses særegne forhold til gårdene. Skildringen er ledsaget af gengivelser af tre kort.

Carl Jørgensen: Tyregod Sogns Bebyggelse gennem Tiderne til 1864 (Eget forlag) er for den topografiske dels vedkommende holdt i svævende udtryk og er derfor af ringe almen interesse. Den forsvundne kirke i Dørken (Sæthorp), som udgravedes for få år siden af pastor H. Kau, der offentliggjorde sine undersøgelser i *Samlinger til jysk Historie og Topografi 4. Række 4. Bind*, er omtalt løseligt, men kunde uden skade være optaget i større træk.

Tøste Tøstesen: Fra Hygum Sogn. Minder fra Oldtiden og Middelalderen (Eget forlag. Aabenraa) har navnlig sin værdi i, at der er indsamlet en del stof om de forsvundne større gårde: Eskjær, Holm, Munkskovgård og Abildskjær. Forfatteren bygger for en stor del på en stedlig interesseret store viden om sognet, der åbenbart er indsamlet gennem mange år; men sagn og virkelighed er blandet sammen på en forvirrende måde, så at det er vanskeligt for den, der vil udplukke realiteter deraf, at orientere sig deri.

P. J. Nielsen: Fra Darum Sogn. Ribe Herred, Ribe Amt (Eget forlag. Esbjerg). Bogen er skrevet med hjemstavnsinteressen som motto. Når undtages en beskrivelse af kirken og præstegården samt en fremstilling af udskiftningen, er der kun lidt af topografisk interesse, og forfatteren stræber da også kun efter at meddele bidrag til sognets historie, ikke selve dets historie.

J. C. Sulkjær: Snejbjerg Sogn. II (I kommission hos Henrik Erichsen. Herning). Med dette bind slutter forfatteren sin i 1925 begyndte sognehistorie. Den har samme fordele og mangler som de foregående, men bygger i større grad på arkivstudier. Der findes dog ingen kildeangivelser, så at der kan arbejdes videre eller korrigeres. Mere end de andre er denne bog nemlig en materialesamling. Stoffet er ikke bearbejdet, og der er ingen slutninger draget af det indsamlede stof.

Fra Sjælland har *Kay Larsen* skrevet: *Fra Gentofte Sogn i gamle Dage* (A. Olesens Boghandel, Hellerup). Det er nogle elskværdige småfortællinger, bygget over historiske tildragelser, men uden særlig værdi.

Povl Hansen og Rasmus P. Nielsen: Dragsholm, dets Mænd og deres Historie. Udgivet af Dansk Bogsamlingsforlag. Holbæk. Det er mere mændene og deres historie end det er Dragsholm topografisk. Bogen må dog som helhed anerkendes som en god populær monografi over den interessante borg. Den topografiske del er behandlet af Povl Hansen og er mest en jævn, let tilgængelig popularisering af de bygningshistorisk set så opsigtsvækkende undersøgelser, som Chr. Axel Jensen udgav i serien: Danske Herregaarde ved 1920.

Lidt ved siden af, men dog af topografisk interesse er den årbog, som *Købstadsmuseet: Den gamle By* har udgivet. Medens frilandsmuseet ikke formår at samle sine bygninger til en eller flere landsbyer, fordi byggeskikken i disse var så egnsprægede, kan Århusmuseet så udmærket sammenstille sine fra det meste af Jylland hentede bygninger til et ret homogent købstadsbillede. Foruden et glimrende billedstof giver bogen en plan over byen med både de allerede rejste og de projekterede huse.

Vender vi os nu til *de historiske tidsskrifter og amtsårbøgernes* indhold af topografisk værdi, kan det siges, at der — i hvert fald for de sidstes vedkommende — i snart sagt hver artikel bringes småoplysninger af denne art. Til sådanne tages der naturligvis ikke hensyn i det følgende. Kun hvor oplysningerne er af særlig vægt eller af nogen kvantitet, er de medtaget i oversigterne.

I Historiske Meddelelser om København er størsteparten af indholdet af topografisk art. Chr. Axel Jensen har skrevet om *Knippelsbro* på grundlag af minder i bymuseet. — Fr. Weilbach redegør topografisk og arkitekturhistorisk for *den gyldendalske Ejendom i Klareboderne*. — Victor Krohn drager af sine rige samlinger stof ud til en ren topografisk undersøgelse angående *Kastellet Frederikshavns ældste Kirke* samt skriver indgående om *Huset i Falsters Kontregarde*. — Arne Sundbo skriver dels om *St. Jørgens Mark, Solbjerg By og Nyby Ladegaard* med en gennemgang af vejene, markerne og fælledeerne samt med bidrag til spørgsmålet om Solbjergs beliggenhed, og desuden om *Københavns ældste Vandforsyningsanlæg*. — Af H. U. Ramsing findes en grundig og dygtigt udført topografisk studie af *Hammerstrup og Kongens Enghave*.

I Fra Arkiv og Museum offentliggør Fr. Weilbach en arkitekturhistorisk opsats om *Dronningens Galeri paa Christiansborg*.

Af *købstadstopografi* indeholder Chr. Petresch Christensens udgivelse (Vejle amt) af indberetningerne af 1735 om *Kolding* naturligvis de fra disse indberetninger almindeligt kendte oplysninger, men disse er jo fortrinlige kilder og ikke til at komme

udenom, så det er en glæde, at så mange af dem er blevet draget frem i de senere år. — I samme årbog er fremdraget et ufuldendt maleri fra Søndergade i Kolding, der viser denne gades udseende i 1848.

Om *Fredericia* findes i samme årbog fortrinlige oplysninger til dens fæstningshistorie i Hugo Matthiessens gennemgang af Prinsens ports bygningshistorie. — Alfred Heymans Skoletidsminder fra *Fredericia* har meget få egentlig topografiske oplysninger.

I Rockstroh: Ryttere og Ryttergods i Skanderborgegnen (Århus stift) findes gode oplysninger om barakkerne (kasernen) i *Skanderborg*, samt om de bygninger, der inddroges heri, f. eks. Gl. Jægergård (den latinske skole) og hofsmedien. Også om slotet er der enkelte notitser. — Ejler Haugsted har i samme tidskrift givet oplysninger om den gamle bispegård i *Århus* nord for domkirken. Indledningen er af rent arkæologisk indhold, men forfatteren har heldigvis i kapitlet »Biscops Gården i Års« ved en topografisk undersøgelse opbygget, hvad arkæologien har blotet og således på en fortrinlig måde kronet jordbundsundersøgelses resultat.

Dagmar Larsen: »Fra *Nibes* Glansperiode« (fortsat i *Fra Himmerland og Kjær Herred*) bringer adskillige bidrag til byens topografi. Branden 1842 omtales udførligt, ligeledes »anlægget«, og desuden senere forsvundne lokaliteter som gården Koldsminde og Kolds havn. — I Oscar Rygaards: »Nogle Barndoms minder« (*Hardsyssel Aarbog*) findes oplysninger om Torgård i sydudkanten af *Struer*.

Om *Næstved* findes der (Præstø amt) adskilligt topografisk stof i R. Nielsen: »Næstveds Stridigheder med Naboerne 1567—1819«. Dette er navnlig knyttet til Store bro (Næstved bro) og belyst gennem en række synsforretninger og kommissionsbehandlinger.

Nilas Pedersen har reddet et gammelt kort over *Gundsølle* fra ødelæggelse og benytter dette fund til en beretning (Københavns amt) om denne bys udseende før og efter udskiftningen med en gennemgang af vangene, skovene, vejene og broerne samt med oplysninger om oldtidsmindesmærkerne. Gunnar Knudsen har derefter gennemgået de navne, som kortet angiver.

V. Møller har (Præstø amt) udgivet præsten N. E. Legangers topografiske beskrivelse fra 1754 af *Haarlev* sogn. — Fra *Sorøegnen* foreligger en del topografiske oplysninger i afhandlinger, der er fremkommet som resultat af et hjemstavnskursus i 1927. Nævnes skal J. Brøndstedts: »Sorøegnens Oldtidsminder« samt

Henrik Ussings: »Sorøegnens Kulturfysionomi«, der indeholder en del oplysninger om veje og diger samt en del stednavne.

Ogsaa Lolland-Falster har haft sit hjemstavnskursus (1926), og ogsaa disse øers årbog er stærkt præget deraf; men af topografisk interesse findes der kun lidt oplysning om en række bøndergårde i H. Zangenbergs bygningshistoriske gennemgang i »*Lolland-falsterske Bøndergaarde*«.

Fra Fyn findes der (Odense amt) Carlsen-Skiødts: »Nogle historiske oplysninger om *Flemløse sogn*«, hvori omtales kirken, skolerne, oldtidsminderne og kapellet.

Om *Ringgive*, *Gadbjerg* og *Lindeballe* sogne er en mængde gode topografiske enkeltheder fremdraget ved udgivelsen (Vejle amt) af sognepræst J. Chr. Schouboes indberetning 1847 til nationalmuseet (kommissionen til oldsagernes opbevaring), fra hvis arkiv pastor H. Kau har hentet den frem. Det er dog måske ikke af vejen at understrege, at sådanne gamle beretninger naturligvis må anvendes med en vis forsigtighed, navnlig med hensyn til de betragtninger, der er knyttet dertil. Fra samme tidsskrift må fremhæves Eliassens fastlæggelse af tingstedet ved *Aller kirke*, som 1562 flyttedes fra Tingskov hede i Taps.

Blegind sogn er behandlet i Chr. Heilskovs fortsættelse af afhandlingen om Hjelmslev herred (Århus stift). Det er en omhyggelig og pålidelig gennemgang, som i let overskuelig form medtager alt topografisk stof. Fra forskellige *sogne i Århus-egnen* bringer H. Zangenbergs afhandling om bøndergårdene en del oplysninger, dog navnlig af bygningshistorisk art. Endnu findes i dette tidsskrift en hel sognehistorie, nemlig Henrik Larsens: »*Vejlby Sogns Landbohøstorie*«, der trygt kan anbefales som rettesnor for dem, der ønsker at skrive sognehistorier. I forbindelse med Zangenbergs foran omtalte afhandling giver den en af de smukkeste og mest udtømmende sognehistorier, der er fremkommet herhjemme, og når hensyn tages til de grænser, der som tidsskriftartikkel og studie i hjemstavnsforskning er afstukket for den. Fra et topografisk synspunkt opfylder den så godt som ethvert krav. Billedstoffet omfatter to kort af sognet 1816 og 1926 samt et morsomt oplysende flyverfoto, der lader ane, hvilken værdi sådanne optagelser fra luften vil yde forskningen i fremtiden. Efter en gennemgang af byens topografi gennemgås markerne, vangene, agrene og tofterne. Derefter oldtidsmindesmærkerne, selvejergårdene og skovene. Også under godshistorien (Marselisborg gods og det gejstlige (samt hospitals-) gods) findes et væld af egentlig topografiske oplysninger.

I C. S. Brøggers optegnelser (Fra Himmerland og Kjær Herred) ved J. Rasmussen findes nogle småoplysninger om *Attrup* (Hannerred) og *Brorstrup*. I Storgaard Pedersens: »Smaatræk om Familien Krags Medlemmer« (Hardsyssel Aarvog) er der spredte oplysninger om herregårdene i *Hardsyssel*. — P. Skautrup har i samme tidsskrift skrevet om højnavne i Hardsyssel og bringer en mængde topografiske oplysninger, som gennem stednavneforskning forsøges sat på rette plads og søges givet den rette værdi. — En præsteindberetning fra 1638 er af Storgaard Pedersen gengivet i »*Fra Holmsland*«, og indeholder en række oplysninger om byerne og gårdene. — K. L. Vestergaard skriver om hellige kilder i *Råsted* og *Staby* sogne samt om en amtsskrivergård ved *Madum* kirke.

Thomas Larsen har (i Vendsysselske årbøger) udgivet tredje og sidste bind af »En Gennembrudstid«. Den rummer en række topografiske oplysninger fra nyere tid om både købstæderne og landsognene i *Vendsyssel*. Skal der særlig fremhæves noget, må det være hidragene om hedeegnene, såvel byggeskikken der som rydnings- og kultiveringsarbejderne og disses resultater.

Om *Torpene i Tvede Fang* skriver Aage Sørensen (Fra Randers Amt). Det er en særpræget og smukt gennemført topografisk studie af en lødighed, som desværre sjældent træffes i årbøgerne. For et ganske lille områdes vedkommende er indsamlet et rigt materiale lige fra middelalderen og op igennem tiden om Skalmstrup og de ændringer, torpene undergik ved stridighederne om dem. En række oplysninger om vandløb, møller, skove o. s. v. dukker frem ved samme lejlighed. Afhandlingen kan trykt anbefales som forbillede for lignende monografier.

Fra *Als* har Henrik Ussing (Sønderjyske årbøger) skrevet: »Et gammelt dansk Landsbysamfund«, hvori kan findes en del oplysninger om byggeskikkene på øen.

Om *kirker* bringer amtsårbøgerne et rigt stof, hvis lødighed selvfølgelig er meget forskellig. Uden for disse årbøger må først og fremmest nævnes Mogens Clemmensens arbejde »Senromantiske Træskærerarbejder i *Ringsted* Kirke« (Aarbøger for nord. Oldkyndighed og Historie), en omhyggelig gennemgang af munkestolenes sæder, der er rester af et ældre sæt stole fra tiden 1170—1268.

Sorøgnens kirker er behandlet såvel i bygningshistorisk oversigt som hvad inventar, klokker o. l. angår af M. Mackeprang (Sorø amt) og selve *Sorø* kirke af N. P. Larsen, der også beretter om inventar og begravelser. — P. Christensen giver (Præstø amt) oplysninger om *Lillehedinge* og *Havnelev* kirker, væsentlig byg-

get på inventarer og regnskaber fra 1714. — Samme sted skriver P. K. Andersen om *Dalby* kirkes nyrestaurerede prædikestol.

C. M. Smidt har skrevet bygningshistorisk om *Lolland-Falsters* kirker (Aarb. for Lolland-Falster), ledsaget af et rigt billedstof.

Fra de jyske kirker må med interesse betragtes fremdragningen af stof om forsvundne gudshuse. Carl Hornbech har meddelt spredte minder om *Erritsø* kirke (Vejle amt), medens Marius Hansen i samme tidsskrift har offentliggjort materiale til belysning af *Uldum* kirke, der blev nedbrudt 1883 uden forudgående videnskabelig undersøgelse. Om *Skjolddelev* kirke, der allerede forsvandt o. 1540 har Ejler Haugsted skrevet en arkæologisk undersøgelse (Aarhus stift), som han ved frivillig arbejdskraft på stedet blev sat i stand til at foretage, så at hele kirkens grundplan blev klaret og en situationsplan blev tegnet. — I afhandlingen *Smaatræk om Familien Krags Medlemmer* (Hardsyssel Aarbog) gennemgår Storgaard Pedersen inventaret i *Hee* kirke. Om *Gjording-Vemb* og *Bur* kirkers salg i 1710 meddeler P. F. Pedersen i samme tidsskrift.

Som særtryk af et tidsskrift, der ikke er angivet, har J. Raben skrevet *St. Mariakirken i Sønderborg*. Det er i et yderst tarveligt udstyr en god og omhyggelig beskrivelse af kirken. En kontrakt af 1599 om kirkens ombygning er gengivet. Gravene under kirkegulvet er delvist blevet undersøgt i 1924.

Slotte og herregårde (større gårde). P. Nørlund giver en ganske kort redegørelse for *Antvorskov* og omtaler navnlig klosteranlægget (Sorø amt). Om *Sparretorn* i Føns sogn giver A. R. Idum (Odense og Assens amter) nogle enkelte Oplysninger, medens F. Hjort i samme tidsskrift skriver om enestegården *Brændholt* i Orte sogn, en af de nu helt udstykkede gårde. Fr. Møller skriver (Fra Himmerland og Kjær herreder) om *Viffertholm* og dens forgængere *Karræthorp* og *Kittrup* (Solbjerg sogn, Ålborg amt), hvori også findes oplysninger om Solbjerg kirke. Petresch Christensen har i samme tidsskrift skrevet om *Langholt* (Kjær herred). Fremstillingen er bygget på en synsforretning fra 1744. Gårdens have er udførligt beskrevet, både hvad anlæg og indhold angår.

En særlig omtale fortjener den gruppe af handlinger, der er kommet frem om gamle *købmandsgårde*. Den, der behandler den yngste, er næsten den morsomste. Det er Søren Knudsens »*Handelspladsen Snaptun*« ved Horsens fjord. Der er rige topografiske oplysninger både om selve handelspladsen og dens omgivelser. Indgående behandles pakhuset og gæstgivergården, og fornøjelige primitive tegninger udgør illustrationsstoffet. Der

ligger over hele skildringen en egen duft af spegesild, tjære, tolværk, malt og sprit fra de gammeldags store blandede købmands-handler. I Dagmar Larsens: »Fra Nibes glansperiode« findes mange bidrag til *Nibe* købmandsgårdes historie (Fra Himmerland og Kjær herreder). O. L. Sørensen har (Skivebogen) skrevet om den Hesselbergske købmandsgård i *Skive* gennem 225 år.

Skove og haver er ret udførligt behandlet i årbøgerne. A. Oppermann har (Sorø amt) beskrevet *Sorøegnens* skove og heri også medtaget en del af de forsvundne. — Søfren Ingemann har (Frederiksborg amt) behandlet *Hørsholm* sogns skove indtil 1851. Også han har stedfæstet forsvundne skovnavne og nævner en stor del af skovene med nøjagtige grænser. Også vejene er medtaget i undersøgelsen. Det er en omfattende gennemgang af forholdene før og efter udskiftningen, ledsaget af gode gengivelser af kort.

Den flittige haveforsker J. Tholle har (Frederiksborg amt) skrevet mere almindeligt om landsbyhaven, men bygget skildringen på en del eksempler fra haver i *Frederiksborg amt*. Ligeledes har han (Odense amt) skrevet om slotshaven i *Odense* med gengivelser af kort over denne fra c. 1750, 1760 og 1861. For Jyllands vedkommende har han (Århus stift) skrevet om frihaverne i *Århus*, der var en art kolonihaver fra 1827 samt om haverne i *Ribe* med oplysninger om gamle gader, der er blevet udlagt til havebrug. Også her omtales kolonihaverne 1828 i *Ribe* og *Varde*. N. H. Stephen Dahl skriver (Vejle amt) om slotshaven ved *Koldinghus* og om dens bygninger og anlæg (boldbane, gartnerbolig, vandspring o. l.) samt om de slotsbygninger, der stødte op til den.

Til de danske *fæstningsanlægs* topografi findes der enkelte steder bidrag. Foruden den allerede omtalte artikel om *Fredericias* fæstning af Hugo Matthiessen, har H. Kau (Vejle amt) fremdraget G. G. A. Worsaaes skildring fra 1842 af *Margrethediget* i Nykirke sogn, Vejle amt, som indeholder oplysninger både om Jyllands forsvar og om vejenes historie. August F. Schmidt giver (Randers amt) nogle bidrag til belysning af *Dandigets* alder, og Jens Høeg skriver sammesteds om batterianlægene ved *Udbyhøj*. Adskillige *skånske* og *norske* fæstninger er behandlet topografisk i Otto Smith: *Våbentrofæerne* og *kampreliefferne* på Frederik II's gravmæle (Københavns amt). I denne sammenhæng kan også nævnes Sofus Larsens *Jomsborg, dens Beliggenhed og Historie* (Aarbøger for nord. Oldkynd. og Historie).

Otto Smith.

AF DEN NYE LITERATUR VEDRØRENDE ALMUEKULTUR
OG FOLKEMINDER 1927—28.

Evald Tang Kristensen har nu udsendt fjerde og sidste Bind af sine »Minder og Oplevelser« (Forf. Forlag, Mindebo, Vejle. 1928. Ill. 442 S. 9 Kr.), hvori skildres Tidsrummet 1894—1928. 1897 flyttede E. T. Kr. fra Hadsten til Vejle, hvor han stadig bor. Hovedparten af 4. Bind er naturligvis optaget af Redegørelser for Forfatterens mange Folkemindeindsamlingsrejser, der væsentligt sluttede i 1915. Man læser her med særlig Interesse om Tang Kristensens Indsamlinger i Sønderjylland, på Fyn, Sjælland og Lolland-Falster, og om hans Rejser sammen med *H. Grüner Nielsen* (Folkesang) og *Chr. Axel Jensen* (Bondegårde). Den fremtidige Forskning har E. T. Kr. gjort en stor Tjeneste ved at nedskrive og udgive sine Erindringer, idet man i dem får ikke alene utallige Oplysninger om hans eget Arbejde, men også mangfoldige især personalhistoriske Småtræk, der dog ikke alle er lige skånsomme; thi det bør ikke skjules i en Anmeldelse, at der i E. T. Kr.'s Minder findes talrige Indiskretioner, men han har jo altid sagt sin Mening lovlig rent ud om og til Mennesker, hvilket undertiden er bleven taget noget ilde op, hvad ikke er uforståeligt. I sine Erindringer er han selv morsomst hele Tiden; hans kostelige Naivitet og hans skarpe Evne til at skelne mellem ægte og uægte, giver sig i hans Memoirer hyppige Udslag. E. T. Kr.'s Minder er meget vidtløftige, men alligevel uhyre fængslende, ligesom hans jydsk-prægede Stil tit er så festlig, at man oprigtig frydes derover. E. T. Kr.'s fire Bind »Minder og Oplevelser« fylder tilsammen 1673(!) tætrykte Sider — i Sandhed et Memoireværk, der i Omfang — som forøvrigt hele E. T. Kr.'s vældige Forfatterskab — søger sin Lige. Sidst i fjerde Bind har E. T. Kr. meddelt en Liste over »Minder og Oplevelser«s ikke talrige Subskribenter. Denne Liste er bemærkelsesværdig ved *ikke* at indeholde Navne på en hel Række folkemindinteresserede Mennesker.

Bonde og Borger, udkommet som 2. Bind af Skriftrækken: »Liv og Levned«, udgivet af *Anders Uhrskov* (Aschehoug 1928. Ill. 168 S.), indeholder — foruden Uhrskovs Indledning og Navneliste — hvad Sparekassedirektør *Anders Christensen*, Gymnastiklærer *B. Kjølner* og Smedemester *Martin Olsen* fortæller om deres Livs Oplevelser, især i sidste Halvdel af det 19. Århundrede. I *Anders Christensens* Minder får man en Skildring af, hvorledes en jevn Bondemand i Øsby i Nordsjælland efterhånden bliver tildelt en Mængde Hverv, ikke blot kommunale. Han

bliver endog en Overgang valgt ind i Folketinget, sidder i mange År i Amdsrådet og stiger til Direktør for Frederiksborg Amt's Sparekasse. Foruden den bramfri Skildring af sine mange Gøremål, bringer A. Christensen også Oplysninger om sin Slægt, sit Barndomsliv i Skjenkelsø, Treårskrigen, Soldaterliv på Gottorp, Deltagelse i Krigen 1864 m. m. B. Kjølners velskrevne Erindringer meddeles kun i Udtog. Kønt og underholdende fortæller Kjølner om sin Barndom i Vordingborg og Nysted. Han anfører Eksempler fra Folketroen (Hekse, Modermærker). Endvidere skildrer han sine Læreår i Helsingør, men dvæler udførligst ved sine Oplevelser som Husar på Jægerspris og som Sergent og Gymnastiklærer (sidst ved Frederiksborg Latinskole). Da der ikke haves mange Selvbiografier af Underofficerer, er det påskønnesværdigt, at Uhrskov i sin Skriftrække har givet Plads for en sådan Skildring. I Martin Olsens Fortællinger om sine Oplevelser læser man med særlig Fornøjelse om hans Hyrdedrengetid i Hillerødeggen. Underholdende beretter han også om den Tid, han var Ridedreng på Frederiksborg-Stutteriet og om sine forskellige Arbejdspladser og Rejser som Svend. »Bonde og Borger« er en smuk Tilvækst til vor folkelige Memoirelitteratur, og man glæder sig over, at det er muligt for Anders Uhrskov at kunne fortsætte med den så godt begyndte Skriftrække.

I et vældigt Bind i Postilformat har den gamle, tiltalende Afholdsforkæmper, *Claus Johannsen*, Vårst, meddelt sine *Erindringer fra et langt Liv* (Levin & Munksgaard. 1928. Ill. 381 S.). I de første 45 Sider af Værket fremdrager Claus Johannsen Mindet om den gamle Almue i Vårst og giver en Skildring af Landbolivet i Øst-Himmerland i Tiden 1830—80. Det er Overgangstiden fra gamle til nye Forhold i vort Bondesamfund (jfr. *Th. Larsens* »En Gennembrudstid«), Forfatteren her levende fortæller om. Men Beretningen om hans epokegørende Indsats for Højnelsen af Ædrueligheden i vort Folk fylder dog Hovedparten af Bogen, som er indledet med et Forord af Overlæge *Carl Ottosen* og forsynet med Indholdsfortegnelse og et godt Register.

Desværre mangler begge disse for en kulturhistorisk Bog så vigtige Dele i *Den gamle Klokker i Farum* (Hagerup. 1928. 164 S.), en Krigsveterans Erindringer optegnet af hans Søn (med et Forord af Dr. *Marius Kristensen*), indeholdende den Farum Klokker Jens Olsens Fortællinger om sit Livs Oplevelser. Her gives gode Skildringer af gammelt Bondearbejde i Egnen omkring Høveltsvang i Nordsjælland. Især bør fremhæves Oplysningerne om Folkedragt, Husbygning, Bagning, Brygning, Tørvelavning, Bryl-

lup- og Barselgilder. En stor Plads i Bogen tager Omtalen af Jens Olsens Deltagelse i Krigen 1864. Kønt beretter han om sit Hjem i Farum, hvor han var Klokker og Graver 1872—1908. Skildringen af Livet i det beskedne Hjem i den skønne Landsby læses med Glæde.

I fhv. Skovrider *Oscar Rygaards* Barndoms minder (Hardss. Årb. 1927, 96 ff.) fra en Købmandsgård i Struer er der også »Krigserindringer«, idet Rygaard meddeler, hvad han husker om Treårskrigen's Virkninger i Strueregnet. Vigtigst er dog, hvad han beretter om Livet i den store Købmandsgård, hvor ikke mindre end 72 Personer en Tid var på Kost, om Lysetøbning, Fyrtojt, »låne Ild«, Jul og Nyår m. m.

Gårdejer *Peter Jensens Gamle Minder fra Trelde* (Vejle A. Årb. 1928, 49 ff.), meddelt ved *C. V. Hansen*, er underholdende at læse, og angår Fortællerens Slægt, Trelde By, dagligt Liv og Minder fra Krigsårene. — I samme Årbog, 141 ff., findes Erindringer fra 1864, idet den gamle Ægtkusk *Jes Terp*, Gadbjerg, har meddelt sine Oplevelser på Ægtturene for Tyskerne. — Krigserindringer findes også i Odense-Assens Årb. 1927, 195 ff., hvor Lærer *N. Hansen* genfortæller Veteranen *Henrik Hansens* Minder fra Barndommen og fra de to slesvigske Krige. *H. Hansen* er fra Aborre Mark, Gamtofte Sogn. — Veteran *Niels Jensen Bro* fra Øslos var med i 1864, og i Thisted Årb. 1927, 308 ff. har *J. Jacobsen* udgivet hans Krigserindringer. — I Frederiksborg Amts Årb. har *I. T. Rohde* udgivet en Hornbækfiskers Optegnelser fra Barndommen og de første Ungdomsår og fra hans Deltagelse i Krigen 1848—49. — Krigserindringer af en lidt anden Slags end de almindelige er *Margrethe Løbner Jørgensens* og *H. Lausten Thomsens* i Sdj. Årb. 1928 udgivne fængslende Skildringer af Sønderjydernes Kår under Fremmedherredømmet og om Sønderjydernes Deltagelse i den store Krig. — Udslag af Tyskerhad var det, da i 1864 en Del tyske Arbejdere skulde jages fra Hakkemose i Sengeløse Sogn. Efter Forhandlinger blev Tyskerne dog ved at udføre deres Gerning i Tørvemosen (se Kbhvns. Årb. 1927. 257 ff.). — Ret kuriøst virker det, når *F. Hjort* (Præstø Årb. 1927, 106 ff.) fortæller om en »Svenskekrig« i 1883 på Møn. På Marienborg Gods gjorde en Del svenske Arbejdere Spektakel, og det kom til et stort Slagsmål mellem disse og det danske Forvaltningsmandskab. Der blev skudt med Geværer, men ingen mistede Livet.

Lærer *T. Bundgaard Lassens* Udgave af *En Lærers Livserindringer*, *L. Lassen, Lærer i Toustrup 1830—80* (Aarhus Amtstid.'s Trykkeri. 1927. 80 S.) indeholder adskilligt af Interesse for

Kulturhistorien, idet Bogen ikke alene giver et Indblik i Skoleforholdene i afvigte Århundrede, men også yder et Bidrag til Toustrup-Egnens Historie samt fortæller om Krigstilstanden der i Egnen 1848—50. Det er fornøjeligt at høre om det Arbejde, Lærer Lassen udførte for at lære Egnens Ungdom at spille Komædie. Bogen mangler ganske Registre.

En anden Lærers Kår og Interesser får man Oplysninger om i A. Ravnholts Udgave af Lærer N. K. Henriksens Dagbog 1864—76. Henriksen var i mange År Lærer i Tvis ved Holstebro. Det er især Skolelærerens økonomiske Kår, Vejrforhold og daværende aktuelle Spørgsmål, der fylder Dagbogen, hvis Udvalg findes trykt i Hardss. Årb. 1927, 1 ff. — Mere kulturhistorisk Stof end i N. K. Henriksens Dagbog findes der i Lærer Chr. Sørensen Brøggers Optegnelser (Fra Himmerland og Kjær Herred 1926—27), udgivet af J. Rasmussen. Man får ikke alene et Indtryk af en Landsbylærers trange Kår, men også af Folkelivet de Steder, hvor Brøgger havde opholdt sig, især i Smorup Sogn, Himmerland. Særlig fornøjelige er Brøggers Erindringer om Slavekrigen 1848 i Smorup (jfr. E. T. Kr.: Jysk Almueliv VI, Nr. 951). Chr. Brøgger var en af E. T. Kr.'s bedste Fortællere i Himmerland (se E. T. Kr.: Jysk Almueliv, Tillbd. VI, Nr. 305, Minder og Oplevelser III, 261, 428 og Gamle Kildevæld Nr. 53). E. T. Kr. karakteriserer ham som »en sand Hædersmand«.

En anden af E. T. Kr.'s bedste Fortællere, nemlig Ane Marie Nielsen fra Stilbjerg, har Fru Gudrun Richter i Højskolebladet 29. Juni til 17. August 1928 udgivet en smuk Levnedsskildring af, bygget på Ane Marie Niensens egne Meddelelser. Biografien giver et klart Billede af, hvor strengt et fattigt Barn fra en øde Hedeegn Vest for Vejle måtte arbejde for Udkommet, og hvorledes hun, hårdt prøvet i Livet, stadig holdt Sindet friskt. E. T. Kr. kalder A. M. N. »en aldeles udmærket Eventyrfortællerske med en sjælden god Hukommelse«. Han har skrevet en smuk Karakteristik af hende i Festskriftet til H. F. Feilberg 1911, 462 ff. Hun er også omtalt i Jysk Almueliv Tillbd. VI, Nr. 311, og er afbildet i Gamle Kildevæld Nr. 91. Gudmund Schütte rider i Skivebogen 1927, 118 ff., en Minderune over Originalen Søren Peter Øgaard, d. 15. Juli 1927. Han var Spillemand og en god Fortæller af Folkeminder. — I Morsø Årb. 1928, 43 ff., har jeg samlet, hvad der findes af biografisk Stof om en af E. T. Kr.'s bedste Meddelere, Mette Skrædder i Sundby på Mors (se Gamle Kildevæld Nr. 54).

Her kan måske også nævnes, at der i Årets Løb er udkommet biografiske Småbidrag om Folkemindeforskere og -samlere. Så-

ledes har *F. Hjort* i *Odense-Assens Årb.* 1927, 230 ff., meddelt en Række værdifulde genealogiske Oplysninger om *Rasmus Nyerup* og hans Slægt. — I første Hefte af det nye Månedsskrift *Fynsk Hjemstavn* har *Christine Reimer* i en Artikel »Mindets Blomst« smukt skrevet om sine Forgængere som Mindesamlere på Fyn. — I Anledning af *Evald Tang Kristensens* 60-Års Jubilæum som Folkemindesamler blev der i *Vejle Amts Folkeblads* Julenummer 1927 skrevet Karakteristiker af ham (jfr. *Tdskr. f. dansk Folkeoplysning* 1928, 194 f.), ligesom der til hans 85-Års Dag den 24. Januar 1928 blev skrevet en Mængde Hyldestartikler (bl. a. af *H. Ussing* og *A. Uhrskov*), der priste hans vældige Livsværk.

I 1925 døde den finske Eventyrforsker *Antti Arne*, om hvem *Kaarle Krohn* i *F. F. C.* Nr. 64 har skrevet en Biografi. Heri berettes bl. a. om Arnes Studierejser til Danmark og om hans Venskab med *Axel Olrik* og *H. F. Feilberg*. I et Brev til Krohn fortæller Arne om sit Studieophold i Askov hos gamle Feilberg, som han karakteriserer således: »Et mærkværdigt Menneske er denne Feilberg; mange Kundskaber har han og uden at tænke paa Besværet, er han altid beredt til at hjælpe andre«; Arnes danske Medforskere, »hos hvilke den personlige Beskedenhed er saa karakteristisk« (Krohn), forsikrer, at intet Bekendtskab fra Finland var dem kærere end Antti Arnes. Krohn har i sin Biografi rejst sin Ven og Medforsker det smukkeste Minde.

I Hundredåret for Almueskildreren og Højskolemanden *Anton Nielsens* Fødsel har *Ejnar Skovrup* udgivet en Bog (*Woel.* 1928. Ill. 41 S.), hvori Anton Nielsens Liv og Digtning behandles. Den velskrevne Biografi er forsynet med en Fortegnelse over A. N.'s Forfatterskab og med en Række Henvisninger til Literatur om ham.

I *Dansk Udsyn* 1927, 319 ff., er der i en Afhandling om *Johan Skjoldborgs Almuebøger* meddelt en Del Oplysninger om de sociale og kulturelle Forhold, der er Forudsætningen for de fleste af Skjoldborgs Værker.

Cai M. Woel har i en Bog: »*Det reaktionære Danmark*« (*Woel.* 1928. 87 S.) bl. a. skrevet Essays om *Thorkild Gravlund* (»Vættterne« I—III), *Marie Bregendahl*¹⁾ (»Billeder af Sødalfolkenes Liv« I—VI), *Thomas Olesen-Løkken* (»Povl Dam« I—III), *Anton Berntsen* (»Bindingsværk«) og *Erling Kristensen* (»Støtten«). De nævnte Digtværker er af Betydning for enhver, der studerer vor Bondekultur. Woels Redegørelser er en bevæget Læsers

¹⁾ Om Marie Bregendahls Forfatterskab har ogsaa *N. C. Nielsen* skrevet i *Dansk Udsyn* 1928, 185 ff. og *Hans Jensen* i *Den nye Litteratur* 1927, 55 ff.

Taknemlighedsudtryk for de Rigdomme, han har hentet i de nævnte Digteres Arbejder.

Man undgår neppe at gribes stærkt, når man gennemblader *Evald Tang Kristensens Billedbog: Gamle Kildevæld*¹⁾ (Forf. Forlag og H. Chr. Bakkes Bogh., Klareboderne 10, Kbhvn. 1927. 144S.), der udkom til E. T. Kr.'s 60-Års Jubilæum som Folke-mindesamler Julen 1927. I denne Bog, der er uden Sidestykke i Danmark, ses Fotografier af 123 af E. T. Kr.'s bedste Visesangere og Eventyrfortællere, fotograferede i Arbejdsdragt, uden Oppyntning. Det er med et særegent Vemod, man ser på Billederne af disse gamle ofte meget fattige Mennesker, hvis uvisnelige Fortjeneste var den, at de trofast bevarede den gamle Almuedigtning og villigt meddelte den rige Skat til vor største Folkemindesamler, inden det var for sent. De karakteristiske Ansigter kan give Anledning til mange folkepsykologiske Betragtninger. Til Oplysning om Fortællerne tjener de biografiske Data og Henvisninger, som E. T. Kr. har anført under hvert Fotografi. Foruden af de 123 Visesangere og Eventyrfortællere findes i et Tillæg i *Gamle Kildevæld* nogle Billeder af Personer, der har haft nogen Betydning for Værket, og som er bleven knyttet til det, således Axel Olrik, H. Grüner Nielsen, Percy Grainger, Herman Sandby, Brieghel Müller o. fl. Naturligvis er der også gode Billeder af E. T. Kr. selv. Han gør i en Indledning Rede for, hvorledes han i 1895 sammen med Fotograf *P. Olsen*, Hadsten, rejste rundt og fotograferede disse gamle ypperlige Fortællere. I »Minde og Oplevelser« IV, 69 ff., har E. T. Kr. udførligt talt om sine Rejser sammen med Fotograf *P. Olsen*.

Dejlige Billeder fra gamle Bondegårde og Landsbyer, af Bondetyper m. v. findes i det herligt udstyrede Værk: *De danskes Øer* (Gyldendal) med Tekst af *Achton Friis* og Tegninger af *Johannes Larsen* og Forfatteren. I Hefterne 11—26 omhandles Kunstnernes Besøg på Samsø med Småøerne i Stavnsfjord, Hjelm, Tunø, Endelave, Øerne i Horsens Fjord, Æbelø, Øerne i Lille Belt (med Undtagelse af Årø og Barsø), Øerne i Nakskov Fjord, Øerne Nord for Lolland, Falster og Møen, Øerne Syd under Sjælland, Øerne i Store Belt (med Undtagelse af Sprogø), Nekselø og Sejro. Af hver Ø er der et udmærket Kort. Fra Samsø og Agersø meddeler Friis gode Sagn knyttet til store Sten, fra Nekselø Trolde-sagn — og sådan er der hist og her i Teksten indføjede direkte folkloristiske Bidrag. Under Skildringen af Agersø nævner Achton Friis et Sagn om Damhesten, som han identificerer med Helhesten, hvilket ikke er rigtigt, da Damhesten på Agersø er

¹⁾ Omtalt af C. M. Woel i »Det reaktionære Danmark«.

identisk med Bækhesten, »den lange Hest«, som *C. W. v. Sydow* har skrevet om, og hvorom der alene fra Danmark kendes en Række Sagn (se *E. T. Kr.: Danske Sagn II*, S. 163 ff.). Med Hensyn til Achton Friis' Skildringer af Folk og deres Adfærd på de af Kunstnerne besøgte Småøer, bør det her siges, at disse hans Skildringer i Fremtiden vil få mere Værdi, end de i Øjeblikket for mange kan synes at have; thi de giver jo dog — foruden Kunstnernes subjektive Opfattelse — virkelige Situationer fra Øboernes Hverdag i Begyndelsen af 1920'erne. Det har sikkert ikke altid været let for Achton Friis at finde Grænsen for, hvad han skulde tage med af sine Oplevelser mellem endnu levende Mennesker, og hvad han skulde lade gå i Glemmebogen. Achton Friis har, som *E. Tang Kristensen* i sine Erindringer, haft Mod til at meddele Læseverdenen, hvad han oplevede på sine Ørejser — tit fremsat i en overordentlig vittig-maliciøs Form. I et meget omfattende Værk, skrevet af en Enkeltmand, der først og fremmest opfatter kunstnerisk, er det forståeligt, at nogle Fejl har kunnet indsniige sig, hvad nogle Kritikere har fremhævet i Pro vinsblade — uden at ihukomme, at vi i *De danskes Øer* har et af de herligste Værker om dansk Natur, vort Modersmål ejer.

Vel forsynet med gode Fotografier er *Olaf Lincks* Bog: *Hede-bønder og Vestkystfolk* (*Jespersen. 1927. 178 S.*), indeholdende en Række kvikt skrevne korte Skildringer af Besøg hos en Del Hedeopdyrkere og Vesterhavsfiskere, Gedehusfanger, Kartoffel-tyskere, Mandøboere m. m., som Forfatteren i Sommeren 1925 besøgte på en længere Cyklerejse i Jylland, begyndende i Syd ved Holsted, derfra Nord på til Jammerbugten, herfra ad en vestligere Linje Syd på til Grænsen Syd for Højer. Nævnes særlig må *Lincks* Besøg hos den kloge Mand i Darum, *Anders Bejer*, der søgtes meget, især dog af udensogns Folk. *Bejers* Helbredelsesmetoder viser, at et utroligt Mørkeliv endnu eksisterer hist og her i vort Land. Gengivelsen af jyske Folkemål er *Linck* ofte uheldig med. Bogen bærer noget Præget af at være skrevet af en tilfældig Turist, der dog har Evnen til at se og spørge ud, især Hedeopdyrkerne, om hvis slidsomme Liv Forfatteren fortæller gode Ting.

Thorkild Gravlunds Herredsbogen (*Aschehoug 1926 ff., 160 S.*) er nu afsluttet for Sjællands Vedkommende. I Værkets sidste Hefter skildres Nordsjællands og Sydsjællands Treherreder, endvidere Herrederne: Flakkebjerg, Slagelse, Løve, Ars og Skippinge, Merløse og Tuse samt Ods Herred. Herredsbogens Hensigt er at påvise de Spor, vort Lands gamle Bebyggelse har sat i den Sagn-digtning, som endnu er knyttet til Skellene, der markeres af en Å,

et Dige, en Skov, et Højdedrag el. lgn. For Bygdeforskningen er der frugtbare Synspunkter i Gravlunds Arbejde, som er særdeles smukt udstyret med Fotografier og fortrinlige Herredskort udarbejdede af Guide *H. Jørgensen*.

Folkets Sagn er i Herredsbogen kombinerede til en kunstnerisk udformet Helhed. Dette har naturligvis ikke været Opgaven med den ny Sagnsamling, som *Evald Tang Kristensen* har begyndt at udgive på Woels Forlag (1928. 304 S.). Foreløbig er udkommet 1. Bind om *Bjærgfolk*. I dette nye Bind er Sagnene inddelt i Typer som i »Danske Sagn« I, 1. Rk. (1892). I 2. Rk. er der i Indholdslisten — til god Nytte — meddelt Underafdelinger ved Type 60 (om Byttinger) og ved Type 86 (eventyrlige Sagn om Bjærgfolk). Endelig findes i et Efterslæt optaget Paralleler fra E. T. Kr.'s *Æresbog* 1923 og fra Nutidsoptegnelser andet Steds fra. Det er en stor Hjælp for Forskningen, at hele E. T. Kr.'s Stof om Bjærgfolk nu er gjort let tilgængeligt. Man må oprigtigt ønske, at der må blive økonomiske Udveje til at få også de øvrige seks Bind af »Danske Sagn 2« trykt. Thorkild Gravlund har skrevet et såre smukt Forord til Værket, og med Glæde læser man også E. T. Kr.'s egen Indledning.

De Egenskaber, der gør E. T. Kr.'s Sagnværker så fortræffelige, kan man ikke helt sige præger *Karl M. Kofoeds Bornholmske Sagn og Sagaer* (Schultz 1928. 188 S.). K. M. Kofoed har nemlig ikke alene samlet, men også genfortalt Sagnene og udgivet dem i en Slags »Normalform«, der ikke lader Læserne få noget Indtryk af Sagnenes primitive Skønhed eller af de forskellige Optegnelseres Alder og oprindelige Fortælleform. Noget afhjælpes dette Savn dog ved de udførlige Henvisninger bag i Bogen, hvor der er nævnt Kildesteder for hvert af de meddelte Sagn. Under flere Sagn har Ud giveren føjet Noter, der ikke alle er lige heldige, ligesom N. P. Jensens naive »Bornholms Oprindelse« slet ikke burde have været medtaget. Bogens Fortjeneste er den, at en så stor Del af Bornholms bedste og mest kendte Sagn i en underholdende Form nu er udgivet på ét Sted. Hr. K. M. Kofoed får sikkert Glæde af sin Bog, idet den nok skal opfylde hans Håb om heldigt at påvirke Hjemstavnsfølelsen. — *Thomas Nielsens* Mening med sin Bog: *Fra Hedeegne* (Woel 1928. 31 S.) er, at man ved Læsningen af dens Småhistorier »skulde faa Øjnene aabnet for noget af det værdifuldeste hos den jyske Almue, nemlig Sproget og den Lunhed, der ligger gemt deri«. Fortalt på sit vestsallingske Mål har den lille Bog sin Betydning for Folkemålsforskerne. Historierne er ikke absolut originale, for så vidt som de har Sidestykker i E. T. Kr.'s

Bøger, hvad Forfatteren også meddeler i sit Forord. — Fra det nordøstlige Fjends Herred har *Chr. Pedersen* (Skivebogen 1927, 141 ff.) meddelt en lille Samling Folkeminder, ligesom der i Amts-årbøgerne fra Lolland-Falster og Vejle næsten altid meddeles sådanne. — I de to Månedsskrifter: »Sønderjydsk Maanedsskrift« og det nye af *H. Chr. Frydendahl* udgivne og ledede »Fynsk Hjemstavn« findes der i hvert Nummer en Række Sagn, Rim, Remser, Gåder, Trosforestillinger m. m. fra de betræffende Landsdele. I Sdj. Mdskr.'s »Samler« bemærker man i År især *M. P. Ejerstevs* Folkeminder fra Mellemslesvig, *Cl. Eskildsens* sønderjyske Byremser, *Chr. L. Lorenzens* Sæd og Skik i Ubjerg Sogn, *M. S.*: Sæd og Skik i Emmerske o. m. m. Endvidere bør nævnes Optrykket af det gamle Haderslevtryk: *Jens Kluuses Høste-Høytid*, der er forfattet af Degnen *Hans Mikkelsen* i Løjt (1710—1796) (jfr. Fausbøl: Minder fra Agerskov Sogn). Dette gamle Digt giver et morsomt Tidsbillede og et godt Indtryk af et gammelt Høstgilde. I Fynsk Hjemstavn meddeles i hvert Nummer nogle Sagn fra Gudbjerg (hentet fra *Rasmus Hansens* efterladte Samlinger), Remser, Gåder, Sygdomsråd m. v. — I »Danske Folkemaal« findes der flere Bidrag, hvis Indhold ikke alene er af Interesse for Filologer, men også for kulturhistorisk interesse; se f. Eks. Afhandlingerne af *Ellen Raae* (Dyrenavne), *Poul Andersen* (Prossekegale), *M. Kristiansen* (Jul i en vestfynsk Bondegård), *H. P. Hansen* (Gillikrog), *Andreas Olsen* (Fanøboernes Klædedragt), *Niels Haislund* og *Aage Sørensen* (»Der brænder en Ild — —«). — Fra Sognene Outrup og Sejerslev på Mors er der i Morsø Årb. 1927, 69 ff. af *Kr. Søndergaard* og undertegnede meddelt ret fyldige Oplysninger om Folkeliv og Folketro i gamle Dage. — De hidtil optegnede Folkeminder fra Harte Sogn ved Kolding er meddelt i Kolding Folkeblad 19. Juli 1928. — I de første Afsnit af sin smukke Skildring af afdøde Kurlæge *P. C. Bjerregaard* (Aschehoug 1927. 136 S. III.) anfører *Anders Uhrskov* en Del Oplysninger om Bjerregaards Slægt, der var fra Egnen mellem Kolding og Vejle, og meddeler bl. a. en Aftægtskontrakt og en Fortegnelse over en Gårds Husgeråd fra 1718. — *J. Abildtrups* Værk om *Vorgod Sogn* (Tranbergs Bogh., Videbæk 1926. 248 S.) er et grundigt Arbejde, der fortjener megen Påskønnelse. I det hidtil udkomne første Bind er Folkeliv og Folkeminder ikke behandlet. Derimod er der udførligt skrevet om alt vedrørende Sognets Oldtid, Landsbyer, Landbrug og økonomiske Kår i det 16.—17. Årh. Derefter følger en Fortegnelse over de enkelte Byers og Gårdes Historie. Når 2. Del af Arbejdet udkommer, bliver »Vorgod Sogn« nok var største Sognehistorie.

I *Vore danske Folkeeventyr*, første Udvalg (Danmarks Folke-minder Nr. 35. 1928. 127 S.) har *Hans Ellekilde* begyndt at ud-give Prøver af samtlige Typer af danske Eventyr. Foreløbig er udkommet 12 mytiske Eventyr med mandlig Helt, alle efter Op-tegninger fra Jylland. Her findes Eventyr som Kongesønnen, der drog ud for at finde sin Angst, Hans Kørivej, Stærke Hans, De tre Svanejomfruer o. s. v. Til hvert Eventyr har Udgiveren føjet meget udførlige Noter om Eventyrets Udbredelse og Historie. I en Indledning har H. Ellekilde gjort Rede for Eventyrenes Værdi videnskabeligt og folkeligt og meddelt egne nye Anskuelser, ind-vundne efter et mangeårigt indgående Studium af alle vore mange Eventyrs næsten utallige Opskrifter. Til S. 126 (om Indlednin-gen) kan tilføjes, at Evald Tang Kristensen i Jyllandsposten 2. Oktbr. 1924 har meddelt vigtige Oplysninger om, hvad Holger Drachmann har hentet af Stof hos ham til »Der var engang —«. Det er et nyttigt Arbejde Ellekilde her har påbegyndt, som for håbentligt snart får en Fortsættelse.

Inger Margrethe Boberg har i Danske Studier 1928, 16 ff., skre-vet en indgående Undersøgelse over Eventyret: »Prinsessen på Glasbjærget« (Arne Nr. 530), der efter Frk. Bobergs Mening ikke er et Vandreeventyr; men da det dog kan efterspores hos alle ariske Folk, må det efter al Sandsynlighed være en Arv fra det ur-indoeuropæiske Folk. Da Hesten spiller en betydelig Rolle i Eventyret, må det være opstået hos et Rytterfolk, og en af de få Ting, vi med Sikkerhed ved om Ur-indoeuropæerne er dette, at det var et Folk, der kendte og vurderede Hesten.

Det må påskønnes, når der engang imellem udkommer et al-ment kulturhistorisk Værk, der ikke blot nøjes med at skildre, men som også ræsonnerer og forsøger at tyde det Virvar af Skikke og Meninger, som forhen var en væsentlig Del af Almuens åndelige Næring. Et sådant skildrende og forklarende Arbejde er det Værk, som Kredslæge *J. S. Møller* i Kalundborg har ud-givet første Levering af under Titlen: *Fester og Højtider i gamle Dage, Skildringer fra Nordvestsjælland* (P. Haase & Søn. 1928. III. 238 S.), indeholdende »Fødsel og Barselgilde«, »Bryllup«. I en Indledning gør *J. S. Møller* fortræffeligt Rede for tidligere dansk og udenlandsk Udforskning af Almueskikke, og meddeler en Række Henvisninger til Værker, hvori yderligere kan søges Oplysninger. Derefter giver *Dr. Møller* en Oversigt over primitiv Religion og Magi. Med Fortrolighed til al Folkemindestoffet fra Holbæk Amt sammenstilles dernæst de mange Enkeltheder til en fængslende Helhed, så det er med Opmærksomheden fangen, man læser *J. S. Møllers* Skildring af Fødsel, Barselgilde og Bryl-

lup i gammel Tid i Nordvestsjælland. Men det, som interesserer ulige mere i Møllers Bog, er hans Tydninger af de forskellige Skikke, som knyttedes til de nævnte Familjefester. Klart og nøgternt meddeler han, udfra stor folkloristisk Belæsthed, hvad man véd om hine Festsykkers Oprindelse og Udvikling, ligesom Forståelsen af dem anskueliggøres. J. S. Møllers indgående Kendskab til Egnens Folkedragter og hans Viden som Læge bevirker, at hans Redegørelser for Festdragter og for Tro knyttet til Fødsel m. v. hører til det ypperste, der er skrevet om disse Emner på Dansk.

F. Ohrt har i Studier for Sprog og Oldtidsforskning Nr. 149 (Pio. 1928) udsendt: *Gamle danske Folkebønner*, en Tolkning af 12 Bønner (Jesus i Urtegården. Maria, Jesus og Jøderne. St. Johannes. Kristus på Bjerget. Englene om Sengen o. s. v.), hvori den lærde Forsker viser, at katolske Bønner og underlige mer eller mindre hedenske Bønner levede i Folketsjælen til langt ind i det 19. Årh. Foruden Forordet er Tolkningen af Bøn XII: Englene om Sengen særlig fængslende. I denne Englebøn har vi bl. a. Forudsætningen for Digte af Wergeland, Føersom og Ingemann. — Da der ikke findes ret mange Undersøgelser over Sædvaner og Skikke i den danske Landsby i *Fællesskabets Tid*, bliver man så meget desto mere fornøjet, når der engang imellem fremkommer et Bidrag, som oplyser om de gamle Bondetider. Et sådant velkomment Bidrag vedrørende et Par centrale Problemer i gammel dansk Byorganisation er i 1927 udkommet i Tidsskriftet »Fataburen«, forfattet af den svenske Forsker *Bengt Engström*, omhandlende *Oldermandsskifte* og *Bystævne* i skånske og danske Byer. Engström giver en Del præcise Oplysninger om Oldermandsstillingens historiske Udvikling og har på et af ham udarbejdet lærerigt Kort vist Fordelingen af de forskellige Tidspunkter for Oldermandsskifte på dansk-skånsk Område. I Skåne skiftedes de fleste Steder Mortensdag og Valborgsdag. I Danmark fandt Skiftet Sted med få Undtagelser i Forårshalvåret, ligeså i den nordøstlige Del af Skåne samt i Halland og Blekinge. Over Oldermandens Sammenkaldningsinstrumenter, hvoraf der havde forskellige Arter, har Engström også udarbejdet et Kort. En Del af de i Afhandlingen forekommende Talresultater vil ved at inddrage hele det danske Stof om Oldermænd og Bystævne i Undersøgelsen dog blive forrykkede (jfr. Fynsk Hjemstavn 1928, 127 f.). — Fra dansk Side er der om Landsbyfællesskabets Tid foruden Bogen »Byhyrder« fremkommet en Del mindre Bidrag. T. O. Achelis har (Sdj. Årb. 1928) meddelt to *Grandevilkår*, 1) fra Bolderslev 1640 og 2) fra Rejsby og Kjærbølling 1725. Jehjerg

Vedtægt og Vide fra 1769 er af *J. C. Hansen* meddelt i Skivebogen 1927. Om *Gadekoven* (∩; Bytræet) i Nagelsti på Lolland giver *Chr. Ringsing* (L.-F. Årb. 1928, 76 ff.) en Del Oplysninger, der i det specielle Tilfælde er nyttig for Forståelsen af nogle Årstal. — Ligesom Ringsings er *Christine Reimers* Artikel i F. H. 1928, 39 ff. om fynske Bystevner smukt illustreret. — En *Byhyrde* som Legatstifter, Søren Hyrde i Åsum, død 1803, er omtalt i F. H. 1928, 34 ff. — *P. Chr. Normann*, Skjætrup, har i Hardss. Årb. 1927, 116 ff., meddelt lidt af, hvad hans Fader har fortalt ham, bl. a. at en af hans Forfædre, Anders Normann som 17-årig i 1755 om Natten hentede sin Faders to Heste ud af Herregården Volstrups Stald. Til Straf måtte han springe Soldat i 12 År, 8 År i fast Tjeneste og Mønstringen i 4 År. — I *Sognekongen* (Randers Årb. 1927, 29 ff.) giver *Carl Hermansen* et Tidsbillede fra det gamle Værum, idet han skildrer Gmd. Nicolay Pedersen (1762—1837), en Fremskridtsmand i en fattig Tid og på de fleste Områder den førende i Landsbyen. — Den ansete Fremskridtsbonde på Falster, *Hans Rasmussen*, Egense (1779—1853) giver *Helene Strange* bl. a. efter mundtlige Meddelelser en levende Skildring af i L.-F. Årb. 1928, 103 ff. — Hvorledes en Greve på Lolland befaler sin Ladefoged at gifte sig med en Enke, han ikke kendte, oplyses man om i *C. C. Larsens: Et Stavnsbåndsfrieri* (L.-F. Årb. 1928, 51 f.). Greven vil have Enken forsørgt, og det skete. *C. C. Larsen* meddeler smsts. nogle mundtlige Overleveringer om Grev *C. D. Reventlow*; ligeså gør *Mine Thorsen* i samme Årbog, 163 f. — *Nilaus Pedersens* Optegnelser fra Gundsølille (Kbhvns. Årb. 1927, 219 ff.) giver talrige Oplysninger om Gundsølille før og ved Udskiftningen, Vange og Vangskel, gammel Skov, gamle Veje m. m. (suppleret med *Gunnar Knudsens* Tolkninger af Stednavne i Gundsølille efter Udskiftningskortet 1799). — Til Oplysning om de gamle *Landsbykroers* Historie tjener *Edv. Egebergs* store Skildring af Linå Kro's Historie i Århus Årb. 1928. Her er meget kulturhistorisk Stof. — Om *Fattigforsørgelse* i Tømmerby og Lild Sogne i første Halvdel af afvigte Årh. meddeler den ivrige Folkemindesamler *A. C. Svalgaard*, Thisted, en Del Træk i Thisted Årb. 1927, 320 ff. Bl. a. meddeler Svalgaard, at et Almissemlem i 1811 blev begravet i en *Halm-Ligkiste*. (Om Ligkister af Halm har *Christine Reimer* i Danske Studier 1927, 169 ff. meddelt en Del Eksempler fra Øerne). — En maliciøs Skildring af *Loppejagt* i Thy o. 1844, givet af den Flade Degn, *Povl Henrichsen*¹⁾, meddeles af *S. Dit-*

¹⁾ Hvorom Kr. Søndergaard i Morsø Årbog 1928, 44 ff. har fremsat nogle nye Oplysninger.

leusen i Thisted Årb. 1927, 307. — Et Blad af *Taterfolkets Historie* i Thy giver P. C. Knudsen i sin Redegørelse for Taterkvinden Sirena fra Grurup i Thisted Årb. 1927, 255 ff.

Om de gamle *Majfester* findes der interessante Oplysninger i V. Møllers Afhandling i Præstø Årb. 1927, 99 ff., hvor der berettes om Provsteretten i Lillehedinge Præstegård 30. Maj 1688, sat, fordi Sognefolkene i Tommestrup og Sierslev havde overtrådt Sabbaten med Gilder og Drukkenskab. Under Forhøret får man en Del Enkeltheder at vide om Majgrever, Majjinder o. s. v.; et Par Sommervisemelodier ledsager Afhandlingen.

I *Hilding Celanders* Undersøgelse: *Logkatten och dess släktingar vid sädesbärgning och trösk* (Festskrift til Hjalmar Lindroth 6. Febr. 1928, 153 ff. Göteborg.) er der først og fremmest gjort Rede for det svenske Stof, der er knyttet til Lokatten og dens Slægtninge ved Kornbjergning og Tærskning; nogle danske Sidesykker nævner Celanders vel, men han har ikke fået Øje på Artiklen: *plejlvisen* i Feilbergs Ordbog; thi så vilde han kunne have forøget sin Afhandling en Kende. »At synge Plejlvisen« kendes endnu i Jylland, og Johs. V. Jensen har jo i et Digt mesterligt gengivet de Ord, som antagelig de fleste voksne Mennesker bruger, når de »synger« Plejlvisen. I A. V. Rantasalos i Helsingfors på Tysk udkomne Værk om Agerbruget i Finneres og Esters Folketrolde (FFC Nr. 30—32, 55, 62) med Jevnføringer fra de germanske Folk findes der ingen Oplysninger om Plejlvisen og hvad dertil hører. Et dansk Bidrag om gamle Høstskikke har Gudmund Schütte givet (Skivebogen 1927, 104 ff.) i sin Undersøgelse af den sallingske (Høst-)Ånd Hackenmay eller Hakkelsemanden, der under Betegnelsen *Hackenmay* er nævnt i Processen mod de Tise Trolde 1686. »Hakkelsemanden« er den folkelige Opfattelse af »Harkelse«, dvs. Rivning, der læses på det sidste Læs sammen med Hackelmaitræet (mange Paralleler hos *Mannhardt*). Schüttes inciterende Afhandling giver et ejendommeligt Bidrag til Spørgsmålet »sidste Neg«.

Den meget produktive Havehistoriker, Johannes Tholle, har siden sidst ikke alene skrevet en Række omfangsrige, smukt illustrerede Afhandlinger om Havebrug og lignende i ældre Tid i adskillige Amters historiske Årbøger 1927—28 (Sønderjylland, Svendborg, Frederiksborg, Lolland-Falster, Præstø, Odense-Assens, Vendsyssel), men han har også til »Almindelig dansk Gartnerforening«s 40-Års Jubilæum 1927 udsendt et smukt udstyret Arbejde: *Danske Gartnere* (Schultz 1927. 143 S.), i hvis 16 Kapitler redegøres for Havebrug i Danmark fra Middelalderen til vor Tid. Tholle skriver om Klostrenes Havebrug, om kgl. Urtegårds-

mænd, Kålhave, Æblekvind og Humlekræmmer, Herregårdsgartner, Voldmester, Skolelærer og Gartner samt de forskellige Slags Faggartnere. Bogens første Kapitler er meget underholdende, hvorimod de sidste tynges vel meget af Navne på Gartnere, som man ikke — på Grund af Bogens Størrelse — får synderligt at vide om. Det må påskønnes, at Forfatteren har forsynet sit Værk med et udførligt Personregister ledsaget med Data. — I Sdj. Mdskr. fortsætter *Axel Lange* og *Chr. Seeberg* stadig med Artikler om sønderjyske Planter, deres Navne og deres Stilling i Folkloren. — I Fyns Tid. 15. Juli 1928 har *Christine Reimer* meddelt en Række Eksempler på, hvorledes Hyliden i Folketro og -medicin spiller en stor Rolle.

Arkitekt *H. Zangenberg*, Underinspektør ved Dansk Folkemuseum, har i L.-F. Årb. 1928, 36 ff. meddelt, hvad der fandtes af Indbo og Besætning m. v. i en lollandsk Gärd 1505. Det er meget indgående Oplysninger, de af Zangenberg udgivne Dokumenter yder. De giver os den ældste Fortegnelse, vi har af en dansk Bondegårds Inventar. I Fynsk Hjemstavn 1928, 81 ff. har Zangenberg skrevet en større, rigt illustreret Afhandling om gamle fynske Bønderbygninger.

Om den danske Almuens industrielle Talenter er udkommet nogle mindre Bidrag. *Fritz Jürgensen West* redegør (Sdj. Årb. 1928, 1 ff.) for den *tønderske Kniplingsindustri* i 1840'erne. Her omtales Industriens Udbredelse Syd for Kongeåen, Kniplingernes Art, Knipleriet som Næringsvej, Bissehandlen, Forslag om Oprettelsen af Knipleskoler m. v. I Sdj. Mdskr. 1927, 65 ff. fortæller gamle Lisette (nu død) om Knipling gennem 80 År — *Hjemmebrygning* i ældre Tid på Falster og i Syd-Fyn skildres af *Jens C. Stub* (L.-F. Årb. 1928, 56 ff.) og af *Johs. M. Jensen* (F. H. 1928, 66 ff.). — *Hør dyrkning* i Ore Sogn skildres af *Frode Lund* (F. H. 1928, 113 ff.) og Fortidens *Jernudvinding* på den fynske Øgruppe af *H. C. Frydendahl* (F. H. 1928, 58 ff.).

I en Afhandling: *Ko med Kalv* (Månedsskr. f. Dyr læger 1927) har *H. P. Hansen*, Herning, samlet en forbløffende Mængde Oplysninger om Skik og Tro knyttet til Forplantningsprocessen hos Køer. Det er ikke alt lige pillent Stof, der findes i H. P. Hansens Afhandling, men som det står i »Ny Huusholdnings Calender« 1664: »En Scribent / Christelig Læser / som skriffver om naturlige Ting, maa oc neffne en Ting som den er. Ingen fordi leggis sligt til onde«. Emnet har ikke før været behandlet på Dansk, bl. a. fordi der ikke har været samlet meget Stof om det. H. P. Hansen bygger da også sin Afhandling i høj Grad på Stof indsamlet af ham selv i Midt- og Vestjylland.

I Præstø Årb. 1927, 59 f. meddeler *Th. Hauch-Fausbøll* efter Næstved Rådstuebog 29. Aug. 1589, hvilke Kvinder det var, der var udvalgte til med Rådmændene og Kongens Foged at malke Pigerne for at undersøge, om mistænkte unge Piger havde Mælk i Brysterne. At det ligefrem var et offentligt Hverv at malke Pigerne, har man vist ikke været klar over for (jfr. dog *H. Matthiesen*: De Kagstrøgne, 88 ff.).

Om *hellige Kilder* er der af nyt i Årets Løb fremkommet Oplysninger af *H. Møller* vedrørende Kildemarkedet i Skjorping (Fra Himmerland og Kjær Herred 1927, 217 f.), af *Kr. Larsen Vestergaard* om Kilderne i Råsted og Staby Sogne (Hardss. Årb. 1927, 162) og af *Evald Tang Kristensen* om Kilderne ved Vejle i »Minder og Oplevelser« IV, 323 ff. I Randers Årb. 1927, 134 ff. har jeg meddelt Prof. *Vilhelm Thomsens* Brev af 2. April 1926 om Helligkilderne ved Randers og nogle biografiske Oplysninger om *J. V. Nissen*, Ramten. I Indberetninger til Stednavneudvalget er i det sidste Års Tid fundet Oplysninger om nogle hidtil ukendte hellige Kilder. *Gunnar Knudsens* Påvisning af (i Festskrift til Finnur Jónsson 1928, 463 ff.), at *Baldersbrønde* ikke er et Kultnavn, men et profant Personnavn sammensat med -brønde, er af ret stor Interesse også for Mythologien, idet Balders Stilling som Kildegud hermed er ude af Sagaen. Endelig skal nævnes, at jeg i Svendb. Årb. 1926 [1928], 3 ff. har meddelt Stoffet om Svendborg Amts hellige Kilder. Hermed er Materialet om alle Landets Kilder gjort tilgængelig i de historiske Amtsårbøger. Et med Kilde dyrkelsen beslægtet Emne er behandlet i Afhandlingen: Helliggrave paa Mors (Saml. t. j. Hist. og Top. 1928; jfr. Morsø Flkbl. 25.—26. Juni 1928), hvor der kortelig gøres Rede for Troen på Helbredelse ved at sove på en hellig Grav; desuden omtales også Skikken at kaste Sten, Pinde o. lgn. i Bunke på Stedet, hvor et Menneske var blevet dræbt.

Redegørelser for *Sagn og Tro knyttet til Sten* er nu også fremkommet i Årbøgerne for Københavns, Århus, Hjørring og Ribe Amter 1927—28. Om Bækkestenen og Tislundstenen i Ribe Amt er der sammenstillet en Del interessante Enkeltheder. De øvrige Amters Folkemindestof om Sten vil fremkomme med det første.

Om *Brandtræer og Ulykkestræer* er der i Danske Studier 1928 (jfr. Sdj. Mdskr. 1. Sept., 1. Nov. 1928, Jyllp. 15. Febr. 1929) fremkommet en Afhandling, der indeholder en Udredning af den magiske Tankegang at fastsætte Ulykker (bl. a. Ildebrand i et Træ). og der meddeles smsts. en Fortegnelse over Brandtræer og Ulykkestræer i Danmark.

I *P. Skautrups* Afhandling om *Højnavne i Hardsyssel* (Hardss.

Ärb. 1927, 120 ff.) gives bl. a. sproglige Oplysninger om de fra E. T. Kr.'s Bøger så kendte Jyndovne (Jætteovne).

I Sprogforeningens Almanak 1928, 20 ff. og 98 ff. er meddelt Sagn om Rytterkilden i Kragtoft ved Løjt og en Række anekdotagtige Historier ved undertegnede om Præster og Degne i Sønderjylland.

Til Diskussionen om Gorm den Gamle og Thyre Danebod (se *Kr. Erslevs* Oversigt i Hist. Tdskr. 9, VI, 1—53 og *Vilh. la Cour* i Berl. Tid. 1.—2. Okt. 1928) slutter sig *Henrik Ussings* Bog: *Sagnene om Thyre Danebod* (Levin & Munksgaard 1928, 101 S.), hvor Spørgsmålet behandles udfra et *folkloristisk* Synspunkt, idet Ussing giver en Analyse af de Sagn, der er knyttet til Gorm og Thyre. Med H. t. Sagnet om Thyres Voldbygning udtaler Ussing, at det langt fra er noget Bevis for, at hun virkelig har bygget Vold på dette Sted, hvor der allerede 100 År før Thyres Dronningetid blev anlagt en Forsvarsvold i Nærheden af det nuværende Danevirke. Men hvis Thyre under en farefuld Situation var virksom ved Fornyelsen af en gammel Vold, vilde det efter Sagndigtningens Væsen utvivlsomt blive til, at det var hende, som havde opført den fra første Færd. Sagndigtningen er i så Henseende ikke smålig. I Løbet af et Slægtled vilde den gamle istandsatte Vold i Folkets Mund ufejlbarlig blive forvandlet til en flunkende ny, ligesom det selvfølgelig bliver til, at hele Folket arbejder med på den. Hvis det kan påvises, f. Eks. ad arkæologisk Vej, at en Del af Danevirkevolden hører hjemme omkring ved den Tid, da Thyre var Dronning, er både hendes Tilnavn (»Fremme«) og Sagnet en Støtte for den Antagelse, at Thyre ikke har været nogen uvirksom Tilskuer ved Danevirkes Rejsning. Sagnet om Virkets Rejsning mener Ussing kan henføres til Tiden o. 970—80, den Tid, da Harald Blaatand fornyede Mindet om sin Moder på den store Jellingsten, og da Tyskland truede og der kæmpedes ved Danevirke. Når Sagnet da var udformet, kunde det leve Århundreder igennem. I det 12. Årh. er det første Gang optegnet af Sven Aggesen. Sagnet har levet i et Par Århundreder og må antages at have sit Hjemsted i Sønderjylland. I Festskrift til Finnur Jónsson 1928 har Ussing skrevet om Sagnene om Harald Blaatand.

Axel Olriks Bidrag til »Verdenskulturen«: *Nordisk Aandsliv i Vikingetid og tidlig Middelalder* (1907) er i 1927 udkommet som selvstændig Bog i ny Udgave (Gyldendal. 150 S. Ill.), gennemset og forsynet med Efterskrift af *Hans Ellekilde*, der kortelig oplyser om nye tilkommende Illustrationer, nye Udgivelser af Olriks Arbejder m. v. *Nordisk Aandsliv* begynder med en Redegørelse

for Folkesamfundet i Oldtiden. Dernæst afhandles Mytedigtning, Gudetro, Heltedigtning, Vikingetiden, Hedenskab og Kristendom, Skjaldekunsten, Vikinge- og Eventyrsagaer, Island og dets Sagaer, de lærde Islændinge, Folkevisetiden og slutter med Literaturhenvisninger. Dette Arbejde er ikke alene en Prøve på, hvorledes Axel Orlik mestrer den store Stil, men også et uovertruffent Udtryk for, hvorledes der på en ret beskedent Plads kan gives de for Almendannelsen nødvendige Oplysninger om et stort og vanskeligt Emne af en Forsker, der Gang paa Gang har gennemvandret det Stof, han i populær Form forelægger Læseverdenen. Orlik tilføjer i Nordisk Aandsliv den overleverede Mytologi og Heltedigtning til den Kamptid, hvor den hører hjemme. Tilegnelsen af Vesterlandenes Kultur og Katolicismen ned til Middelalderens Tænkemåde er det andet store Hovedproblem, han med Mesterhånd gør Rede for.

Efter mere end tredsstyve Års stadig Fordybelse i vor Middelalderes rige Folkevisedigtning har den 80-aarige Dr. *Ernst von der Recke* påbegyndt Udgivelsen af et vældigt Værk i fire Bind: *Danmarks Fornviser* (Møller & Landschultz 1927 ff.), hvoraf de to første Bind på henholdsvis 416 og 467 Sider allerede har set Lyset. I første Bind findes 74 Viser, delt i to Halvbind, 1) Hedenoldviser, Kæmpeviser og 2) Sagn- og Eventyrviser. I andet Bind findes 85 Viser, 1) historiske og quasi-historiske Viser, og 2) Ridderviser. I en Indledning til første Bind meddeler Dr. v. d. Recke en Del af sine Resultater af det Studium af Danmarks gamle Folkeviser, som har været hans største, varigste og kæreste Opgave. Det er først nu, Forfatteren føler sin Dømmekraft og sit Overblik over Danmarks Fornviser sikker nok til at behandle dem afsluttende og give dem fra sig i en Skikkelse, der, om end selvfølgelig nu og da omtvistelig i Enkeltheder, dog i sin Helhed tør antages at gengive deres oprindelige Udseende så nær, som det gennem en kritisk Behandling af det mangelfuldt overleverede Stof endnu lader sig gøre. Det er ved Hjælp af en udtømmende Registrant over alle Fællesstrofer i den samtlige nordiske Folkeviseroverlevering, at Dr. v. d. Recke søger at bestemme den enkelte Strofes Plads og bygger på dette Grundlag sin Genfremstilling af Viserne op. Overalt i Værket træffer man Vidnesbyrd om den gamle Forskers Skarpsindighed og fine poetiske Takt, ligesom Indledningen til Værket og Redegørelsen, der ledsager hver Vise, er isprængt levende Ytringer af Forfatterens Forskerglæde. De gamle Viser træder os i Dr. v. d. Reckes Værk i Møde i en så formået gennemført Skikkelse, at de bliver os endnu kærere end før, og der er ingen Tvivl om, at denne Restitution af Folke-

visedigtningen overgår Svend Grundtvigs og Axel Olriks i videnskabelig og digterisk Værd, hvad også er at vente, da Ernst von der Recke jo er en Kunstner af høj Rang.

For Universitetsjubilæets danske Samfund har *H. Grüner Nielsen* udgivet første Binds første Hefte af *Danske Skæmteviser* (Folkeviser og literær Efterklang) (1927. 294 S.), dels efter Visehåndskrifter fra 16.—18. Årh., dels efter Flyveblade (Skillingstryk) fra 16.—19. Årh.; et følgende Hefte vil bringe Oplysning om Tekstkilder og Varianter samt sproglig Kommentar. Udgavens 2. Bind vil bringe Oversigt over samtlige danske Skæmtevisetyper og Oplysning om hver enkelt Vises Udbredelse og Udviklingshistorie. I det udkomne Bind får man et ret levende Indtryk af gammeldags Skæmteedigtning, og er man fordomsfri, er det ofte med Fornøjelse, man læser disse Digte, der på deres Vis supplerer den middelalderlige Riddervedigtning. Danske Skæmteviser yder flere fornøjelige personalhistoriske og kulturhistoriske Bidrag; se f. Eks. »Brylluppet paa Stjernholm«, »Morslandsvisen«, »Munken i Vaande«, »Dansk Folkekarakter«, »Jydernes Fremgang«. I Fugle- og Dyreviserne findes Reminisencer af gammel Fabeldigtning.

H. G. Topsøe-Jensen har (D. St. 1927, 21 ff.) omhyggeligt undersøgt et literært Digt til Folkebrug fra vore Dage, i det en yndet Konfirmationssang af en anonym Poet findes varieret for næsten hver ny Konfirmation, som Sangen er bleven bestilt til.

I Bogen: *Vi flokkes* (Woel 1927. 191 S.) har *Thorkild Gravlund* samlet 22 mindre Arbejder af folkepsykologisk Art, omhandlende Emner som Opløb, Flokarbejderen, De danske Piger, Dyrskue og Mennesker, Færdselsveje, Rigsdagsvalg, I Norden, Hærskue, Tro, Overtro m. m. Gravlunds Bog fængsler ved sin kunstneriske Stil og sine rammende — undertiden yderst vittige eller spydige — Bemærkninger om sociale og kulturelle Spørgsmål. Der er en genuin sjællandsk Stemning over *Vi flokkes*, som står i Linie med Gravlunds øvrige Værker indeholdende folkepsykologiske Undersøgelser.

Et Stykke encyklopædisk Folkepsykologi har *Gudmund Schütte* givet i sin omfangsrige Afhandling: *Sallingboer og Hardsysselboer* (Skivebogen 1927, 5 ff. Ill.), hvori er meddelt en Mængde forskellige Oplysninger om Sallingboers, Morsingboers og Hardsysselboers Kultur. Schütte skriver om disse Folks Art, Navneskik, Folkemål, Folkeminder og Hedenskab, Folkedragt, Folkedans, Byggeskik, Folke-Erhverv, Forfattere, Videnskabsmænd, åndelige Førere, Kunstnere etc. Fremstillingen er ofte noget ujævn, hvilket især skyldes Manglen på indsamlet Materiale; men trods dette

læser man dog den i sit Indhold meget brogede Afhandling med Interesse.

Mindre folkepsykologiske Bidrag er givet i Dansk Udsyn 1928 af *Martin N. Hansen* om *alsisk Folkesind* og af *Morten Korck* om *jynsk Folkesind*. Begge Forfattere bygger udelukkende på egne iagttagelser, og benytter ikke Eksempler fra — eller henviser til — Folkemindeliteratur. Mest underholdende er udentvivl Korcks Afhandling, medens Martin N. Hansens stilfærdige Stykke er rigere på Originalitet og mindre behæftet med almindelige Udtryk end den Slags Artikler sædvanligvis er.

Om folkelig Vækkelse i det 19. Årh. er der udkommet et Par Bøger. *Jens Abildtrup* har i *Jens Maarbjerg og Ellen Marie* (Lohse 1928. Ill. 122 S.) givet en Skildring fra de gudelige Forsamlingers Tid i Holstebroegnen i 1850'—60'erne. Hovedindholdet af Abildtrups Skrift udgør dog Biografien af Gmd. Jens Maarbjerg og dennes Hustru Ellen Marie, der i en Årrække boede i Sahl. Man får et sympatisk Billede af flere af de gamle trostærke Jyder, som så levende var optaget af religiøse Spørgsmål. Bogen har særlig Ærinde til Folk, der føler sig tiltalt af Indremissions Virksomhed. I Jyllandsposten d. 11. Juli 1928 har *H. Billeskov Jansen* stærkt kritiseret den Skildring, der gives i Abildtrups Bog af Herredsfoged Jansen i Skjern. — *A. Bobjerg* har i Bogen: *Det grundtvigske Livsrøre i Silkeborg-Eggen* (Gad. 1927. Ill. 112 S.) skrevet om, hvorledes den grundtvigske Bevægelse vandt Indpas i Sognene omkring Silkeborg og i denne By, hvor *C. Hostrup* jo begyndte sin præstelige Virksomhed. Man får en Del biografiske Oplysninger om de Bønder og Borgere, Præster og Lærere, der især har betydet noget for de grundtvigske Kredse i Silkeborgegnen, og derved giver Bobjergs Bog sit særlige Bidrag til Bondehistorien. Desværre fører han ikke Skildringen længere frem i Tiden end til ind i Halvfjerdserne. — Helt op til 1928 føres man derimod i *Ernst J. Borups* omfangsrige Skrift om *Københavns Højskoleforening gennem 50 År* (Reitzel 1928. Ill. 270 S.), hvori man får et levende Indtryk af en Forenings Vækst og Betydning for dens Medlemmer gennem 50 År. Fremmed for vor Tid virker det, at man i Højskoleforeningen i 1880—90'erne ved festlige Lejligheder altid havde Punschebollen på Bordet. — Om *Afholdsbevægelsen* findes der talrige Oplysninger i Claus Johannsens forannævnte Erindringer.

Til Slut bør nævnes, at Dr. phil. *Lis Jacobsen* i en Artikel om Professoratet i nordisk Filologi i Politiken 15. Juni 1928 udtaler, at »man længe har lidt under Savnet af en metodisk videnskabelig Uddannelse i Folklore, der kunde sætte Bom for det om

sig gribende Dilettanteri«. Og i samme Blad d. 19. Maj 1928 benytter Forfatteren Hr. *Richard Gandrup* i en Anmeldelse Lejligheden til i al Almindelighed at rette et stærkt Angreb på Folkemindeindsamlingen og Udgivelsen af Folkemindestof. Hr. Gandrup nævner ikke Navne på Udgivere, hvilket vilde have været orienterende for Læserne af et stort og anset Dagblad. Hans Angreb er især rettet mod Stedfæstelsen af Folkeminderne og de nøjagtige Oplysninger om Hjemmelsmænd, som enhver samvittighedsfuld Udgiver af Folkeminder naturligvis redegør for. Da Hr. Gandrup altså hermed beviser, at han ikke har Begreb om folkloristisk Metode, er hans Angreb derfor Folkemindeforskningen uvedkommende, hvorfor man ikke her i Enkeltheder skal gen-drive hans Kritik.

Derimod er der fuld Anledning til at fremhæve Professor *Arthur Christensens* Artikel: »Spredte Bemærkninger om Folkemindelitteratur« (Berl. Tid. Aftenudg. 5. Okt. 1928), hvori der med en Del Ret gøres opmærksom på, at det Udsyn, der prægede dansk Folklore, den Gang de førende Navne var *Olrik, Feilberg* og *Kr. Nyrop*, nu er lidt svært at konstatere. Når Prof. Christensen nævner flere nyere Værker indenfor dansk Folkemindeforskning, der ikke er baserede på et bredere internationalt Grundlag, burde han dog retfærdigvis nævne Dr. *F. Ohrts* Arbejder, som ikke er nationalt isolerede, idet de i disse behandlede Emner er sat i Forbindelse med Fænomener andet Steds fra.

6. Oktober 1928.

August F. Schmidt.

CHRISTIAN DEN FEMTES MATRIKEL.

Henrik Pedersen, De danske Landbrug. Fremstillet paa Grundlag af Forarbejderne til Christian V's Matrikel 1688. Udgivet efter hans Død paa Bekostning af Carlsbergfondet. Kbh. 1928, Gyldendal. 62 + 482 Sider.

Den kendte Landbrugshistoriker, Kontorchef *Henrik Pedersen*, der afgik ved Døden 1926, havde mange Aar arbejdet paa at behandle Chr. V's Matrikel efter moderne statistiske Metoder, saaledes at det derigennem kunde blive muligt at faa et solidt Grundlag for Studiet af de landøkonomiske Forhold i det 17. Aarhundrede, Tiden før Landboreformerne. Ingen anden havde bedre Forudsætninger for at magte denne store Opgave. Hans tidligere trykte Studier, som »Om Udsæden og det besaaede Areal paa

Falster«, i Hist. Tidsskr. 8. R. I, og »Ødegaarde i 1680'erne«, sst. 8. R. IV, vidner saaledes om den største Samvittighedsfuldhed og en sjælden Evne til at trænge ind i Tidens Forhold og stille dem i den rette Belysning. Han var tidlig blevet klar over Ønskeligheden af at faa tilvejebragt det omtalte statistiske Grundlag, for at det kunde tjene som Udgangspunkt for fremtidige Undersøgelser, og havde ogsaa selv Planer om flere saadanne i større Format. Fra 1900 opnaaede han Understøttelse fra Carlbergfondet til Arbejdet med dette Tabelværk, som nu kom til at beskæftige ham i 25 Aar. Ved hans Død forelaa det meste af Tabellerne trykt, og en mindre Del i Manuskript; Udgivelsen blev derefter besorget af E. Arup, A. C. Johansen, Axel Nielsen og Marius Vibæk; Tabellerne blev færdigtrykte, og der blev forfattet en Indledning af Svend Aakjær, hvori der gøres Rede for Henrik Pedersens Arbejde og Planer samt for selve Matriklen af 1688 og dens Tilblivelse, med Aftrykning af Rentekammerets Instrukser og Memorialer vedrørende Matrikuleringen 1681—86 og endelig nogle Prøver paa Indholdet af Landmaalings- og Matrikelsprotokollerne. Bogen afsluttes med et stort Stedregister, ved Bibliotekar Helge Nielsen.

Af de udgivne Tabeller er Tabel I, Ejendomme, Hartkorn og dyrket Areal i 1682, langt den største, idet den fylder 348 Sider. Den bringer Oplysninger om, hvor mange Gaarde og Huse med Jord, der var i hver By, og disses Hartkorn, derefter Antallet af Huse uden Jord og Mængden af anden skyldsat Jord, og endelig for hver By det samlede Hartkorn og Størrelsen af det dyrkede Areal i Tdr. Land. Disse Oplysninger bringes som sagt for hver By, men tillige for hver Hovedgaard og overhovedet for hver særligt matrikuleret Ejendom. Derefter bringes Sammentællinger for hvert Sogn, hvert Herred og hvert Amt.

I Tabel II er de samme Tal opstillede for Herreder, Amter og Landsdele i overskuelig Form. Tabel III gør Rede for Besiddelsesforhold, og specificerer, hvor meget der i hvert Amt fandtes af Ryttergods, andet Krongods, Magistratsjord, Præstegaarde, Anneks- og Mensalgods, Hospitalsgods, andet Kirkegods, Universitetsgods (delt i Universitetet, Kommunitetet, Skoler), Adelsgods (delt i gl. dansk Adel, Adel efter 1660, Grever og Friherrer, kongelige Personer), Gods tilhørende borgerlige Besiddere og endelig Gods tilhørende jordegne Bønder. I Tabellens Slutning sammenlægges derefter disse Besiddelsesformer for hele Landet. Tabel IV bringer en Oversigt over Ejendommenes Størrelse i 1688, ordnet efter Amter og sluttelig rekapituleret for hele Landet.

Som Værket foreligger, vil det være ganske overordentlig nyt-

tigt for alle, der studerer det danske Landbrugs Historie. Og ikke mindst for Lokalhistorikerne, som derigennem paa en udmærket Maade vil kunne lære Matriklen at kende og i mange Tilfælde herigennem hente de for dem nødvendige statistiske Oplysninger om deres Egn; det udmærkede Register gør det til en let brugelig Haandbog. Gælder det derimod Specialoplysninger om de enkelte Bøndergaarde og deres Besiddere i 1688, maa man naturligvis stadig søge til selve Matriklen. Men i mangfoldige Tilfælde vil Værket sikkert kunne yde det, der skal oplyses, og spare Lokalhistorikeren for personlige Arkivundersøgelser med tilhørende besværlige Rejser til København.

Med beundringsværdig Flid er de endeløse Sammentællinger og Beregninger foretaget, hvis Resultat nu foreligger i de trykte Tabeller, og med sjælden Uegennytte er dette Arbejde stillet til Forskningens Tjeneste. Vi kunde ganske vist have ønsket, at det maatte have faldet i Forfatterens Lod at leve en Aarrække endnu og selv paa Grundlag af dette enestaaende Materiale udforme de Værker, han havde i sin Tanke, en Opgave, som næppe nogen anden er voksen til at overtage efter ham, men det skulde nu ikke blive saaledes, og vi maa være taknemlige for det, som nu er kommet ud af det. Værket vil til alle Tider staa som et smukt Minde om Henrik Pedersen og hans Forsken.

Gunnar Knudsen.

Skagen Bys Historie indtil ca. 1870. Af *C. Klitgaard*. Skagen. I Kommission hos Boghandler Einer Nielsen (L. Schjeldes Eftf.) 1928. 588 S. III.

Vendsyssels flittige Historiker, Postmester *Klitgaard* i Brønderslev, har forøget Rækken af sine historisk-topografiske Værker, Hvetho Herred, Nibe og Hjørring, med et nyt og særdeles vægtigt — saavel fra Formens som fra Indholdets Side — Bind med ovenstaaende Titel.

Forf. har i det foreliggende Arbejde kun ret periferisk beskæftiget sig med Byens og Omegnens Topografi. Naturligvis findes der spredt omkring i Bogen Bidrag til denne, men de er ikke lette at finde, og topografiske Navne findes ikke i Bogens Register. Det er da et rent historisk og personallhistorisk Arbejde, som Forf. her lægger frem, og set fra dette Standpunkt maa det siges at opfylde de Fordringer, der med Rette maa stilles til en Byhistorie. Ligesom i sine foregaaende Arbejder af denne Art henter *Klitgaard* meget af sit Stof fra Tingbøgerne. Naar undtages Hugo

Matthiessen, er der vist ikke nogen anden Forf., der som Klitgaard har gjort sig dette uhyre og mangfoldige Stof underdanigt, men, som jeg tidligere har haft Lejlighed til at bemærke, løber Forf. en Fare ved altfor megen Fordybelse i Tingbøgerne, der jo i overvejende Grad beskæftiger sig med Forbrydere, Skøger og Hekse, medens Godtfolk kun i ringere Grad optræder i dem. Følgen er, hvis Forf. ikke sigter sit Stof stærkt, at Skildringen let faar det dystre Præg over sig, som altid følger Beretningen om Mord og Brand, Tyveri og Skørlevned, Hekseprocesser o. m. a., og som giver den mere ukyndige Læser det Indtryk, at Fortiden har været saa meget slettere end vor Tid. Har vi end ikke Hekseprocesser nu om Dage, saa skulde man sikkert ved en Sammenligning mellem vor Tids Retsprotokoller og det 17. Aarhundredes Tingbøger snart erfare, at vor Tid, den store Fremgang paa saa at sige alle andre Omraader ganske ufortalt, saamænd ikke er ret meget bedre end hin. Det er egentlig kun selve Retsplejen, der har forandret sig, idet man nu ikke vilde bære sig ad som i 1651 i Skagen, hvor en Barnemorderske maatte staa for Retten med det opgravede Barnelig i sine Arme og blev »decolleteret« allerede ti Dage efter at have født Barnet. Nu om Dage vilde hun være blevet pænt behandlet, stillet for et Nævningeting, muligvis blive frikendt eller i alt Fald kun faa et Par Aars Ophold under lyse og ret komfortable Forhold, med Centralvarme, elektrisk Lys og W. C. Det var noget andet at komme i »Hullet« den Gang. Naa, dette var et Sidespring. Forf. har i det foreliggende Arbejde i højere Grad end tidligere forstaaet at undgaa den Fare, der ligger i Fordyben sig i Tingbøgerne, og helt undgaa at komme ind paa alle disse Forhold skal man jo da heller ikke; der skal blot, naar det da kan ske uden Fravigelse af Sandheden, sørges for passende Fordeling af Lys og Skygge i Billedet.

Den lille, uanselige Fiskerby, der for halvhundredre Aar siden blev fremdraget af sin, af den store Almenhed saa ret upaaagtede Tilværelse for i Aarene derefter at blomstre frem til ikke blot at være et af vore mondæneste Badesteder, men ogsaa Kunstnerkoloni og Kongeresidens, gjorde ikke ved sin Opdagelse noget netop imponerende Indtryk, — Byen havde vel den Gang ca. 1600 Indbyggere mod ca. 4000 nu, — og dog har den haft ikke blot en lang Levetid, har saaledes haft sine kongelige Privilegier siden 1443, men har ogsaa en ret indholdsrig Historie, der nu altsaa har fundet sin moderne Skildrer, — den er jo allerede skildret 1787 af Tolderen i Skagen Olafur Olavius, — der dog har været saa fornuftig at standse sin Skildring af Byen ved Tiden o. 1870.

Ser man paa Resens Atlas, der er gengivet i Bogen, faar man

ikke Indtrykket af nogen egentlig By. Spredt over hele Strækningen fra Kirken og ud til Fyret laa Byens Huse, som det bedst kunde falde, — som Fluere paa en Tallerken, siger Forf., — og først helt op mod Nutiden kom der mere Præg af By over Billedet, idet Bebyggelsen samlede sig mere om Landevejen. Det var Fiskeriet, der fik Folk til at søge til den ugæstmilde Egn, og Forf. mener, at udenfor Fisketiden stod de fleste af Husene tomme og forladte, ligesom Forholdet var ved de øvrige store Fiskesteder, Skanør, Nibe, Dragør o. fl., men medens det ved disse Lejer kun var Sild, der fiskedes, frembød Skagen Muligheder for forskelligartet Fiskeri, og der levede derfor til Stadighed i Byen Folk, der Aaret rundt ernærede sig af, hvad Stranden iøvrigt gav, navnlig da af Vrag. Særlig det sidste var sikkert ingen ganske ringe Indtægtskilde, naar den blev drevet med Omsorg, og dette mener Forf., at Befolkningen har forstaaet at gøre. Under Omtalen af den gamle Kirkes Altertavle, Kristus mellem Røverne, siger han, at netop dette Motiv maa have tiltalt Menigheden i ganske særlig Grad, thi Skagboerne var Syndere som alle andre Mennesker, men de var i udpræget Grad Røvere, og Holbergs Ord om Anholtboerne »Hver lever kristeligt og nærer sig af Vrag« passer ogsaa for Skagboerne, thi faa Steder i Landet har Strandinger og ilanddrevel Vraggods spillet saa stor en Rolle for Erhvervsforholdene som i Skagen, og faa Steder har Strandinger og Søskade givet Anledning til saa mange Misligheder som her. Det var da ogsaa disse Forhold, Fiskeriet og Strandingerne, der fik Folk til at sætte Bo paa den øde Egn. Byen var i det 16. Aarh. ikke saa helt lille. Tolderembedet var saaledes et af Landets bedste, og ser man paa Udskrivningerne, viser det sig, at den maatte stille ikke saa faa Folk, i alt Fald flere end Nabo-byerne Hjørring og Sæby. 1542 stillede Byen saaledes 20 Ryttere, medens de to andre Byer stillede hhv. 5 og 6. Samme Aar maatte Byen modtage 40 Landsknægte i Indkvartering, medens Hjørring og Sæby fik 15 og 10. 1596 udskreves der i Penge af de tre Byer hhv. 150, 50 og 125 Rd., men derimod laa Skagen 25 pCt. lavere end de to andre Byer ved Madskatudskrivningerne, idet Byen kun producerede lidt Kød, Flæsk, Korn etc. De magre Jorder henviste Befolkningen til at søge sin Næring ved, hvad Havet gav, og Fiskeriet maatte naturnødvendigt blive den betydeligste Næringsvej. At dette var Tilfældet, ses da ogsaa af, at da der i Eftersommeren 1568 gik en svær Storm henover Skagen, forliste der ikke mindre end 350 Fiskerbaade og Handelsfartøjer. Selvom en Del af Fiskerbaadene ikke har været hjemmehørende i Skagen, men været andet Steds fra, — det var jo

lige i Høstfiskeriets Tid, — saa har Byen dog ganske sikkert lidt et meget føleligt Tab. Dette skulde efterfølges af flere andre. I 1591 druknede 22 af Byens fornemste Borgere i en Storm, og samme Aar ødelagde Sandflugten 25 Mænds Gaarde og Fædrift. I de følgende Aar led Byen meget af »Vandløb« eller Vandflod, og Byen kunde ikke længere svare sine offentlige Byrder, hvorfor den 1593 fik tre Aars Skattefrihed. Disse Ulykker fortsattes langt ind i det 17. Aarh., og samtidig gik Fiskeriet stærkt tilbage.

Vi skal ikke her komme videre ind paa Byens Historie, — en Anmeldelse tilsigter jo ivoerigt ikke et Referat af den paagældende Bog, — men blot nævne, at Forf., efter at have skildret Byens Historie, gaar over til i særlige Afsnit at behandle Byens Kirker, — dette Afsnit er maaske Bogens allerbedste, — Fyret, Raadhuset, Latinskolen og de danske Skoler, ligesom han bringer udførlige Embedsetater ligefra Toldere, Borgmestre og Raadmænd til Skoleholdere og Kirkeprierer. Denne Del, der omfatter henimod Halvdelen af Bogens omtr. 600 Sider, gør Bogen til et meget værdifuldt personalhistorisk Arbejde, idet Forf.s store og solide Viden paa dette Felt her kommer rigtig til sin Ret.

Alt i alt er »Skagen Bys Historie« et Arbejde, der er Klitgaard fuldt ud værdigt, og dette siger ikke saa lidt.

H. Hjorth-Nielsen.

Chr. Munck Rømer: Sindal Sogns Historie. Hjørring. 1926. 422 S.

Lærer i Hjørring, *Chr. Munck Rømer*, døde i 1925, kun 44 Aar gammel. Gennem mange Aar havde han arbejdet med sin Hjemegnens Historie. Han skulde dog ikke opnaa at se Frugten af sine Studier i den Bog, han arbejdede paa, denne er udgivet efter hans Død paa Grundlag af det efterladte Manuskript med Bistand af Folketingsmand *J. S. Vanggaard*, der har skrevet et Forord. *Rømer* var nøje kendt med sit Emne; ikke blot var han selv opvokset i Sognet, men Slægten har gennem flere Generationer virket som Lærere i Sindal Sogn. Ved Læsning af Bogen forbavses man snarere over, at denne Omstændighed ikke i højere Grad har præget den. Stærkere er den præget af en anden Forudsætning, Forfatteren er gaaet til sit Arbejde med, hans store Flid og Grundighed ved Gennemgangen af det store Arkivmateriale, han har benyttet. At en saadan Bog har den største Interesse for Egnens og især Sognets Beboere er selvsagt. For-

fatteren gennemgaar hver Gaards Historie og nævner dens Brugere, Fæstere eller Selvejere, fra Middelalderens Slutning til Nutiden. Et andet Spørgsmaal, som man maa stille over for saadanne Sognehistorier, er, hvorvidt de har nogen Interesse for Folk uden for Sogneskillet. Forfatteren har givet Bogen Undertitlen: Et Udsnit af Danmarks Historie. Dette maa naturligvis tages med et vist Forbehold, saa sandt som Danmark er andet og mere end Summen af Landets Sogne. Men tilbage bliver der alligevel den Sandhed, at det er lykkedes Forfatteren at fremdrage og grundigt behandle Ting, som er typiske for alle Landets Sogne.

Dette gælder først og fremmest det Afsnit, som hedder Jorden, Bønderne og Herremændene. Det synes, som om det er den økonomiske Historie og Landbrugshistorien, der har interesseret Forfatteren mest; eller han har her haft det bedste Materiale. Baggessvogns Arkiv, som nu opbevares paa Landsarkivet i Viborg, har leveret Hovedstoffet — og det er værdt at lægge Mærke til, hvor store Bidrag til Landbrugshistorien, de mange Herregaardsarkiver kan yde, som nu, under de usikre Ejendomsforhold, gaar en saare uvis Skæbne imøde, hvis man ikke, inden det er for sent, sørger for en forsvarlig Opbevaring. Forfatteren har i sin Bog samlet værdifulde Oplysninger til Landbrugshistorien i 17., 18. og 19. Aarhundrede, baade Bondesamfund og Herregaard. Vi hører om Mageskifterne i 17. Aarh., hvad der giver Herremanden Mulighed for Hovedgaardsdrift og Hoveriydelser fra Bønderne — Bønderne synes dog at have været betydelig bedre stillet i denne Egn i det 18. Aarh. end paa Sjælland. Derefter behandles Jordens Fordeling før og efter Udskiftningen med Kort, som gengives i Bogen, Hoveriets Fastsættelse ved Hoveriforening, Godssets Overtagelse af Staten i den fattige Tid og Fæstegodssets Salg i 1840'erne, alt paa Grundlag af Dokumenterne i Herregaardens Arkiv.

I Modsætning hertil, er Behandlingen af det aandelige Liv i Kirken ret magert. Det er egentlig blot en Præste- og Degnehistorie samt Oplysninger om Embedernes økonomiske Forhold. Det er paa Landbrugshistoriens Omraade, at Bogen har sin Værdi. — En Del Fotografier og Kort er gengivet i Bogen, hvorimod Register savnes. — Bogen, som koster 9 Kr., kan faas ved Henvendelse til Fru *Munch Rømer*, Lindevej 7, Silkeborg.

R. L. B.

FORTID OG NUTID

TIDSSKRIFT FOR KULTURHISTORIE
OG LOKALHISTORIE

UDGIVET AF

DANSK HISTORISK FÆLLESFORENING

VED

R. L. BALSLEV

FORENINGENS SEKRETÆR

UNDER MEDVIRKNING AF

GUNNAR KNUDSEN OG **CHR. AXEL JENSEN**

7^{ENDE} BIND

KØBENHAVN
H. HAGERUP'S FORLAG

TRYKT HOS NIELSEN & LYDICHE (AXEL SIMMELKIÆR)

1928—29

August F. Schmidt: Byhyrder. 160 S. Kbhvn. 1928. Schultz' Forlag.

Forfatteren af denne Bog er efterhaanden en kendt Skikkelse inden for den lokalhistoriske Forskning. Dette Tidsskrifts Læsere vil kende ham som en grundig Anmelder af Literatur om Almueliv og Folkeminder; næppe noget indenfor Emnet undgaar hans Opmærksomhed. De Emner, han har taget op til selvstændig Behandling, især Studiet af Danmarks Helligkilder, har paa en Gang lokal og fællesdansk Interesse og ligger saaledes i samme Plan som dette Tidsskrifts Arbejdsomraade. Dette gælder ogsaa denne Bog ligesom dens Forgænger, »Hyrdedrenge og Hyrdedrengeliv«, som udkom i 1926, begge Bøger med Undertitlen: Et Stykke Bondehistorie. Medens »Hyrdedrenge« behandler Tiden efter Landboreformerne, gaar »Byhyrder« tilbage til Landsbyfællesskabets Tid, især til 17. og 18. Aarh.

Byhyrden var en Slags kommunal Embedsmand, ansat af og underordnet Grandestævnet.

I et Forord gør Forfatteren Rede for sine Kilder. Det største Bidrag stammer, som man maatte vente, fra »Danske Vider og Vedtægter«, hvorfor det falder naturligt, at Bogen er tilegnet Poul Bjerge; men desuden har Forfatteren haft en udmærket Kilde i Evald Tang Kristensens mægtige Stof af Folkeminder.

Under Afsnittene: Byhyrdens Arbejde og Løn skildres Hyrdinstitutionen og dermed en væsentlig Side af Landsbyfællesskabet. Som det var at vente, er der ret stor Ensartethed i Opgivelserne Landet over, ligesom der ikke spores nogen videre Udvikling inden for det behandlede Tidsrum.

Endelig bliver Hyrdens Plads i Folkedigtningen belyst.

Som alle *August F. Schmidt's* Arbejder bærer ogsaa dette Præg af hans store Grundighed og Belæsthed inden for det givne Omraade, saa Læseren føler sig paa god og sikker Grund. At denne Grundighed kan gaa lidt over Gevind, viser det lille Kapitel om Hyrdepoesien, som vist godt kunde være udeladt, da det intet har med Byhyrden at gøre, hvad Forfatteren ogsaa er ganske paa det rene med.

Bogen er maaske, paa Grund af sin Detailrigdom og Ensartethed i Opgivelserne, ikke egentlig morsom, men det ligger jo i Sagens Natur, og der er god Grund til at glæde sig over dette Bidrag til dansk Bondeliv i Tiden før Bondereformerne.

Bogen er forsynet med Navne- og Stedregister.

R. L. B.

Levende Billeder i Kulturhistoriens Tjeneste.

Dansk Folkemuseum har paabegyndt Optagelse af levende Billeder af gammeldags Skikke og Arbejdsmetoder m. m. og forventer en særlig Bevilling paa Finansloven til dette Arbejde, som nu, i ellefte Time, ikke taaler Opsættelse. Det vilde være af største Betydning for Sagen hurtigst muligt at fremskaffe en Oversigt over de Optagelsesmotiver, som endnu vil være at finde i By og paa Land, og et Samarbejde mellem Museet og de interesserede Landet over vil derfor være ønskeligt.

Dansk Folkemuseum henvender sig derfor til alle, som vil støtte og fremskynde Arbejdet, særlig til de lokale Museer og de historiske Amtssamfund, med Anmodning om at indsende Forslag og Meddelelse, saafremt der i en Egn er bevaret Træk af gammeldags Skikke og Arbejdsformer, som det vilde være af Betydning at fæstne i levende Billeder.

Som Motiver kan eksempelvis nævnes de til Aarets og Livets Højtider knyttede Skikke, saasom Nytaarsløjer, omvandrende Stjernesangere paa Helligtrekongersdag, Pinse-, Maj- og Midsommerskikke (Optog med Grønt, Midsommerkrans el. lign., Kildebesøg, Dans paa Høje m. m.), Høstskikke (sidste Neg, hvæsse for Kaalen). — Dertil ældre Arbejdsmetoder i Mark, Skov eller ved Strand, f. Eks. Pløjning med gamle Plovformer eller Stude, Høst med flere Høstkarle paa Rad, Arbejde i Savgrav, med gammeldags Fiskeri eller med Raps, Hør (Tørreovn, Brydning o. s. v.), Tobak m. m. Billeder af Hyrdeliv, Faareklipping eller mere indendørs Arbejde, saasom Slagtning, Lysestøbning, Brygning, Spinding, Kartning, Plejltærskning, Husflidsarbejder og Landhaandværkeres Arbejde, saaledes Ske- og Træskomagere, Riskostflettere og l. — I Flæng kan nævnes andre Motiver: Bystævne (Indkaldelse ved Horn), Sprøjteprøve, typiske omvandrede Handlende, Folkedanse og Lege eller Spil o. m. a. Fra Købstæderne f. Eks. Haandværk, som forsvinder, Byens Trommeslager eller Udraaber, Torve- og Markedsscener og l. — Enkelte Smaatræk og Færdigheder kunde maaske ved særlig Lejlighed medtages. Hvor findes f. Eks. den, som endnu med Færdighed kan slaa Ild med et Fyrstaal eller skære en Pennefjer paa rette Maade?

Det vilde være ugørligt i en kortfattet Henvendelse at gøre Rede for alle de Optagelsesmotiver, som kan komme i Betragtning. Enhver Kender af ældre Tidens Skik og Brug véd, at Feltet er vidt. I øvrigt vil Læsning af Folkelivsskildringer — saavel de mere lokale, som f. Eks. H. F. Feilberg: Dansk Bondeliv, E.

Tang Kristensen: Det jyske Almuelev og H. Ussing: Aarets og Livets Højtider — kunne støtte Overvejelsen.

Det vil næppe vise sig muligt at følge alle Forslag, selv om det foreslaaede i og for sig fortjente at fæstnes paa Filmen. Optagelsesrejserne maa planlægges under Hensyntagen til de Motiver, som skønnes at have størst kulturhistorisk Betydning, men paa Vejen vil en Del af det mindre væsentlige kunne medtages. Optagelserne vil ikke blive indskrænket til at omfatte saadanne Billeder, der viser et sammenhængende Hele, f. Eks. Hørrens Tilbredelse fra først til sidst eller en fuldstændig Midsommerfest, da det oftest vil være nødvendigt at nøjes med de Udsnit, som endnu er bevaret. Det vil kunne tages under Overvejelse undtagelsesvis at rekonstruere visse Scener (f. Eks. Lysestøbning), dog kun saafremt de medvirkende i ældre Tid selv har udført det paagældende Arbejde og er fuldt fortrolig dermed.

Optagelserne, der kan ske selv under ugunstige Lysforhold, indendørs dog som Regel kun nær godt belyste Vinduer, finder Sted med et lille, let haandterligt Kamera, som ikke kræver Stativopstilling eller trættende og skræmmende Forberedelser.

Forslag, der gjerne ønskes ledsaget af en nærmere Redegørelse og i hvert Fald af nøjagtig Stedsangivelse samt Oplysning om, hvilken Dag eller Tid paa Aaret Optagelsen nødvendigvis maa finde Sted, bedes sendt til Dansk Folkemuseum, Bredgade 66, København K.

Kai Uldall.

Det henstilles til de historiske Amtssamfunds Bestyrelser at optage eller referere ovenstaaende Henvendelse i deres Aarskrifter.

INDHOLD

AFHANDLINGER:

VILH. LA COUR: Arkæologisk-topografiske Byggestudier	147
PEDER EEG og GUNNAR KNUDSEN: Stednavne paa Mols.....	47
HOLGER HANSEN: Lolland-Falsters Stiftsarkiv.....	30
CHR. A. JØNSEN: Bibliografisk Vejledning for historiske Lokalsamlinger...	113
C. KLITGAARD: Vore Aarbøgers Retningslinie	151
— : Tingbøger som Kilder til Lokalhistorie.....	153
H. E. E. KOCH: Infanteri-Reglementets Stambøger og Justitsprotokoller...	138
HENRIK LARSEN: Landmaalingen 1768—1772.....	37
S. NYGÅRD: Anvisning til at drive historisk-topografiske Studier.....	1
P. SEVERINSEN: Gangdagene og Bededagene.....	156

ANMELDELSER:

Af den nye Litteratur vedrørende Almuekultur og Folkeminder 1926—28 [Aug. F. Schmidt]	80, 247
Oversigt over topografisk Litteratur 1927 [Otto Smith].....	232
VILH. LA COUR: Sjællands ældste Bygder [Hans Kjær]	104
C. KLITGAARD: Skagen Bys Historie [H. Hjort-Nielsen]	268
J. S. MØLLER: Folkedragter i Nordvestsjælland [Elna Mygdal]	102
HENRIK PEDERSEN: De danske Landbrug [Gunnar Knudsen]	266
CHR. MUNCK RØMER: Sindal Sogn [R. L. B.]	271
AUG. F. SCHIMDT: Byhyrder [R. L. B.].....	273
GUDMUND SCHÜTTE: Vor Folkegruppe [Sv. Aakjær].....	99
H. ZANGENBERG: Danske Bøndergaarde [Chr. A. J.]	110

FRA ARBEJDSFELTERNE:

Dansk Folkemuseum 1926—28	180
KAI ULDALL: Levende Billeder i Kulturhistoriens Tjeneste.....	274
Foreningsmeddelelser:	
Museumskursus og Repræsentantmøde den 4—5. November 1927.....	69
Aarsmøde i Sønderborg den 8.—10. Juni 1928	162
Nekrologer over J. Richter og P. Eliassen [P. Severinsen]	179
Fællesforeningens Regnskab for 1927	178

Arkivar S. Nygårds Artikel: »Anvisning til at drive historisk-topografiske Studier« (VII, 1 ff.), kan faas i Særtryk ved Henvendelse til Redaktionen. Prisen er 50 Øre.

De historiske Samfunds Bestyrelser bedes lade denne Meddelelse gaa videre i deres Aarsskrifter.

INDHOLD:

	Side
CHR. A. JENSEN: Bibliografisk Vejledning for historiske Lokal-samlinger	113
H. E. E. KOCH: Infanteri-Reglementets Stambøger og Justits-protokoller	138
VILH. LA COUR: Arkæologisk-topografiske Bygdestudier	147
C. KLITGAARD: Vore Aarbøgers Retningslinie	151
Tingbøger som Kilder til Lokalhistorie	153
P. SEVERINSEN: Gangdagene og Bededagene	156
Foreningsmeddelelser:	
Aarsmøde i Sønderborg d. 8—10. Juni 1928	162
Fællesforeningens Regnskab for 1927	178
P. SEVERINSEN: Nekrologer over J. Richter og P. Eliassen ...	179
Dansk Folkemuseums Virksomhed 1926—28	180
Anmeldelser (Oversigt over topografisk Litteratur 1927. [Otto Smith] — Af den ny Litteratur vedrørende Almuekultur og Folkeminder 1927—28 [Aug. F. Schmidt] — Henrik Pedersen: De danske Landbrug [Gunnar Knudsen] — C. Klitgaard: Skagen Bys Historie [H. Hjorth Nielsen] — Aug. F. Schmidt: Byhyrder [R. L. B.] — Chr. Munck Rømer: Sindal Sogn [R. L. B.]	232
KAI ULDAL: Levende Billeder i Kulturhistoriens Tjeneste ...	274

»FORTID OG NUTID« udkommer med 8 Ark aarlig og koster i Boghandelen 5 Kr. pr. Aargang. To Aargange udgør et Bind. Det kan bestilles gennem enhver Boghandel. Medlemmer af Amtssamfund under DHF. kan faa det for halvt Pris ved Henvendelse til vedkommende Samfunds Bestyrelse. Bidrag til Tidsskriftet samt Bøger, der ønskes anmeldt deri, bedes sendt til Adjunkt R. L. BALSLEV, KONG GEORGS VEJ 22. KBHVN. F.